

РЕФЕРАТ

Робота містить: 135 с., 31 табл., 22 рис., 2 додатки, 66 джерел.

Об'єкт дослідження – ПАТ «Дніпроспецсталь».

Мета роботи – оцінити основні показники роботи ПАТ «Дніпроспецсталь» та запропонувати заходи з оптимізації їх управління.

У розділі 1 представлено огляд сучасних погляд на досліджувану проблему; подано тлумачення ключових понять різними науковцями; опрацьовану систему оцінювання основних показників виробничо-господарської діяльності, їх класифікацію за окремими характеристиками та чинники впливу на їх обсяг; розглянуто нормативно-правове регулювання питання.

Другому розділі роботи присвячено аналіз реального стану, тенденції зміни структури основних засобів та джерел, з яких відбувається їх фінансування; досліджено залежність менеджменту основних засобів та фінансового стану підприємства.

В третьому розділі кваліфікаційної роботи магістра запропоновано шляхи оптимізації процесу планування приросту основних засобів; представлено концептуальні джерела, з яких формується фінансове забезпечення поповнення основних засобів; обґрунтовано представлену політику управління активами .

Методи дослідження – системний аналіз, факторний аналіз, комплексний підхід.

ОБОРОТНІ ЗАСОБИ, ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ, ОБОРОТНІ АКТИВИ, ОБОРОТНІСТЬ, ТРИВАЛІСТЬ ОБОРОТУ, ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ, ЕФЕКТИВНІСТЬ, УПРАВЛІННЯ, ЕФЕКТ ФІНАНСОВОГО ЛЕВЕРИДЖУ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	Error! Bookmark not defined.
1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ ЗАСОБАМИ	Error! Bookmark not defined.
1.1 Економічна сутність та джерела фінансування оборотних засобів	Error! Bookmark not defined.
1.2 Нормативно-правове регулювання та політика управління оборотними засобами	Error! Bookmark not defined.
1.3 Нормування як метод управління оборотними засобами	Error! Bookmark not defined.
Висновки до 1 розділу	Error! Bookmark not defined.
2 ОЦІНКА УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ ЗАСОБАМИ НА ПАТ «ДНІПРОСПЕЦСТАЛЬ»	Error! Bookmark not defined.
2.1 Техніко-економічна характеристика ПАТ «Дніпроспецсталь»	Error! Bookmark not defined.
2.2 Аналіз стану, динаміки і структури оборотних засобів та джерел їх фінансування	Error! Bookmark not defined.
2.3 Дослідження впливу управління оборотними засобами на фінансовий стан	Error! Bookmark not defined.
Висновки до 2 розділу	Error! Bookmark not defined.
3 ОПТИМІЗАЦІЯ ПІДХОДУ ЩОДО УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ ЗАСОБАМИ ПАТ «ДНІПРОСПЕЦСТАЛЬ»	Error! Bookmark not defined.
3.1 Удосконалення планування приросту оборотних засобів	Error! Bookmark not defined.
3.2 Концептуальні джерела фінансового забезпечення поповнення оборотних засобів	Error! Bookmark not defined.
3.3 Обґрунтування обраної політики управління оборотними засобами .	Error! Bookmark not defined.
Висновки до 3 розділу	Error! Bookmark not defined.

4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ТЕХНОГЕННА БЕЗПЕКА **Error! Bookmark not defined.**

ВИСНОВКИ.....134

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....141

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що у сучасному ринковому середовищі зі значним рівнем конкуренції ефективне управління основними економічними процесами: формування та застосування оборотними засобами у виробничо-господарській та операційній діяльності розв'язує комплекс проблем стратегічного розвитку суб'єкта господарювання та забезпечує остаточні результати виробничо-господарської діяльності. Значна частина українських суб'єктів господарювання не здатні вистояти в жорсткій конкуренції, не отримують високого прибутку через нестачу обігових коштів, потоків оборотних засобів. Оцінювання стану забезпеченості суб'єкта господарювання оборотними засобами, джерел їх забезпечення, визначення ефективності використання та належного нормування наразі належать до доволі складних та актуальних проблем в контексті ухвалення стратегічних управлінських рішень на кожному суб'єкті господарювання.

На сучасному етапі українські суб'єкти господарювання перебувають у скрутному матеріальному стані через загальноекономічну кризу; брак фінансових ресурсів, спричинений інфляцією, кризовим станом зі платоспроможністю, звуженою та необґрунтованою податковою політикою; низькі купівельні можливості суб'єктів господарювання та інші чинники.

Суттєвим резервом покращення виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання є, зокрема, й підвищення ефективності використання власних оборотних засобів, які займають значну питому вагу в структурі активів підприємств. Важлива роль у реалізації окреслених завдань належить економічному аналізу як одній із функцій управління.

Ще одним аспектом, що зумовлює актуальність магістерської роботи є те, що вітчизняне підприємництво вимагає сучасного теоретичного, методологічного та методичного інструментарію менеджмента оборотним капіталом.

Роль оборотних засобів в контексті їх ролі в доходності суб'єктів господарювання досліджували А.Сміт, Д.Рікардо, К.Маркс.

Суттєвий внесок у вивчення проблем управління оборотними активами підприємств зробили В. Ковальов, Є. Стоянова, О. Єфімова, І. Бланк, Джеймс Ван Хорн та інші науковці.

Проблемі менеджменту оборотних засобів у науковій літературі приділена значна увага зарубіжних і вітчизняних учених, праці яких зосереджені, передусім, на розв'язанні локальних проблем без розробки цілісної системи управління оборотними коштами. Так, управління дебіторською заборгованістю досліджували О.Г. Білейченко, М.Д. Білик, А.М.Карбовник, О.І.Лучков, С.І.Маслов, Т.В.Момот; управління запасами – О.І.Горобець, С.Ішук, С.П. Лобов, Р.В.Севастьянов, Г.А.Семенов; управління грошовими потоками, готівкою на рахунках – А.Я.Кізіма, Ж.В.Китаєва, А.Н.Хорін; формування оборотних коштів та джерел, з яких вони фінансуються – Л.М.Бабич, І.О.Бланк, В.І. Ландик, Л.В. Пан; особливості аналізу й ефективності використання оборотних коштів – Ю.А. Долгоруков, Л.М.Драгун, А.М. Золотарьов, В.Г.Маргасова, С.Я.Салига та ін. Водночас наявні розробки потребують подальшого опрацювання в аспекті формування дієвих підходів щодо управління оборотними засобами, вдосконалення аналізу ефективності використання оборотних засобів суб'єктів господарювання.

Нагальність питань управління оборотним капіталом та важливість цього процесу для фінансово-господарської діяльності промислових підприємств в сучасних ринкових реаліях виробничої діяльності обумовили вибір теми, визначення мети та порядок наукового дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи магістра полягає в діагностиці сучасного стану, основних тенденцій змін, складу оборотних засобів та джерел, з яких вони фінансуються; вивчення зумовленості фінансового стану впливом управління оборотними засобами; оптимізації системи управління оборотними засобами.

Для досягнення мети передбачене вирішення таких завдань:

- 1) визначити економічну сутність оборотних засобів через узагальнення політично-економічного, управлінського та фінансового аспектів;
- 2) проаналізувати стан, динаміку та структуру основних показників виробничо-господарської діяльності та джерел, з яких здійснюється їх фінансування;
- 3) вивчити вплив системи управління основними засобами на фінансовий стан підприємства;
- 4) встановити напрямки удосконалення планування приросту засобів; запропонувати джерела поповнення оборотних засобів;
- 5) обґрунтувати продуктивність обраної управлінської політики щодо оборотних активів;
- б) проаналізувати активи підприємства в аспекті окремих оборотних активів та в порівнянні з поточними зобов'язаннями підприємства, виявити на основі результатів аналізу тенденції у зміні основних показників стану та використання оборотних засобів суб'єкта господарювання;
- б) удосконалити процес планування приросту оборотних засобів; встановити концептуальні джерела з метою їх залучення для фінансового забезпечення поповнення оборотних засобів; обґрунтувати обрану політику управління оборотними засобами.

Таким чином, теоретичною і методологічною базою дослідження стали праці українських та закордонних економістів, загальнонауковий метод діалектичного пізнання, а також специфічні економічні методи аналізу – економічний та статистичний, групування, порівняльний тощо.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ ЗАСОБАМИ

1.1 Економічна сутність та джерела фінансування оборотних засобів

Для економічного розвитку на сучасному етапі, зважаючи на специфіку ринкових відносин в Україні, потрібно акцентувати зусилля на організації процесу управління оборотними засобами промислових підприємств. Фінансова сторона діяльності підприємства тісно пов'язана з формуванням і використанням оборотних засобів. Йому належить чільне місце у структурі капіталу суб'єкта господарювання і від якості управління ним залежить безперервність процесу виробництва та продажу продукції, ліквідність підприємства, його платоспроможність і рентабельність.

Проблеми управління оборотним капіталом потребують попереднього розгляду економічної сутності поняття “оборотний капітал”, яке з одного боку, має визначити сутність такого управління в сучасних умовах господарювання, а з іншого – його значення для забезпечення ефективного функціонування вітчизняних підприємств.

В сучасній літературі проблеми управління оборотним капіталом на промислових підприємствах розглядаються багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими: Арутюнов Ю.А., Бланк І.О., Білик М.Д., І.М.Бойчик, Бондар Н.М., Ефімова Н.Ф., Ковальов В.В., Кулішов. В.В., Поддєрьогін А.М., Покропивний С.Ф., Примаєк Т.О., Поляк Г.Б., Рексін А.В., Сароян Р.Р., Володькина М.В., Джейм К. Ван Хорн, Бригхем Є.Ф., Черг Ф. Ли, Холт Р.Н., Шегда А.В. та ін. У результаті дослідження економічної літератури було виявлено, що існує багато визначень поняття «оборотні засоби». Виділено декілька підходів до визначення цієї категорії: грошові кошти, вкладені до оборотних виробничих фондів і фондів обігу; мобільні активи, які використовуються і реалізуються протягом року або операційного циклу; авансована вартість.

В сучасній економічній теорії та практиці існує багато різних підходів до визначення економічної сутності оборотних засобів та зустрічаються різні поняття пов'язані з ним. Це такі, як оборотні активи, оборотні кошти, оборотний капітал, чистий оборотний капітал, бруто-оборотний капітал, короткострокові активи, поточні активи.

Поняття «оборотний капітал» та «оборотні активи» ототожнюються багатьма економістами і використовуються як синоніми. Як економічна категорія, оборотний капітал виражає відносини купівлі-продажу грошових коштів, які на ринку виступають своєрідним товаром. Придбання такого товару підприємцем означає появу фінансових ресурсів для авансування оборотних активів, які на відміну від капіталу мають натурально-речову форму і повністю споживаються в одному торговельно-комерційному циклі.

Хибність ототожнення оборотного капіталу з оборотними активами викликана тим, що авансований в оборотні активи капітал приймає їх натурально-речову форму і тільки по закінченню операційного циклу використання оборотних активів повертається в тому ж обсязі і формі. Але оборотний капітал на відміну від активів не споживається і не витрачається, а лише авансується, аби повернутися після закінчення кожного свого обороту в тій же формі для наступного авансування. Та все ж капіталом стають не всі авансовані в оборотні активи грошові кошти, а тільки ті, що забезпечують економічний, соціальний або екологічний ефект.

Можна зробити висновок, що оборотні активи й оборотний капітал є двома категоріями, які характеризують одні й ті ж об'єкти: грошові кошти, короткострокові фінансові вкладення, дебіторську заборгованість і запаси.

Деякі автори ототожнюють оборотні активи з оборотними засобами [2; 14; 19; 44; 52; 55]. Ми вважаємо, що оборотні активи ширше поняття оборотних засобів. Оскільки загальноприйнятий поділ оборотних засобів на оборотні фонди та фонди обігу не враховує такої складової господарських засобів підприємства як короткострокові фінансові вкладення. Так, науковці [12; 14;

16; 63] до оборотних активів відносять грошові кошти, короткострокові фінансові інвестиції, рахунки до отримання, запаси сировини та готової продукції.

Розглянемо різні підходи наукових дослідників до визначення оборотних засобів (оборотного капіталу) та інших понять, пов'язаних з ним. На базі вивченого матеріалу можна виділити три підходи до тлумачення сутності оборотних засобів (оборотного капіталу). Ці підходи узагальнено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 - Підходи до визначення суті оборотного капіталу

Підхід	Автор	Визначення
I. Грошові ресурси, вкладені до оборотних виробничих фондів і фондів обігу для забезпечення безперервного виробництва і реалізації виробленої продукції	Бойчик І.М.	Оборотні кошти підприємства – сукупність грошових коштів підприємства, вкладених в оборотні фонди і фонди обігу [8, с. 182].
	Бондар Н.М.	Оборотні засоби підприємства постійно перебувають у русі і змінюючи свою форму проходять три стадії, забезпечуючи безперервність відтворювального процесу на підприємстві, що відбувається як у сфері виробництва так і у сфері обігу [9, с. 114].
	Кулішов В.В.	До оборотного капіталу (оборотних господарських засобів) належать виробничі запаси (сировина та матеріали, паливо, запасні частини), незавершене виробництво та напівфабрикати власного виробництва, готові вироби, грошові кошти в розрахунках. У оборотних коштах розрізняють оборотні виробничі фонди і фонди обігу [37, с. 94,96].
	Роштейна Л.О.	Оборотні кошти – це грошові кошти, що знаходяться в розпорядженні об'єднання для створення запасів сировини, матеріалів і інших матеріальних цінностей [52, с. 61].
	Зелгавіс І.В., Парфаняк П.О., Усатов І.А.	Оборотний капітал - грошові кошти й мобільні активи, які перетворюються в грошові кошти впродовж одного виробничого циклу, що забезпечує безперервність виробничого процесу виробництва й обороту та отримання прибутку [23; 43; 59].
	Зві Боді, Роберт Мертон	Оборотні активи - сума грошових коштів компанії та всі інші статті балансу, які протягом року передбачається перетворити в гроші [21, с. 114].

Продовження таблиці 1.1

Підхід	Автор	Визначення
	Примак Т.О.	Оборотні засоби підприємства – сукупність оборотних фондів та фондів обігу [50, с. 46].
	Покропивний С.Ф.	Оборотні кошти – це сукупність грошових коштів підприємства, необхідних для формування та забезпечення кругообігу виробничих оборотних фондів і фондів обігу [46, с. 110].
II. Активи, які на протязі одного виробничого циклу або одного календарного року можуть бути перетворені в гроші	Крейніна М.Н.	Оборотні активи – це мобільна частина майна підприємства, тобто вся вартість тих оборотних активів, які при нормальних умовах роботи протягом року (або навіть більш коротшого періоду в межах року) перетворюються в грошові кошти в результаті отримання виручки від реалізації, обігу цінних паперів і т.п. [36, с. 35].
	Брейлі Р., Майерс С.	Поточні активи (короткострокові активи, оборотні активи) - це такі активи, які компанія в найближчому майбутньому збирається перетворити в грошові кошти [11, с. 744].
	Бланк І.О.	Оборотні (поточні) активи - сукупність майнових цінностей підприємства, що обслуговують поточний господарський процес і повністю споживаються протягом одного операційного циклу [6, с.62].
	Білик М. Д	Оборотні активи - група мобільних активів із періодом використання до одного року, що безпосередньо обслуговують операційну діяльність підприємства і внаслідок високого рівня їх ліквідності мають забезпечувати його платоспроможність за поточними фінансовими зобов'язаннями [5, с.161].
	Володькіна М.В.	Оборотний капітал – це частина активів підприємства, яка включає оборотні кошти та короткострокові фінансові інвестиції [16].
	Рексін А.В., Сароян Р.Р.	Оборотні засоби – поточні активи, які можуть бути обернені в грошові засоби на протязі року [51, с.137].
	Холт Р.Н.	Оборотний капітал - активи, які можуть бути переведені в готівку протягом одного року” [61].
	Ковальов В.В., Русак Н.А.	Оборотний капітал належить до мобільних активів підприємства, які є грошовими коштами або можуть бути перетворені в них протягом року або одного виробничого циклу [29, с. 65-66;30; 53].

Продовження таблиці 1.1

Підхід	Автор	Визначення
	Поляк Г.Б.	Оборотними засобами (поточні активи) є активами, які можуть бути на протязі одного виробничого циклу або одного року перетворенні в грошові засоби [49, с. 160].
III. Авансована вартість у оборотні виробничі фонди і фонди обігу	Арутюнов Ю.А	Оборотний капітал – це інвестиції в поточні активи, які називають також оборотними коштами. Особливістю оборотного капіталу є те, що він не витрачається, не споживається, а авансується, що припускає повернення коштів після кожного виробничого циклу або кругообігу, що включає виробництво продукції, її реалізацію, одержання виручки [2, с.137].
	Бандурка О.М.	Для створення необхідного обсягу оборотних засобів підприємство авансує (вкладає) фінансові ресурси [4, с. 220].
	Джейм К. Ван Хорн, Джон М.Вахович	Оборотний капітал - чистий оборотний капітал та бруто-оборотний капітал [14, с. 287-288].
	Брігхема Є.	Оборотний капітал – інвестиція фірми у короткострокові активи – готівку, ліквідні цінні папери, товарно-матеріальні запаси і рахунки дебіторських заборгованостей [12, с. 734].
	Ефімова Н.Ф., Маховікова Г.А.	Капітал представляє собою грошові засоби, авансовані в сукупність оборотних активів (оборотні фонди і фонди обігу) підприємства, які використовуються у виробництві та приносять прибуток [20, с. 98].
	Ермасова Н.Б.	Оборотні кошти (поточні активи) - засоби інвестовані підприємством в поточні операції в час кожного операційного циклу [19, с.78].
	Ільєнкова С.Д.	Оборотний капітал – фінансові ресурси, вкладені в об'єкти, використання яких здійснюється фірмою або в рамках одного відтворювального циклу, або в рамках відносно короткого періоду часу [26].
	Поддєрьогін А.М.	Оборотний капітал (оборотні кошти) – це кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди й у фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку [44, с.158].

Продовження таблиці 1.1

Підхід	Автор	Визначення
	Ченг Ф. Лі, Джозеф І.Фіннерті	Оборотний капітал - відображені в доларах поточні активи організації, які включають грошові кошти, цінні папери, що легко реалізуються, товарно-матеріальні запаси та дебіторську заборгованість [63, с. 479].
	Смагін В.Н	Оборотні кошти - кошти, які інвестуються підприємством у свої поточні операції [55, с.71].
	Шегда А.В.	Оборотні кошти – це сукупність коштів підприємства, що авансуються на створення оборотних фондів і фондів обігу і забезпечення їх неперервного кругообігу [64, с. 205].

На підставі проведеного аналізу та узагальнення на його основі наукових підходів до розуміння змісту оборотних засобів можна сформулювати його дефініцію. Таким чином, оборотні засоби – це свого роду авансовані кошти в елементи оборотних господарсько-виробничих фондів і фондів обігу терміном на один рік чи певний операційний цикл для забезпечення безперервного процесу виробництва та реалізації продукції з метою досягнення достатнього рівня прибутковості підприємства.

Цим підкреслено, по-перше, вартісну природу оборотних засобів, по-друге, визначається термін авансування вартості, по-третє, виділяється речове втілення оборотних засобів – оборотні виробничі фонди і фонди обігу, по-четверте, визначається мета авансування – досягнення достатнього рівня прибутковості.

Наявність оборотних коштів в мінімально необхідних розмірах, які забезпечують виробничу і комерційну діяльність підприємства, є необхідною умовою успішного виконання ними своїх функцій.

На кожному конкретному підприємстві величина оборотних коштів, їх склад і структура залежать від характеру і складності виробництва, тривалості виробничого циклу, вартості сировини, умов її поставки, прийнятого порядку розрахунків та ін. В різних галузях питома вага оборотних коштів в складі

виробничих фондів підприємства неоднакова. Так, наприклад, на підприємствах важкої промисловості він нижче, ніж на підприємствах легкої промисловості [9, с. 117].

Перед тим, як розглядати структуру оборотних засобів, необхідно розглянути їх класифікацію [54, с. 522]. Ознаки класифікації оборотних засобів приведені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 - Класифікація оборотних засобів підприємства

№	Ознаки	Види оборотних засобів (активів)
1	За характером фінансових джерел формування	1. Валові оборотні активи. 2. Чисті оборотні активи. 3. Власні оборотні активи
2	За видами	1. Запаси сировини, матеріалів, напівфабрикатів. 2. Запаси готової продукції. 3. Дебіторська заборгованість. 4. Грошові активи. 5. Інші види оборотних активів
3	За характером участі в операційному процесі	1. Оборотні активи, що обслуговують виробничий цикл підприємства. 2. Оборотні активи, що обслуговують фінансовий цикл підприємства
4	За періодом функціонування	1. Постійна частина оборотних активів. 2. Змінна частина оборотних активів
5	За ступенем ліквідності	1. Високоліквідні 2. Середньоліквідні 3. Низьколіквідні

Валові оборотні активи характеризують загальний їх обсяг, сформований за рахунок як власного, так і позикового капіталу.

Чисті оборотні активи характеризують ту частину їх обсягу, що сформована за рахунок власного і довгострокового позикового капіталу.

Суму чистих оборотних активів розраховують за такою формулою:

$$\text{ЧОА} = \text{ОА} - \text{КФЗ} , \quad (1.1)$$

де ЧОА – сума чистих оборотних активів підприємства;

ОА – сума валових оборотних активів підприємства;

КФЗ – короткострокові поточні фінансові зобов'язання підприємства.

Власні оборотні активи характеризують ту їх частину, що сформована за рахунок власного капіталу підприємства.

Суму власних оборотних активів підприємства розраховують за формулою:

$$\text{ВОА} = \text{ОА} - \text{ДПК} - \text{КФЗ} , \quad (1.2)$$

де ВОА – сума власних оборотних активів підприємства;

ОА – сума валових оборотних активів підприємства;

ДПК – довгостроковий позиковий капітал, інвестований в оборотні активи підприємства;

КФЗ – короткострокові (поточні) фінансові зобов'язання підприємства.

У тому випадку, коли виробник не використовує довгострокову позику для фінансування власних оборотних коштів, тоді суми власних і чистих оборотних активів збігаються.

Доволі зручним є поділ за видами оборотних активів, відповідно до якого виділяються:

а) наявні запаси сировини, матеріалів і напівфабрикатів, що відображають обсяг матеріальних потоків, що надійшли на підприємство, у вигляді запасів, які потрібні для господарсько-виробничої діяльності суб'єктів господарювання;

б) запаси виготовлених товарів, які демонструють обсяг вихідних матеріальних потоків у вигляді запасів вироблених товарів, які призначені для

продажу. У господарській практиці також до цього виду оборотних засобів також відносять обсяг незавершеного виробництва;

в) дебіторська заборгованість демонструє суму заборгованості на користь суб'єкта господарювання, яка має форму фінансових зобов'язань юридичних і фізичних осіб за розрахунками за товари, роботи, послуги, видані аванси тощо;

г) до грошових активів належать залишки коштів у національній та іноземній валюті та суму короткострокових фінансових вкладень, що сприймаються як форма інвестиційного використання тимчасово вільного залишку грошових активів;

д) інші види оборотних активів, до яких належать оборотні активи, не внесені до складу розглянутих видів, наприклад, витрати майбутніх періодів тощо.

За характером участі в операційному процесі оборотні активи можуть бути:

а) оборотні активи, що обслуговують виробничий цикл виробника: запаси сировини, матеріалів і напівфабрикатів; обсяг незавершеного виробництва, запаси готової продукції;

б) оборотні активи, що обслуговують фінансовий цикл суб'єкта господарювання, представляють дебіторську заборгованість.

4. Диференціація за періодом функціонування оборотні засоби мають так структуру:

а) незмінна частина оборотних засобів - це незнижувальна нижня межа оборотних активів, якої потребує суб'єкт господарювання для провадження операційної діяльності;

б) змінна частина оборотних засобів, яка невід'ємно пов'язана із тимчасовим, сезонним збільшенням обсягу виробництва та продажем товарної продукції, потребою формування в певні періоди виробничо-господарської діяльності виробника сезонних товарно-матеріальних запасів, дострокового

постачання та цільового призначення. У структурі цього виду оборотних засобів виділяють максимальну і середню їх частини.

Оборотні засоби суб'єкта господарювання тісно сполучені з певними нюансами розробки його операційного циклу. Операційний цикл – це часовий проміжок повного обороту всієї суми оборотних засобів, під час якого спостерігається зміна окремих їх типів. Постійний процес цього кругообігу представлений на рисунку 1.1 [54, с. 524].

Рисунок 1.1 – Характеристика руху оборотних засобів у процесі операційного циклу

Переміщення оборотних засобів суб'єкта господарювання під час операційного циклу проходить послідовні чотири етапи, впродовж яких відбувається послідовна зміна форм.

Зокрема, на першому етапі грошові активи у вигляді фінансових вкладень на короткий період спрямовуються для купівлю потрібної сировини та витратних матеріалів.

Під час наступного, другого, етапу доставлені вхідні запаси матеріальних оборотних активів внаслідок власне виробничої діяльності трансформуються в запаси готової продукції.

На третьому етапі відбувається продаж запасів вироблених товарів споживачам, що до остаточного розрахунку перетворюються в дебіторську заборгованість.

Надалі на четвертому етапі дебіторська заборгованість знову перетворюється на грошові засоби, з яких певна частина може залишатися у вигляді високоліквідних фінансових вкладень на короткий проміжок часу до їх виробничої потреби.

Найсуттєвішою ознакою операційного циклу, є його тривалість, що чинить вплив на обсяг, структуру й продуктивність експлуатації оборотних активів. Ця характеристика властива впродовж часу від моменту витрати суб'єктом господарювання коштів на купівлю вхідних запасів матеріальних оборотних активів до надходження грошей від дебіторів за продану їм продукцію.

Формула, за якою розраховується тривалість операційного циклу підприємства, має такий вигляд:

$$\text{ТОЦ} = \text{ПОга} + \text{ПОмз} + \text{ПОгп} + \text{ПОдз} + \text{ПОнв} , \quad (1.3)$$

де ТОЦ – тривалість операційного циклу підприємства, в днях;

ПОга – період обороту середнього залишку грошових активів, включаючи в них короткострокові фінансові вкладення в днях;

ПОмз – тривалість обороту запасів сировини, матеріалів та інших матеріальних факторів виробництва у складі оборотних активів, у днях;

ПОгп – тривалість обороту запасів готової продукції, у днях;

ПОдз – тривалість оплаченої дебіторської заборгованості, у днях;

ПОнв – тривалість обороту незавершеного виробництва, у днях.

У процесі управління оборотними активами в рамках операційного циклу виділяють дві основні його складові:

- 1) виробничий цикл підприємства;
- 2) фінансовий цикл або цикл грошового обігу підприємства.

Типовий виробничо-господарський цикл суб'єкта господарювання описує період повного обороту матеріальних складників оборотних активів, що застосовуються для супроводу виробничо-господарського процесу, починаючи з моменту постачання сировини, витратних матеріалів та напівфабрикатів на виробництво та завершуючи відвантаженням готової продукції споживачам.

Тривалість виробничого циклу суб'єкта господарювання обчислюється за такою формулою:

$$\text{ТВЦ} = \text{ПОсм} + \text{ПОнз} + \text{ПОгп} , \quad (1.4)$$

де ТВЦ – тривалість виробничого циклу підприємства, у днях;

ПОсм – період обороту середнього запасу сировини, матеріалів і напівфабрикатів, у днях;

ПОнз – період обороту середнього обсягу незавершеного виробництва, в днях;

ПОгп – період обороту середнього запасу готової продукції, у днях.

Фінансовий цикл або цикл грошового обігу суб'єкта господарювання являє собою період повного обороту коштів, вкладених в оборотні активи, від погашення кредиторської заборгованості за придбану сировину, витратні матеріали й напівфабрикати та до погашення дебіторської заборгованості за готову товарну продукцію.

Тривалість фінансового циклу або циклу грошового обігу суб'єкта господарювання обчислюється за формулою:

$$\text{ТФЦ} = \text{ТВЦ} + \text{ПОдз} - \text{ПОкз} , \quad (1.5)$$

де ТФЦ – тривалість фінансового циклу або циклу грошового обігу підприємства, у днях;

ТВЦ – тривалість виробничого циклу підприємства, у днях;

ПОдз – середній період обороту дебіторської заборгованості, у днях;

ПОкз – середній період обороту кредиторської заборгованості, у днях;

Обсяг оборотного капіталу, який використовується в операційному процесі, різні види активів, що формуються за рахунок даного капіталу, визначає його роль у прискоренні обороту капіталу й забезпеченні постійної платоспроможності підприємства, а також ряд інших умов визначають складність задач, пов'язаних з управлінням оборотними активами. Механізм реалізації комплексу цих завдань відображається у системі управління оборотними активами, що розробляється на підприємстві.

У сучасних умовах, коли підприємства перебувають на повному самофінансуванні, правильне визначення потреби в оборотних коштах має особливе значення.

Розвиток ринкових відносин супроводжується суттєвими зрушеннями у складі та структурі джерел формування оборотного капіталу. Визначення джерел формування оборотного капіталу є досить складним завданням на сучасних українських підприємствах. Недостатність джерел формування оборотного капіталу призводить до недофінансування господарської діяльності та до фінансових ускладнень. Наявність зайвих джерел оборотного капіталу на підприємстві сприяє створенню наднормативних запасів товарно-матеріальних цінностей, відволіканню оборотного капіталу з господарського обороту, зниженню відповідальності та цільовому й раціональному використанню як власних так і позичених фінансових ресурсів [66, с. 86].

Джерела формування оборотного капіталу представлені в таблиці 1.3 [66, с. 88].

Одним із головних показників, що характеризує фінансову стійкість підприємств, є величина власного капіталу (власних коштів). Ця, притаманна ринковим відносинам, категорія, що замінила традиційне поняття "джерела власних коштів підприємства", дозволяє, на нашу думку, чіткіше розмежувати внутрішні джерела фінансування діяльності підприємства від зовнішніх джерел, які залучають в оборот, у формі банківських кредитів, короткотермінових та довготермінових позик інших юридичних і фізичних осіб, різного роду кредиторської заборгованості.

Власні джерела формування оборотного капіталу виконують головну роль в організації кругообігу оборотних засобів і засобів обігу. Для нормального забезпечення господарської діяльності оборотними коштами величина їх встановлюється на рівні 1/3 величини власного капіталу. Власні оборотні кошти знаходяться в режимі постійного використання.

Таблиця 1.3 - Джерела формування оборотного капіталу

Власні	Позикові	Додатково залучені
Статутний капітал	Довгострокові кредити банків	Кредиторська заборгованість
Додатковий капітал	Довгострокові позики	З постачальниками та посередниками
Резервний капітал	Короткострокові кредити	На оплату праці
Резервні фонди	Короткострокові позики	На страхування
Нерозподілений прибуток	Комерційні кредити	З бюджетом
Фонд накопичення	Інвестиційний податковий кредит	З іншими кредиторами
Фонд коштів соціальної сфери	Інвестиційні внески працівників	Фонди споживання
Цільове фінансування та надходження з бюджету, з галузевих та міжгалузевих позабюджетних фондів		Резерви майбутніх витрат та платежів
		Резерви з сумнівних боргів
		Інші короткострокові зобов'язання

Формування оборотного капіталу починається з моменту створення підприємства. На його формування, крім власних коштів засновників (кошти державного бюджету, акціонерів, пайовиків) спрямовують також позикові кошти (кредити банку), які можуть мати місце при створенні і організації діяльності підприємства [25, с. 123].

Власний капітал підприємства включає різні за економічним змістом, принципами формування і використання джерела фінансових ресурсів, основними серед яких є: статутний капітал, нерозподілений прибуток, спеціальні фонди і цільове фінансування, резервний фонд, який утворюється з прибутку відповідно до статутних документів.

Статутний капітал належить до найстійкішої частини власного капіталу підприємства. Його величина, як правило, не підлягає змінам протягом року на підприємствах, що не змінили форми своєї власності.

Чинне законодавство надає підприємствам (незалежно від різноманітності форм власності) право оперативного маневрувати прибутком, який надходить у їх розпорядження, за результатами господарської діяльності після нарахування податкових платежів у бюджет. У періодичній звітності підприємств балансовий прибуток і його використання відображають у першому розділі пасиву балансу як нерозподілений прибуток звітного року.

У спеціальних фондах акумулюється значна частина власного капіталу підприємства, зарезервована чи спрямована на утворення джерел фінансування витрат на створення нового майна підприємства виробничого призначення і соціальної інфраструктури, а також на потреби соціального розвитку і матеріального заохочення працівників. Основним джерелом формування фондів спеціального призначення служить частина прибутку, яка залишилась у розпорядженні підприємства, якщо утворення таких фондів передбачено статутними документами. Кошти цільового фінансування, як правило, відображають кошти з бюджету та позабюджетних фондів. Тут йдеться лише про ті джерела зовнішнього фінансування, що мають, як правило,

довготерміновий характер. Надходячи ззовні для фінансового забезпечення визначених потреб підприємства, ці джерела при дотриманні певних умов згодом стають обмеженою частиною власного капіталу підприємства.

Резервний фонд включає ту частину власного капіталу підприємства, яка призначена для покриття непередбачених збитків чи втрат. По суті – це страховий фонд, який формують відповідно до чинного законодавства і статутних документів підприємства. Основним джерелом утворення фонду служить прибуток, який залишається у розпорядженні підприємства.

До позикового капіталу належать кошти інших кредиторів, які надаються в підприємствам в позику під певний відсоток на визначений термін з оформленням векселя чи іншого боргового зобов'язання.

Банківський кредит пов'язаний із створенням доходів і накопичень, оскільки він нарівні з власними коштами підприємств обслуговує процес виробництва, де створюється додатковий продукт. Маючи можливість залучати господарський оборот позичені кошти як доповнення до власних, під можуть розширити виробництво, збільшити прибуток і підвищити рентабельність. Крім того, кредит дозволяє скоротити витрати обігу, тому що забезпечує раціональніше та економніше використання фінансових ресурсів у цілому в господарстві країни, галузі, на окремому підприємстві.

Тому підприємства практично всіх галузей економіки активно використовують банківські кредити для забезпечення сприятливих умов виробництва і реалізації продукції. Найбільше це стосується таких галузей, як промисловість, сільське господарство і торгівля, що є основними секторами економіки, котрі забезпечують виробництво і розподіл валового внутрішнього продукту та, відповідно, безперервність розширеного відтворення.

Якщо б підприємства мали власні оборотні кошти в розмірах, що покривають усю суму витрат на виробництво продукції, то ці кошти після повернення до господарства в грошовій формі при реалізації продукції залишались би протягом тривалого періоду часу практично вільними, їх лише

поступово використовували б у процесі виробництва в міру виникнення додаткової потреби, що означало б нераціональне їх використання [65].

Разом з тим, було б помилкою стверджувати, що з підвищенням частки кредитних вкладень у формування оборотних коштів посилюється вплив кредиту на виробничо-фінансову діяльність підприємств та ефективне використання ними власних оборотних коштів. Насправді таке уявлення лише спрощує дійсний процес організації кредитних відносин банку з клієнтом.

Посилення ролі кредиту в сучасних умовах аж ніяк не означає, що він повинен витіснити інші джерела формування оборотних коштів і зайняти провідне місце. Навпаки, мову слід вести про комплексне формування оборотних коштів при збереженні основної ролі власних ресурсів. Найоптимальнішим варіантом є принцип раціонального поєднання власних джерел і кредитів банку у формуванні оборотних коштів підприємства.

Досить поширеною формою залучення капіталу від інших суб'єктів господарювання є комерційний кредит [66, с. 88]. Він використовується підприємством за умови нестачі фінансових ресурсів у покупця (споживача) і неможливості розрахуватися з постачальником. У цьому разі виникає необхідність відстрочки платежів. Постачальник дає згоду на надання відстрочки платежу за відвантажену продукцію. І від споживача він замість грошей одержує вексель або інше боргове зобов'язання [44, с. 228].

Інвестиційний податковий кредит надається підприємству органами державної влади і являє собою тимчасову відстрочку податкових платежів організації з метою збільшення його фінансових ресурсів для здійснення заходів різного характеру з наступною компенсацією відстрочених сум.

Інвестиційний внесок працівників – це грошовий внесок працівника в розвиток економічного суб'єкта під певний відсоток. Інтереси сторін оформляються договором або положенням про інвестиційний внесок.

Кредиторська заборгованість належить до позапланових залучених джерел формування оборотного капіталу. Наявність кредиторської

заборгованості постачальникам свідчить про участь у господарському обороті підприємств коштів інших суб'єктів господарювання [44, с. 180]. Кредиторська заборгованість вважається допустимою або нормальною, якщо вона не порушує розрахункову дисципліну (чинний порядок розрахунків). В кредиторську заборгованість включаються такі короткострокові зобов'язання: за розрахунками з бюджетом; за розрахунковими документами, строк оплати яких не настав і які не оплачено у визначений строк.

В процесі діяльності підприємство має реальну можливість поповнити оборотний капітал за рахунок коштів, які йому не належать, але постійно перебувають в його обороті і можуть використовуватися в сумі їх мінімальних залишків (сталі пасиви). До них належать:

- мінімальна заборгованість із заробітної плати з нарахуванням на заробітну плату;
- мінімальна заборгованість з резерву на покриття майбутніх платежів – сума резерву на оплату відпусток робітників та службовців;
- заборгованість постачальникам за відвантажену продукцію, термін оплати якої не настав (кредиторська заборгованість);
- заборгованість бюджету за окремими видами податків і платежів;
- кошти покупців за обігову тару, які залишаються в окремих галузях промисловості [25, с. 124].

З точки зору бухгалтерського обліку стійкі пасиви прирівнюються до власних коштів. Це кошти цільового призначення, які в результаті застосовуваної системи грошових розрахунків постійно перебувають у господарському обігу підприємств, а проте, йому не належать. Оскільки ці кошти не належать підприємству, але воно ними користується, то вони вважаються додатково залученим оборотним капіталом. До їх використання за призначенням вони в сумі мінімального залишку є джерелами формування оборотного капіталу підприємства.

Стійкі пасиви – це мінімальна (стійка) заборгованість із заробітної плати

працівникам, відрахувань на обов'язкове державне пенсійне страхування, на соціальне страхування, резерв майбутніх платежів, авансування покупців (засновників) [44, с.177]. Сьогодні в бухгалтерському балансі не відокремлюються сталі пасиви. Методика визначення власного оборотного капіталу підприємства не робить розмежування між сталими пасивами і короткотерміновими пасивами. Відображаються вони в другому розділі пасиву балансу.

Потреби організацій в оборотних коштах можуть покриватися також за рахунок випуску в обіг боргових цінних паперів або облігацій. Облігація засвідчує відносини позики між власником облігації й особою, що емітувала документ.

До капіталу підприємств, отриманого в порядку перерозподілу відносять: дивіденди від володіння акціями інших суб'єктів господарювання (акціонерних товариств); відсотки від пайової участі в різного роду підприємствах; відсотки, отримані від вкладення коштів на депозит; кошти, які надходять від вищестоящих організацій; бюджетні кошти або бюджетне фінансування; кошти, які надходять з централізованих фондів держави (інноваційний фонд, фонд сприяння конверсії тощо).

Таким чином, завдяки розмежуванню джерел формування оборотного капіталу можна запропонувати наступну класифікацію оборотного капіталу (рисунок 1.2).

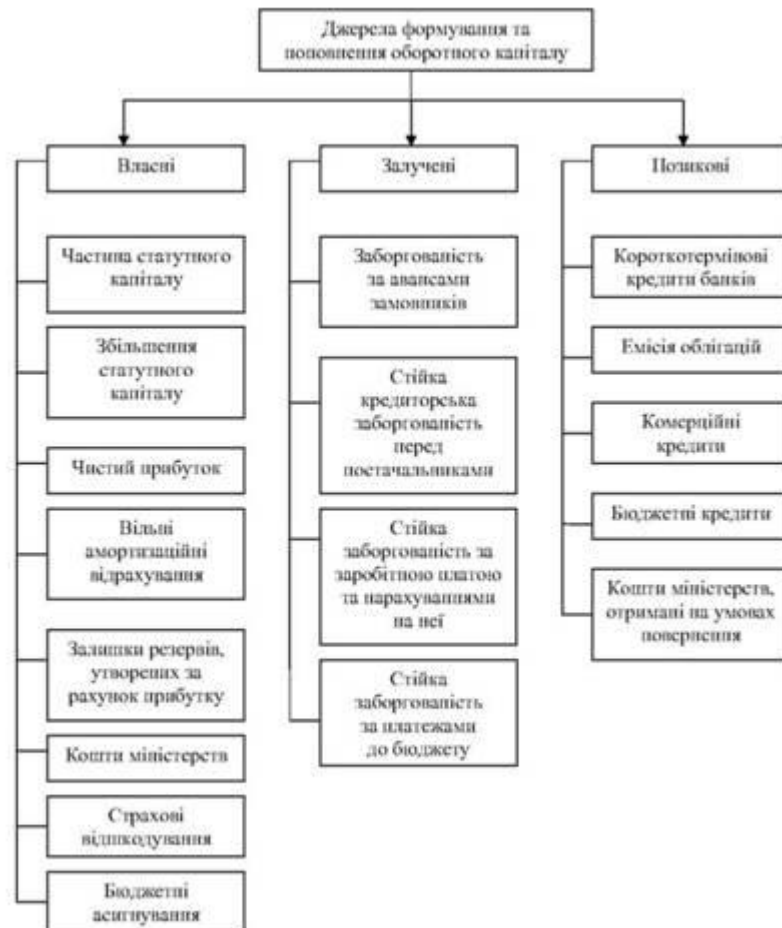

Рисунок 1.2 – Класифікація оборотного капіталу за джерелами формування

Правильне співвідношення між власними, позиковими й додатково залученими джерелами формування оборотного капіталу відіграє важливу роль у зміцненні фінансового стану організації. В процесі аналізу оцінюється потреба підприємства в оборотних коштах, що потім порівнюється з величиною наявних фінансових джерел. При цьому аналіз джерел формування оборотних коштів включає не тільки оцінку їхньої динаміки, але й розгляд структури як у цілому по видам джерел, так і деталізовано – по компонентам внутрішньої структури.

Визначення доцільності залучення того або іншого фінансового джерела проводиться на основі порівняння показників рентабельності вкладень даного виду й вартості (ціни) джерела. Особливо актуальна ця проблема для позикових засобів.

У процесі кругообігу оборотних засобів джерела їхнього формування, як правило, не розрізняються. Однак це не означає, що система формування оборотного капіталу не впливає на швидкість й ефективність використання оборотних коштів, уповільнюючи чи прискорюючи процес обігу. Надлишок оборотних коштів означає, що частина капіталу організації не діє й не приносить доходу. Недостача оборотного капіталу гальмує хід виробничого процесу, сповільнюючи швидкість господарського обороту ресурсів організації.

Питання про джерела формування оборотного капіталу важливе ще з однієї позиції. Кон'юнктура ринку постійно змінюється, тому потреби організації в оборотному капіталі нестабільні. Покрити їх лише за рахунок власних джерел звичайно практично неможливо. Привабливість роботи організації за рахунок власних джерел іде на другий план. Досвід показує, що в більшості випадків ефективність використання позикових коштів виявляється більше високою, чим ефективність використання власних коштів. Тому основним завданням управління процесом формування оборотного капіталу стає забезпечення ефективності залучення позикових коштів.

1.2 Нормативно-правове регулювання та політика управління оборотними засобами

Правове і нормативне регулювання оборотних коштів відбувається на основі законодавчих документів:

- Господарський кодекс України від 16.01.2014 № 436-IV встановлює відповідно Конституції України правові основи господарської діяльності, яка ґрунтується на різноманітності суб'єктів господарювання різних форм власності. Господарський кодекс України має мету забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій

основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно вимогам Конституції [17].

- Цивільний кодекс України від 16.01.2014 № 435-IV регулює особисті немайнові і майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності.

- Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 № 1576-XII визначає поняття і види господарських суспільств, правила їх створення, діяльності, а також права і обов'язку їх учасників і засновників.

- Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII визначає загальні правові, економічні і соціальні умови інвестиційної діяльності на території України. Цей закон гарантує, що об'єктом інвестиційної діяльності може бути будь-яке майно, зокрема основні фонди і оборотні кошти у всіх галузях і сферах народного господарства, цінні папери, цільові грошові внески, науково-технологічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права.

- Закон України «Про цінні папери і фондовий ринок» від 23.02.2017 №3480-IV регулює відносини, які виникають під час розміщення, обліку цінних паперів, з метою забезпечення відвертості і ефективності функціонування фондового ринку.

- П(С) БУ 2 «Баланс» дає визначення оборотних активів, операційного циклу, визначає зміст і загальні вимоги до розкриття статей, які входять в II розділ активу балансу «Оборотні активи» [48].

- П(С) БУ 9 «Запаси» визначає методологічні основи формування в бухгалтерському обліку інформації про запаси і розкриття її у фінансовій звітності. Наводиться порядок визнання запасів активами, склад запасів, порядок визначення первинної вартості запасів при їх надходженні, характеризуються методи оцінки при вибутті запасів, порядок списання вартості малоцінних і швидкозношуваних предметів, наводиться порядок

оцінки запасів на дату складання звітності (за первинною вартістю або чистою вартістю реалізації) і зниження ціни запасів.

- П(С) БУ 10 «Дебіторська заборгованість» визначає методологію обліку, основні поняття (безнадійна дебіторська заборгованість, дебітори, дебіторська заборгованість, довгострокова дебіторська заборгованість, поточна дебіторська заборгованість, сумнівний борг, чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості), визначення і оцінка дебіторської заборгованості та порядок розкриття інформації про дебіторську заборгованість.

Таким чином, правове і нормативне регулювання оборотних коштів відбувається відповідно діючим законам України, а також податковому законодавству.

Важливою умовою фінансової стійкості підприємства є ефективне управління його капіталом, який становить весь виробничо-господарський потенціал підприємства. Капітал підприємства може бути використаний у внутрішньому обороті і за його межами, будучи розміщеним у виробничі запаси або дебіторську заборгованість, вкладеним у цінні папери або залученим в капітал інших підприємств у вигляді інвестицій.

Специфіка утворення та використання оборотного капіталу зумовлена організаційними та методологічними основами функціонування господарюючих суб'єктів. Важливість оборотного капіталу у діяльності підприємств посилюється тим, що він бере участь у фінансовому забезпеченні господарської діяльності.

Мета авансування оборотного капіталу полягає в забезпеченні виробництва та реалізації товарів. Тому чим швидше буде отримана та реалізована готова продукція, тим вищими буде фінансовий результат. Прискорення обороту оборотного капіталу пов'язане не стільки з поліпшенням організації виробництва, використання основних фондів, скільки безпосередньо з поліпшенням організації та управління оборотним капіталом підприємства.

Теорія управління оборотним капіталом достатньо повно розкрита в

працях вітчизняних учених: І.Бланка, Є.Бикової, В.Ковальова, Г.Б.Поляка, А.В. Рексіна, С.Я.Салига, А.Д.Шеремет. Однак відсутність єдиної точки зору серед науковців стосовно розробки стратегії управління оборотним капіталом зумовлює необхідність проведення системного дослідження в цій галузі.

На політику управління оборотним капіталом значним чином впливає політика управління поточними активами і поточними пасивами підприємства.

В теорії фінансового менеджменту прийнято поділяти оборотний капітал на постійний та змінний [51, с. 139]. Під постійним оборотним капіталом розуміють частину грошових коштів, дебіторської заборгованості і виробничих запасів, потреба в яких відносно постійна протягом всього виробничого циклу, тобто це той мінімум оборотних активів, необхідний підприємству для здійснення операційної діяльності [49, с. 163]. Категорія змінного оборотного капіталу відображає додаткові поточні активи, необхідні в пікові періоди або як страховий запас. У такому разі грошові кошти потрібні для оплати поставок сировини та матеріалів, а також трудової діяльності, що передують періоду високої ділової активності [54, с. 524].

Отже, політика формування оборотного капіталу пов'язана з різноманітними фінансовими ризиками і тому повинна забезпечити пошук компромісу між такими ризиками та загальною фінансовою стійкістю підприємства [51, с. 141].

У фінансовій літературі розглядається чотири стратегії щодо політики формування оборотних коштів підприємства – ідеальна, консервативна, помірна (компромісна) та агресивна [20, с. 101-102]. Вони розрізняються між собою тільки обсягом оборотних коштів, які підприємство вважає за можливе мати, щоб підтримувати заданий рівень виробництва.

Ідеальна стратегія фінансування оборотних коштів побудована на економічній природі даної категорії і короткострокових зобов'язань. Ідеальна стратегія означає, що оборотні активи дорівнюють по величині короткостроковим зобов'язанням. У реальній ситуації така модель практично не

зустрічається. З позиції ліквідності вона найбільше ризикована, тому що при несприятливих умовах (при необхідності розплатитися з усіма кредиторами одночасно) підприємство може опинитися перед вибором продажу частини засобів для погашення короткострокових зобов'язань.

При консервативному підході передбачається не тільки повне задоволення поточної потреби у всіх видах, що забезпечує нормальний хід операційної діяльності, але й створення високих розмірів їхніх резервів на випадок непередбачених труднощів у забезпеченні суб'єкта господарювання потрібною сировиною й матеріалами, погіршення внутрішніх умов виробництва продукції, активізації опиту споживачів тощо.

Необоротні активи, постійна частка оборотних коштів та частка змінних оборотних коштів фінансуються за допомогою довгострокових зобов'язань і власного капіталу. Підприємства, які дотримуються консервативної стратегії, допускають відносно високий рівень коштів, ліквідних цінних паперів і матеріально-виробничих запасів, що є в наявності. При цьому обсяг продажів стимулюють кредитною політикою, тобто відстрочками платежів, надаваних покупцям, що приводить до збільшення обсягу дебіторської заборгованості. За рахунок короткострокових зобов'язань фінансуються лише частка змінних оборотних коштів. Як наслідок вартість капіталу за такого фінансування дуже висока, але ризик залишитись без коштів є мінімальним. Підприємство всіляко стримує зростання поточних активів, намагаючись мінімізувати їх [20, с. 102].

Застосування поміркованого підходу полягає у фінансуванні однієї частини оборотних коштів за рахунок довгострокових пасивів та іншої – за рахунок короткострокових зобов'язань. При використанні підприємством помірною підходу формування поточних активів, ризик технічної неплатоспроможності і період оборотності оборотного капіталу перебувають на середньому рівні [49, с. 167].

Ознакою агресивного підходу є абсолютна перевага короткострокового кредиту в загальній сумі всіх пасивів. Підприємство не ставить ніяких обмежень у нарощуванні поточних активів, тримає значні кошти, має значні

запаси сировини і готової продукції і, стимулюючи покупців, збільшує дебіторську заборгованість – питома вага поточних активів у загальній сумі всіх активів дуже висока, а період оборотності оборотного капіталу тривалий [18, с.79].

При відсутності збоїв в процесі операційної діяльності такий підхід до формування оборотних активів забезпечує найбільш високий рівень ефективності їхнього використання. Однак будь-які порушення в здійсненні нормального ходу операційної діяльності, викликані дією внутрішніх або зовнішніх факторів, приводять до істотних втрат через скорочення обсягу виробництва й реалізації продукції. При застосуванні такої політики фінансування вартість капіталу мінімальна, проте ризик, пов'язаний з проблемою ліквідності, досить високий.

Таким чином, дані принципові підходи щодо політики формування оборотних коштів, враховуючи різні співвідношення рівня ефективності їхнього використання й ризику, в остаточному підсумку визначають суму цих активів й їхній рівень стосовно обсягу операційної діяльності. Таке співвідношення наведено на рисунку 1.3 [54, с. 531].

Вибір відповідної стратегії управління оборотним капіталом залежить від положення підприємства на товарному ринку та на ринку капіталу, його фінансової стійкості, кваліфікації фахівців фінансового відділу, грошово-кредитної й фінансової політики держави й інших факторів суб'єктивного та об'єктивного характеру.

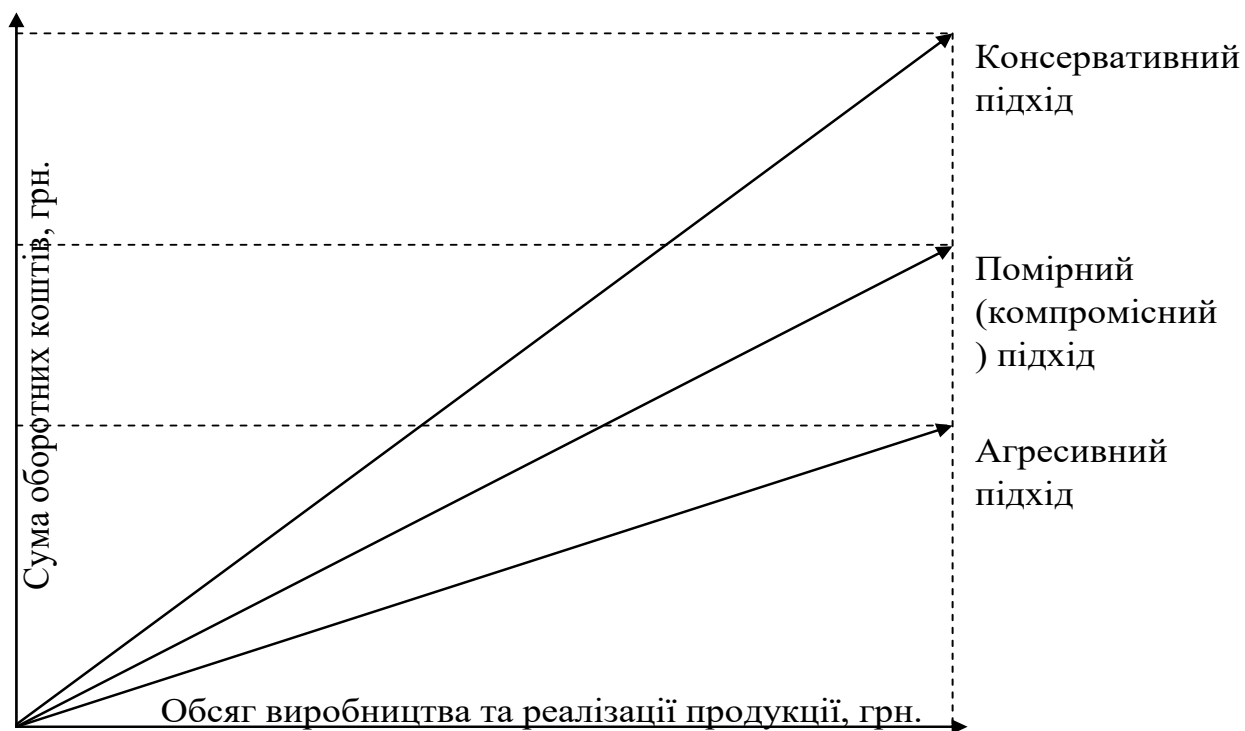

Рисунок 1.3 – Залежність суми та рівня оборотних коштів від підходів щодо їхнього формування

Отже, стратегія управління оборотним капіталом – це управлінська діяльність, спрямована на досягнення стратегічної цілі підприємства через процес формування обсягів, структури оборотного капіталу, джерел його фінансування та вартості залучених коштів, ефективне використання.

У таблиці 1.4 сформульовані стратегії управління оборотним капіталом залежно від стратегічних цілей підприємства та завдання управління, які відповідають зазначеним цілям.

Підприємство обирає ту політику управління оборотним капіталом, яка відповідає його стратегічним цілям та забезпечить виконання завдань для досягнення очікуваного результату.

Стратегія управління оборотним капіталом повинна забезпечити пошук компромісу між ризиком втрати ліквідності та ефективністю роботи підприємства.

Таблиця 1.4 - Стратегії управління та завдання управління залежно від стратегічних цілей підприємства

Стратегічні цілі	Фактори, що впливають на ризику, з якими пов'язана обрана стратегія	Завдання управління щодо обраної стратегії
1. Максимізація прибутку (застосування компромісної стратегії)	- структура оборотного капіталу за рівнем ліквідності - склад джерел фінансування поточних активів	- визначення оптимальної величини працюючого капіталу - забезпечення високої рентабельності поточних активів
2. Забезпечення інвестиційної привабливості (застосування агресивної стратегії)	- недостатність грошових коштів - недостатність виробничих запасів - високий рівень кредиторської заборгованості	- оптимізація структури оборотного капіталу за рівнем ліквідності його компонентів - зниження величини кредиторської заборгованості
3. Забезпечення фінансової стійкості (застосування компромісної стратегії)	- нераціональне співвідношення позикових і власних джерел фінансування - нераціональна структура власного капіталу	- забезпечення раціональної структури власного капіталу за допомогою оптимізації величини працюючого капіталу - оптимізація структури джерел оборотного капіталу
4. Розширення виробництва (застосування компромісної стратегії)	- збільшення потреби в працюючому капіталі - потреба в додатковому зовнішньому фінансуванні для покриття дефіциту оборотного капіталу	- забезпечення величини оборотного капіталу, якого буде достатньо для покриття їх дефіциту - оптимізація структури джерел оборотного капіталу з урахуванням строків їх залучення

Для кожного підприємства вибір тієї або іншої стратегії формування оборотного капіталу дуже важливий і прийняти найоптимальнішу, можна порівнявши їх за такими ознаками: величина поточних активів, оборотність поточних активів, величина поточних пасивів, джерела короткострокового фінансування, рентабельність поточних активів та запас ліквідності (таблиця 1.5).

Основним завданням політики управління оборотним капіталом є визначення обсягу й структури поточних активів, джерел їхнього покриття й співвідношення між ними, достатнього для забезпечення довгострокової виробничої та ефективної фінансової діяльності підприємства [51, с. 139]. Взаємозв'язок даних факторів і результативних показників досить очевидний.

Таблиця 1.5 - Порівняльний аналіз підходів щодо формування оборотних коштів підприємства

Порівняльні ознаки	Агресивний підхід	Помірний (компромісний) підхід	Консервативний підхід
1 Величина поточних активів	Висока частка в складі всіх активів підприємства	Поточні активи становлять половину всіх активів підприємства	Низька питома вага поточних активів у складі активів підприємства
2 Оборотність поточних активів	Тривалий період оборотності	Середній період оборотності	Невеликий період оборотності
3 Величина поточних пасивів	Абсолютна перевага короткострокового кредиту в складі всіх пасивів	Нейтральний рівень короткострокового кредиту в загальній сумі всіх пасивів підприємств	Низька питома вага короткострокового кредиту в складі пасивів або його відсутність
4 Джерела короткострокового фінансування	За рахунок короткострокового кредиту фінансується не тільки змінна частина поточних активів, а й частина постійних поточних активів	Фінансування однієї частини змінних оборотних активів здійснюється за рахунок довгострокових пасивів, іншої – за рахунок короткострокових зобов'язань	За рахунок короткострокового кредиту покривається частина змінних підприємства. Вся інша потреба в оборотному капіталі покривається за рахунок постійних пасивів
5 Рентабельність поточних активів	Низька	Середній рівень	Висока
6 Запас ліквідності	Високий	Середній рівень	Низька

З позиції повсякденної діяльності найважливішою фінансово-

господарською характеристикою підприємства є його ліквідність, тобто здатність вчасно виплачувати короткострокову кредиторську заборгованість. Для будь-якого підприємства достатній рівень ліквідності є одним з найважливіших принципів стабільності господарської діяльності. При низькому рівні оборотного капіталу виробнича діяльність не підтримується належним чином, звідси – можлива втрата ліквідності, періодичні збої у виробничому процесі й низький прибуток. При деякому оптимальному рівні оборотного капіталу прибуток стає максимальним. Подальше підвищення величини оборотних коштів приведе до того, що підприємство буде мати в розпорядженні тимчасово вільні, бездіяльні поточні активи, а також зайві витрати фінансування, що спричинить зниження прибутку.

Залежність між рівнем оборотного капіталу та рівнем прибутку представлена на рисунку 1.4 [31, с. 670].

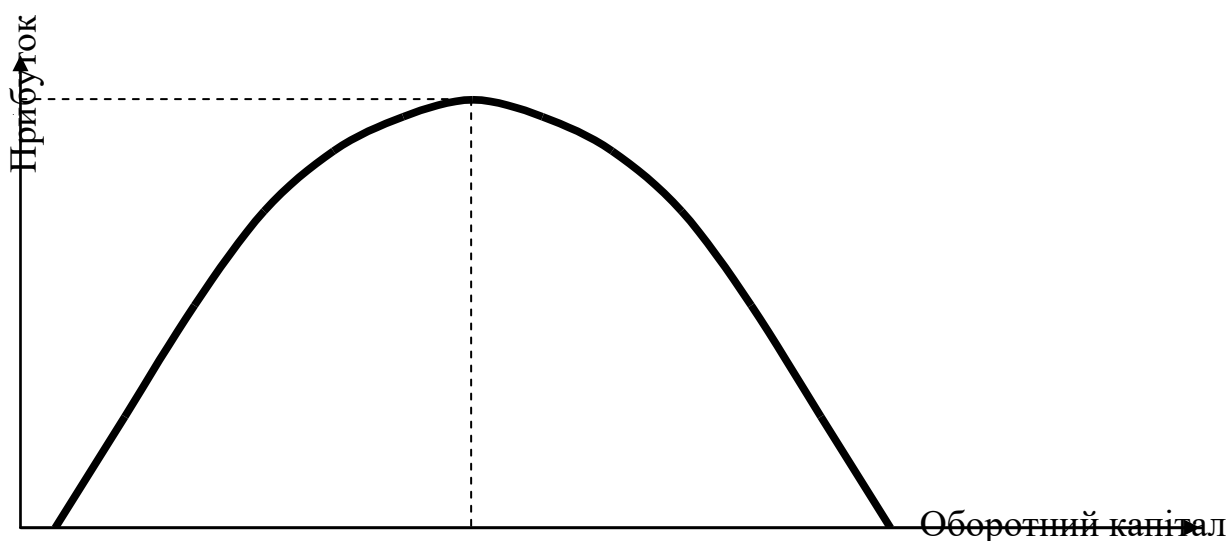

Рисунок 1.4 – Залежність прибутку від величини оборотного капіталу

Отже, оптимальний план короткострокового фінансування забезпечує підприємству досягнення його тактичної мети в галузі управління оборотним капіталом, що складається в забезпеченні оптимальної величини працюючого капіталу підприємства.

В основу політики управління оборотним капіталом покладено принципи комплексності, оперативності, ефективності та контролю поряд з цим ефективна політика управління оборотним капіталом повинна базуватися на принципах адекватності (забезпечення виробництва оборотним капіталом у необхідних обсягах і структурі), результативності (досягнення прибутковості), гнучкості (можливості врахування впливу зовнішніх і внутрішніх факторів), керованості (можливості внесення тимчасових змін залежно від потреб виробництва). При чому, ці принципи повинні діяти одночасно, оскільки вони визначають умови рівноваги та ефективного функціонування системи управління оборотним капіталом, а рівень реалізації принципів може виступати критерієм якості самої політики управління оборотним капіталом. Функції такої політики (організація, нормування, планування й прогнозування, облік і розподіл, аналіз і поточний контроль, регулювання, мотивація) реалізуються з урахуванням галузевих особливостей кожного окремого підприємства.

Як і кожна система відповідає певним вимогам, то для політики управління оборотним капіталом вони наступні: між елементами оборотних коштів повинні існувати причинно-наслідкові зв'язки; система управління оборотними коштами повинна бути динамічною; оборотним коштам повинні бути властиві параметри, впливаючи на які, можна змінити хід економічного процесу.

Налагодження механізму управління оборотним капіталом здійснюється відповідно до основних завдань системи управління активами.

До цієї системи необхідно включати:

- забезпечення керівництва підприємства, підрозділів і функціональних служб достатньою інформацією для прийняття обґрунтованих управлінських рішень й оперативного регулювання процесу трансформації елементів оборотних коштів;
- визначення обґрунтованості розрахунку нормативу обігових коштів;

- спостереження й постійний контроль за фактичним рівнем оборотних коштів;
- виявлення відхилень елементів оборотних коштів від запланованого рівня, як на місцях виникнення цих відхилень, так і на підприємстві в цілому;
- виявлення виробничих і внутрішньогосподарських резервів підвищення ефективності використання оборотних коштів.

Слід зазначити, що інформаційна підтримка процесу управління підприємства набуває особливого значення в умовах жорстокої конкуренції, з одного боку, і глибокої системної кризи вітчизняної економіки – з другого, для промислових підприємств, що долають затяжний період спаду виробництва й економічної невизначеності.

Необхідно додати, що до зовнішніх факторів належать особливості ринків постачання й збуту, а також тип конкурентного середовища й конкурентні стратегії цього підприємства на ринку, а до внутрівиробничих, які традиційно враховуються при виборі типу виробничої технології й структурою асортиментів продукції відносять структуру всіх основних і допоміжних внутрівиробничих процесів, рівень охоплення їхніми інформаційними технологіями. У більшості галузей промисловості темпи конкурентних і технологічних змін такі швидкі, що інформація про ринок стає недоступною або ж застарілою, у результаті чого помилкове рішення грозить банкрутством.

В умовах формування конкурентного середовища, що супроводжується частими змінами податкового законодавства, форм власності, умов зовнішньої торгівлі, нестабільності попиту, рішення завдань з управління оборотним капіталом промислових підприємств приймає першочергове значення. Застосування системного підходу з управління оборотним капіталом буде сприяти підвищенню конкурентоздатності вітчизняної продукції, ефективності виробничо-господарської діяльності підприємств і забезпеченню їхньої фінансової стабільності в ринковій ситуації.

1.3 Нормування як метод управління оборотними засобами

Потреба в оборотних коштах визначається шляхом їх нормування, що являє собою встановлення оптимальної величини оборотних коштів, необхідних для організації і здійснення нормальної господарської діяльності підприємства. А це, на нашу думку, значно підвищує ефективність управління оборотними активами.

У практиці використовують два методи визначення потреби в оборотних коштах:

- прямий (забезпечує розробку норм і нормативів з урахуванням багатьох факторів, які пов'язані з постачання, виробництвом та реалізацією.
- економічний [44, с. 163].

Визначення потреби в оборотних коштах здійснюється через їх нормування. Значення нормування оборотних коштів [44, с. 164]:

- 1) забезпечує безперервність і безперебійність процесу виробництва;
- 2) дає змогу ефективно використовувати оборотні кошти ;
- 3) від цього залежить виконання плану виробництва, реалізації продукції, прибутку та рівня рентабельності;
- 4) зміцнює режим економії, мінімізує ризик підприємницької діяльності.

Виробничі запаси створюються на підприємстві для забезпечення безперервного процесу виробництва і реалізації. У складі виробничих запасів найбільшу питому вагу мають сировина, матеріали і покупні напівфабрикати.

$$H = Q_{\text{дн}} \times N, \quad (1.6)$$

де H - норматив оборотних коштів для сировини, матеріалів і покупних напівфабрикатів тис. грн.;

$Q_{\text{дн}}$ - одноденні витрати сировини, матеріалів, напівфабрикатів тис. грн;

N - норма оборотних коштів, дні.

$$Q_{дн} = Q_{рік} (Q_{кв}, Q_{міс}) / 360(90,30) \quad , \quad (1.7)$$

де Q кв, Q рік, Q міс - відповідна потреба матеріалів за рік, квартал, місяць, тис. грн.

Норма оборотних коштів стосовно сировини, матеріалів і покупних напівфабрикатів включає такі елементи: транспортний запас; час для прийняття, розвантаження, сортування, складування матеріалів, технологічний запас; поточний (складський) запас; гарантійний запас.

Транспортний запас визначається як різниця між часом перебування вантажу в дорозі від постачальника до споживача та часом пробігу розрахункових документів, їх оформлення вантажовідправником і обробки банками за місцем знаходження постачальника і споживача.

За наявності кількох постачальників транспортний запас щодо конкретних видів матеріальних цінностей розраховується як середньозважена величина.

Якщо сировина та матеріали надходять до споживача раніше за прибуття розрахункових документів (або ці процеси збігаються в часі), транспортний запас не встановлюється.

Підготовчий запас - це час для прийняття, розвантаження, сортування, складування матеріалів.

$$Z_{підг} = Q_{ден} \times N_{підг} \quad , \quad (1.8)$$

де N_{підг} - норма для підготовки, дні.

Технологічний запас включає час на підготовчі операції (сушення матеріалів, подрібнення брухту, розкроювання матеріалів), якщо вони не є складовою частиною виробничого циклу.

Поточний запас - норма оборотних коштів у частини поточного запасу залежить від частоти та рівномірності їх споживання у виробництві.

У норму оборотних коштів, як правило, включається середній поточний запас у розмірі 50% тривалості інтервалу між поставками

$$Z_{\text{поточн}} = O \times T/2, \quad (1.9)$$

де T - період поставки даного матеріального ресурсу, дні.

Поставки від кількох постачальників можуть суттєво різнитися за обсягом і за величиною інтервалів між окремими партіями, що залежить від різних причин - особливостей транспортування, періодичності випуску тих чи тих матеріальних цінностей постачальниками, умов конкретних договорів та постачання тощо. У такому разі середній інтервал між поставками розраховується як середньозважена величина. У розрахунках не враховуються дрібні партії та надміру великі надходження.

Гарантійний (страховий) запас створюється з метою запобігання наслідкам можливих перебоїв у постачанні. Норма оборотних коштів на страховий запас встановлюється, як правило в межах 50% поточного запасу.

Норматив оборотних коштів щодо допоміжних матеріалів розраховується множенням норми на величину одноденного їх витрачання за кошторисом витрат на виробництво.

Норматив оборотних коштів на паливо встановлюється для всіх видів палива (крім газу), що використовується як для техцілей, так і для господарських потреб. Величина нормативу розраховується аналогічно нормативу на основні матеріали.

Норматив для МШП. Потреба в оборотних коштах для кожної групи розраховується для створення запасів на складі та в експлуатації. У зв'язку з тим, що вартість малоцінних і швидкозношуваних предметів, які знаходяться в експлуатації, відображається в обліку за мінусом зносу, то, визначаючи норматив, беруть у рахунок 50% їхньої повної вартості. Решта вартості списується на собівартість продукції під час передачі зі складу в експлуатацію.

Для визначення нормативу оборотних коштів на складі малоцінні та швидкозношувані предмети враховуються за їхньою повною вартістю.

Незавершеним виробництвом вважається незавершене виготовлення продукції на всіх стадіях виробничого процесу з моменту першої операції і до здачі готової продукції на склад.

Норматив оборотних коштів для незавершеного виробництва:

$$\text{НЗВ} = 3 \times \text{Д} \times \text{К}, \quad (1.10)$$

де 3 - одноденні витрати за планом IV кварталу, тис. грн.;

Д - тривалість виробничого циклу дні;

К - коефіцієнт зростання витрат.

Коефіцієнт зростання витрат характеризує ступінь готовності виробів у незавершеному виробництві до всієї собівартості готової продукції:

$$\text{К} = (\text{А} + 0,5 \times \text{Б}) / (\text{А} + \text{Б}), \quad (1.11)$$

де А - витрати, які здійснюються одноразово на початку виробничого циклу (витрати сировини, матеріалів, які надходять до виробництва із самого початку виробничого циклу, грн.;

Б - наступні витрати, які включаються в собівартість продукції (усі інші витрати — заробітна плата, амортизаційні відрахування, електроенергія, інші), грн..

Якщо витрати на виготовлення одиниці продукції по днях виробничого циклу розподіляються нерівномірно, то К визначається за формулою

$$\text{К} = (\text{АД} + \text{Б}_1\text{Д}_1 + \text{Б}_2\text{Д}_2 + \dots + 0,5\text{ВД}) / \text{ДСв}, \quad (1.12)$$

де А - витрати на виробництво в перший день, грн.;

Св - виробнича собівартість, грн.;

B_1, B_2 - витрати за днями виробничого циклу, грн.;

D - тривалість виробничого циклу, днів;

D_1, D_2 - час від моменту одноразових витрат до закінчення виробничого циклу, днів;

V -витрати рівномірні на протязі всього виробничого циклу, грн.

Витрати майбутніх періодів включають виробничі витрати, які проведено в даному плановому періоді, що їх буде віднесено на собівартість продукції, котра випускатиметься в наступні періоди. До них належать витрати, зв'язані з підготовкою нових виробництв і нових видів продукції, якщо вони не фінансуються із фонду розвитку виробництва та інші роботи. Норматив оборотних коштів на витрати майбутніх періодів визначається з формулою:

$$H = C_0 + P_{\Pi} - P_v, \quad (1.13)$$

де C_0 – сума коштів, які вкладені в ці витрати на початок запланованого періоду за відрахуванням отриманих банківських кредитів, тис. грн.;

P_{Π} – витрати, що проводяться в плановому році, передбачені відповідним кошторисом, тис. грн. ;

P_v – витрат, які включаються в собівартість продукції запланованого року та передбачені кошторисом виробництва, тис. грн..

До готової продукції належать вироби, завершені виробництвом, прийняті технічним контролем підприємства і здані на склад або прийняті замовником, відповідно до затвердженого порядку приймання продукції [54, с. 45]:

$$H = 3 \times P, \quad (1.14)$$

де H - норматив оборотних коштів для готової продукції, тис. грн.;

3 - одноденний випуск продукції в IV кварталі планового року за виробничою собівартістю тис. грн.;

P - норма запасу оборотних коштів для готової продукції, дні.

Обчислений методом прямого розрахунку норматив щорічно коригується підприємством з урахуванням змін виробничої програми і швидкості обертання оборотних коштів. Для корекції використовується економічний метод розрахунку [44, с. 174].

Обчислений методом прямого розрахунку норматив ділять на дві частини:

1 частина - відносять нормативи оборотних коштів за статтями, розмір яких прямо залежить від обсягу витрат на виробництво: сировина, основні матеріали, покупні напівфабрикати, допоміжні матеріали, тара, незавершене виробництво та готова продукція (виробничий норматив).

2 частина - ті статті нормованих оборотних коштів, розмір яких прямо не залежить від зміни витрат на виробництво: запасні сатини для ремонтів устаткування, МШП, витрати майбутніх періодів (невиробничий норматив).

Для визначення нормативу оборотних коштів на плановий рік виробничий норматив збільшується відповідно з темпами зростання виробничої програми в плановому періоді. Невиробничий норматив оборотних коштів збільшується на 50% від зростання виробничої програми. Отримана загальна сума нормативів зменшується на суму коштів, що вивільняються в результаті планового (прогнозованого) прискорення обертання оборотних коштів.

На відміну від методу прямого рахунку, який є досить трудомістким, економічний метод не потребує виконання складних розрахунків.

Метод прямого рахунку застосовується на нових підприємствах, а також тоді, коли необхідно проаналізувати стан оборотних коштів з метою виявлення непотрібних, надлишкових, неліквідних виробничих запасів; резервів скорочення тривалості виробничого циклу; причин нагромадження готової продукції на складах.

Економічний метод розрахунку нормативу оборотних коштів застосовується на діючих підприємствах. Економічний метод доцільно також

використовувати на рівні галузевих міністерств, відомств, виробничих об'єднань у процесі перспективного планування або прогнозування [44, с. 176].

Висновки до 1 розділу

1. На підставі ґрунтовного аналізу та спроби узагальнення наявних наукових підходів до розуміння змісту оборотних засобів можна запропонувати таку дефініцію: оборотні засоби – вартість авансу в складники оборотних виробничих фондів і фондів обігу на календарний рік чи певний операційний цикл для створення умов для безперервного процесу господарсько-виробничої діяльності та продажу продукції задля досягнення оптимального рівня прибутковості суб'єкта господарювання. Це означає, передусім, вартісну природу оборотних засобів, а також встановлює часові межі авансування вартості та підкреслює речове вираження оборотних засобів – оборотні виробничі фонди та фонди обігу. Водночас, конкретизується мета авансування – досягнення оптимального рівня прибутковості.

2. Розглянуто структуру оборотних засобів за такими класифікаційними ознаками: за характером фінансових джерел формування, за видами, за характером участі в операційному процесі, за періодом функціонування, за ступенем ліквідності.

3. Визначено основні джерела формування оборотного капіталу, а саме: власні, позикові, додатково залучені.

4. Вивчено нормативно-правове регулювання оборотних засобів.

5. Розглянуто ідеальну, консервативну, компромісну та агресивну стратегії щодо політики формування оборотних коштів підприємства та проведено порівняльний аналіз цих підходів.

6. Сформульовано стратегії управління оборотним капіталом залежно від стратегічних цілей підприємства.

7. Визначено, що в основу політики управління оборотними засобами покладено принципи комплексності, оперативності, ефективності та контролю поряд з цим ефективна політика управління оборотним капіталом повинна базуватися на принципах адекватності, результативності, гнучкості, керованості.

8. Приведено алгоритм системи управління оборотними засобами, який включає: оцінку ефективності використання оборотного капіталу на підприємстві та його вплив на фінансовий стан підприємства; вибір стратегії управління оборотним капіталом; шляхи удосконалення системи управління оборотним капіталом; розробку критеріїв та розрахунок параметрів оптимізації оборотного капіталу; комплексну програму управління оборотним капіталом, враховуючи стратегічні цілі підприємства.

9. Розглянуто основні методи визначення потреби в оборотних засобах.

2 ОЦІНКА УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ ЗАСОБАМИ НА ПАТ «ДНІПРОСПЕЦСТАЛЬ»

2.1 Техніко-економічна характеристика ПАТ «Дніпроспецсталь»

ПАТ "Діпроспецсталь" — це завод з виробництва спеціальних сталей (високолегованих, жаростійких, нержавіючих, інструментальних, кислототривких марок) було пущено 10 жовтня 1932 року в Запоріжжі на базі потужного постачальника електроенергії - ДніпроГЕСУ" та частини базового металургійного заводу "Запоріжсталь".

Конференція представників колективів, працівників цехів, ланок, відділів та лабораторій Запорізьких електрометалургів 6 травня 1994 року прийняла рішення про приватизацію майна заводу, затвердила план розміщення акцій, та доручила дирекції підприємства виконати комплекс робіт щодо корпоратизації заводу "Дніпроспецсталь". Чисельність працівників, що підписали заяви на приватизацію - купівлю акцій заводу перевищило 62 відсотки. Доля підписки склала 100 відсотків працюючих. Приватизація здійснювалась цілісним майновим комплексом по плану розміщення акцій створеного товариства. План розміщення акцій було виконано 31.07.2001 року Наказ ФДМУ №1379 "Про виконання плану розміщення акцій ПАТ "Дніпроспецсталь".

Головною метою зміни форми власності на підприємстві було встановлення булих та втілення нових досягнень єдиного в Україні заводу з виробництва спеціальних сталей. Кожен рік, з моменту народження заводу, ознаменований подіями, значними не тільки для ПАТ Електрометалургійний завод Дніпроспецсталь ім. А.М. Кузьміна, але і для усїєї галузі в цілому.

Організаційна структура ПАТ Електрометалургійний завод Дніпроспецсталь ім. А.М. Кузьміна включає:

1.1. 12 основних цехів, а саме:

- 4 електросталеплавильних цеха (в тому числі 1 цех вакуумно дугового, електрошлакового переплаву);

- 1 цех порошкової металургії;
- 1 прокатний цех;
- 1 термічний цех;
- 1 калібрувальний цех;
- 1 ковальско пресовий цех;
- 1 ковальський цех;
- 1 цех адюстажної обробки металу;
- 1 копровий цех.

1.2. 11 допоміжних цехів, а саме:

- 1 цех підготовки виробництва;
- 1 цех випробувань;
- 2 транспортних цехи (автомобільного та залізничного транспорту);
- 2 ремонтних цехи (ремонт механічного обладнання);
- 1 ремонтний цех (ремонт електрообладнання);
- 2 енергозабезпечуючих цехи (мереж та підстанцій, енергосиловий);
- 1 цех КВПта А;
- 1 склад готової продукції;

1.3. 2 лабораторії, а саме:

- 1 центральна заводська лабораторія (наукових розробок);
- 1 аналітична лабораторія (аналіз хімічного складу сировини, матеріалів та металопродукції).

1.4. 2 виробництва (сталеплавильне и передільне).

1.5. 15 управлінь (в тому числі 1 управління соціального розвитку до складу якого входять: ВСП база відпочинку Металург, ВСП Санаторій профілакторій, ВСП ДК Дніпроспецсталь, ДОЦ Чайка).

1.6. 49 відділів;

1.7. 4 бюро, 2 групи;

1.8. відокремлений структурний підрозділ Цех переробки шлаків.

Основним видом діяльності ПАТ "Електрометалургійний завод "Дніпроспецсталь" ім. А.М. Кузьміна" є виробництво чорних металів: сортових злитків, прокату, поковок, та напівфабрикатів з спеціальних сталей. Частина доходів від реалізації в загальному обсязі чистого доходу (виручка) за останні три роки перевищує 95 %.

Найбільш перспективними по виробництву марками сталі є:

1. Нержавіюча сталь (304 L; 316 L; 321 L; 08-12X-18Н-10Д);
2. Нержавіюча без нікелева сталь (20-40X13)
3. Жаротривка сталь (ХН73МБТЮ; ХН75МБТЮ; ХН77МБТЮ)
4. Підшипникова сталь (ШХ-15СГ);
5. Інструментальна сталь (Х-12 МФ; 4х5МФС);
6. Порошкова сталь (швидкоріжуча) (Р6М5; Р6Б5Ф4МП; Р0М2СФ10; Р2Б10ФН8МП)
7. Порошкова сталь (Інструментальна) (Х18МФ6МП)

Виробництво та реалізація нержавіючої сталі є одним з ключових напрямків розвитку бізнесу ПАТ Електрометалургійний завод Дніпроспецсталь ім. А.М. Кузьміна. На підприємстві виробляється 300-та та 400-та серія, а також впроваджується в життя наукові розробки (на прикладі марки ДІ 59) та освоюється виробництво нових видів продукції. Нержавіюча хромиста сталь з наступним шлаковим переплавом постачається на ринок Росії, Германії, Італії для виробництва продукції відповідального призначення.

Основними споживачами нержавіючої металопродукції ПАТ Електрометалургійний завод Дніпроспецсталь ім. А.М. Кузьміна є виробники безшовних нержавіючих труб, фланців та фітінгів. Підприємство також виробляє вузькоспеціалізовану продукцію ковані шайби, котрі задовольняють самі вимогливі потреби виробництва атомної енергетики (Росія, Індія). Одним з переваг ПАТ Електрометалургійний завод Дніпроспецсталь ім.А.М. Кузьміна" порівняно з іншими виробниками спеціальних сталей є технологічна

можливість виробляти прутки у широкому діапазоні розмірів: гарячекатані від 10 до 220 мм, ковані від 80 до 500 мм.

Експортна реалізація металопродукції забезпечуються такими каналами збуту: ТОВ ТБ Дніпроспецсталь-М (Росія, Москва), дистриб'ютор DSS International (Лугано, Швейцарія) та його агенти DSS GmbH (Германія, Дюссельдорф), DSS America (СШФ, Чикаго). Впродовж останніх років ПАТ Електрометалургійний завод Дніпроспецсталь ім. А. М. Кузьміна постачав товарну продукцію більш ніж у 50 країн світу. Зараз металургія переживає занепад, що є слідством світової економічної та фінансової кризи. Значно знизився попит з боку основних галузей промисловості (будівництво, машинобудівництво, трубна та інші), які споживають сталь.

Основними ризиками у діяльності Емітента є зниження попиту на металопродукцію, зниження цін на основну продукцію, збільшення цін на сировину та енергоресурси, нестабільна ситуація на валютних ринках.

Так як завод є виробником спеціальних сталей, собівартість продукції ПАТ "Електрометалургійний завод "Дніпроспецсталь" ім. А.М. Кузьміна" напряму залежить від ціни на основні матеріали (нікель, хром, молибден, ванадій, вольфрам, лом), на електроенергію, природний газ та всі види енергоресурсів. З метою зменшення ризику залежності від коливання цін сировинних матеріалів підприємство почало впроваджувати гнучку цінову політику.

З метою більш повного задоволення вимог замовників та інтенсивного освоєння закордонних ринків, а також з урахуванням тенденцій зростання вимог до якості зі сторони виробника безшовних труб на ПАТ "Дніпроспецсталь" розроблена інвестиційна програма з метою покращення якості готової сортової продукції. В теперішній час у зв'язку з тяжкою ситуацією на світовому ринку підприємство вимушено диверсифікувати свої ринки збуту та виходити на нові ринки такі, як Близький Схід, Південну Америку.

ПАТ Електрометалургійний завод Дніпроспецсталь ім. А.М.Кузьміна - провідне підприємство України з виготовлення металопродукції зі спеціальних сталей та сплавів, яке оснащено новітніми для даної галузі технологіями та обладнанням.

ПАТ "Електрометалургійний завод Дніпроспецсталь ім. А.М. Кузьміна" увійшло до п'ятірки найбільших металургійних підприємств України з обсягів виробництва та валового доходу. ПАТ Електрометалургійний завод Дніпроспецсталь ім.А.М.Кузьміна - єдине підприємство України та є лідером серед виробників спеціальних сталей у СНД.

Найважливіші переваги продукції ПАТ "Електрометалургійний завод Дніпроспецсталь ім. А.М. Кузьміна" перед конкурентами:

- висока якість сталі;
- раціональне співвідношення ціни металопродукату та його якості;
- широкий сортамент марок нержавіючих сталей.

Планами розвитку емітента є:

1. Збільшення об'ємів продаж у натуральному та вартісному вираженні за рахунок розробки стратегії збуту та ключових напрямлень розвитку у області продаж;
2. Зниження рівня витрат у сталеплавильному та передільному виробництві;
3. Збільшення споживчих якостей та конкурентоспроможності продукції;
4. Оптимізація процесів забезпечення Компанії енергоресурсами та сировиною;
5. Оптимізація ремонтних служб електро-енерго-механообладнання та існуючою ремонтною базою підприємства;
6. Робота по втіленню системи оцінки персоналу.

У нових умовах господарювання діяльність кожного господарюючого суб'єкта, в тому числі ПАТ "Дніпроспецсталь", є предметом уваги багатьох

учасників ринкових відносин, зацікавлених в результатах його діяльності. На основі наявної бухгалтерської інформації всі зацікавлені сторони прагнуть оцінити фінансовий стан підприємства. А для самого підприємства важливо не стільки визначення його фінансового стану, скільки проведення постійної роботи, спрямованої на його поліпшення. З цією метою на заводі аналіз фінансово-господарської діяльності, який передбачає дослідження економіки підприємства, формування діагнозу і найближчих цілей, вироблення шляхів досягнення їх без обліку і з урахуванням резервів виробництва.

Основні показники фінансово-господарської діяльності ПАТ «Дніпроспецсталь» за 2018-2021 рр. приведені в таблиці 2.1.

Згідно даним, наведеним у таблиці 2.1 за основними показниками за період з 2018 року по 2021 рік відбулися зміни у структурі майна та капіталу підприємства. Так, середньорічна вартість майна протягом 2018-2021 рр. збільшилась на 30% і становила вже у 2021 році 2092340 тис.грн. Це викликано ростом середньорічної вартості оборотних активів. У 2021 році проти 2020 року середньорічна вартість оборотних активів збільшилась на 232900,5 тис.грн (18,65%), у 2021 року порівняно з 2018 роком – на 446448,5 тис.грн. (43,12%). Зростання середньорічної вартості оборотних активів викликано нарощуванням обсягів реалізації протягом періоду, що аналізується.

Середньорічна вартість основних засобів у 2021 році у порівнянні з 2018 роком зменшилась на 6325,5 тис.грн, або на 1,47%, за рахунок високої зношеності обладнання. Підприємству необхідно оновлювати свою матеріально-технічну базу.

Статутний капітал ПАТ “Дніпроспецсталь” протягом періоду, що аналізується залишився незмінним.

Таблиця 2.1 - Показники фінансово-господарської діяльності ПАТ "Дніпроспецсталь" за 2018-2021 роки

Показники	2018	2019	2020	2021	Відхилення (+,-) 2019 р. від 2018 р.		Відхилення (+,-) 2020 р. від 2019 р.		Відхилення (+,-) 2021 р. від 2020 р.		Відхилення (+,-) 2021 р. від 2018 р.	
					абсолютне, тис.грн.	відносне, %	абсолютне, тис.грн.	відносне, %	абсолютне, тис.грн.	відносне, %	абсолютне, тис.грн.	відносне, %
1 Майно та капітал												
1.1 Середньорічна вартість майна, тис.грн.	1609462.5	1875651	1871554	2092340	266188.50	16.54	-4097.00	-0.22	220786.00	11.80	482877.50	30.00
1.2 Середньорічна вартість основних засобів, тис.грн.	431116	441672	439680.5	424790.5	10556.00	2.45	-1991.50	-0.45	-14890.00	-3.39	-6325.50	-1.47
1.3 Середньорічна вартість необоротних активів, тис.грн.	544237	577022.5	602972	586714.5	32785.50	6.02	25949.50	4.50	-16257.50	-2.70	42477.50	7.80
1.4 Середньорічна вартість оборотних активів, тис.грн.	1035458.5	1265111	1249006.5	1481907	229652.50	22.18	-16104.50	-1.27	232900.50	18.65	446448.50	43.12
1.5 Середньорічна вартість статутного капіталу, тис.грн.	49720	49720	49720	49720	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
1.6 Середньорічна вартість власного капіталу, тис.грн.	781823.5	546535.5	232319.5	203177.5	-235288.00	-30.09	-314216.00	-57.49	-29142.00	-12.54	-578646.00	-74.01
2 Економічні показники												
2.1 Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис.грн.	3973747	3867424	2342389	4373132	-106323.00	-2.68	-1525035.00	-39.43	2030743.00	86.70	399385.00	10.05
2.2 Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис.грн.	3740877	3608886	2149017	4014356	-131991.00	-3.53	-1459869.00	-40.45	1865339.00	86.80	273479.00	7.31
2.3 Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис.грн.	2978873	3014837	1871153	3473613	35964.00	1.21	-1143684.00	-37.94	1602460.00	85.64	494740.00	16.61
2.4 Прибуток (збиток) від операційної діяльності, тис.грн.	533036	318575	91679	271572	-214461.00	-40.23	-226896.00	-71.22	179893.00	196.22	-261464.00	-49.05
2.5 Чистий прибуток (збиток), тис.грн.	344683	-165552	-117272	57348	-510235.00	-148.03	48280.00	29.16	174620.00	148.90	-287335.00	-83.36
3 Трудові ресурси												
3.1 Середньоспискова чисельність робітників, осіб	7976	7947	6762	6505	-29.00	-0.36	-1185.00	-14.91	-257.00	-3.80	-1471.00	-18.44
3.2 Фонд оплати праці, тис.грн.	212094.9	262512.7	205663	255356.5	50417.80	23.77	-56849.70	-21.66	49693.50	24.16	43261.60	20.40
3.3 Середньомісячна заробітна плата, тис.грн.	2.22	2.75	2.53	3.27	0.54	24.22	-0.22	-7.93	0.74	29.07	1.06	47.62
3.4 Продуктивність праці, тис.грн./осіб	469.02	454.12	317.81	617.12	-14.90	-3.18	-136.31	-30.02	299.31	94.18	148.10	31.58
4 Фінансові показники												
4.1 Коефіцієнт фінансової незалежності	0.49	0.29	0.12	0.10	-0.19	-40.02	-0.17	-57.40	-0.03	-21.77	-0.39	-80.01
4.2 Коефіцієнт маневрування власного капіталу	0.30	-0.06	-1.60	-1.89	-0.36	-118.36	-1.54	-2760.12	-0.29	-18.32	-2.19	-721.18
4.3 Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами	0.23	-0.02	-0.30	-0.26	-0.25	-110.50	-0.27	-1131.45	0.04	12.79	-0.49	-212.80
4.4 Чиста рентабельність продажу, %	9.21	-4.59	-5.46	1.43	-13.80	-149.79	-0.87	-18.96	6.89	126.18	-7.79	-84.50

Звертає на себе увагу і постійне зменшення середньорічної вартості власного капіталу протягом 2018-2021 рр. З 2018 року по 2019 рік середньорічна вартість власного капіталу зменшилася на 235288 тис.грн. (30,09%) за рахунок отримання збитків. У 2021 року порівняно з 2018 роком – на 578646 тис.грн. (74,01%). Ця тенденція є негативною, оскільки свідчить про послаблення фінансової стійкості заводу. Це зумовлено економічною кризою, яка відчутно вдарила по підприємству.

Аналізуючи економічні показники діяльності підприємства ми можемо відмітити збільшення валового та чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за період 2019-2021 рр. Валовий дохід з 2018 року по 2021 рік зріс на 399385 тис.грн. (10,05%), а чистий дохід на 273479 тис.грн., або на 7,31%.

Прибуток від операційної діяльності у 2021 році проти 2020 року збільшився на 179893 тис.грн. (196,22%), але у 2021 році в порівнянні з 2018 роком він зменшився на 261464 тис.грн., або на 49,05%. Ці зміни були спричинені зростанням собівартості продукції у 2021 році на 494740 тис.грн. (16,61%) та сум адміністративних витрат, витрат на збут і інших операційних витрат. Треба зазначити, що у 2021 році темпи росту валового доходу майже на одному рівні від темпів росту собівартості. Так, собівартість зросла на 16,61%, а виручка на 10,05%. Збільшення собівартості продукції викликано різким зростанням обсягів виробництва заводу.

У 2019 і 2020 роках підприємство понесло непокріті збитки у розмірах відповідно 165552 тис.грн. та 117272 тис.грн. Чистий прибуток у 2021 році проти 2020 року збільшився на 174620 тис.грн. (148,9 %). За період з 2018 по 2021 роки чистий прибуток зменшився на 83,36% з 344683 тис.грн. до 57348 тис.грн., що є негативним для підприємства і свідчить про зменшення обсягів виробництва.

Характеризуючи трудові ресурси заводу слід відмітити, що протягом 2018-2021 років середньооблікова чисельність робітників зменшилася на 1471 особи. Фонд оплати праці зріс на 43261,6 тис.грн. Але необхідно зауважити, що фонд оплати праці за останні 4 роки зростав не дивлячись на зниження середньоспискова чисельність робітників, тобто на підприємстві збільшився фонд стимулювання працівників. І як результат, збільшення середньомісячної заробітної плати. Протягом періоду, що аналізується вона зросла на 148,1 тис.грн. (31,58%), що є свідченням ефективного використання трудових ресурсів.

Аналіз фінансових показників діяльності ПАТ “Дніпроспецсталь” за 2018-2021 роки показує, що відбувається зниження коефіцієнту фінансової незалежності на 0,39 (80,01%), а також значно нижчий від нормативу (більше 0,5). Цей показник відображає рівень фінансової незалежності по відношенню до зовнішніх джерел фінансування. Так, у 2018 році він становив 0,49, це

означає, що на 51% завод фінансується з зовнішніх джерел і на 49% - з внутрішніх, але у 2021 році фінансування з зовнішніх джерел вже становить 90%, а із внутрішніх – 10% і значення цього коефіцієнту становило 0,10.

Коефіцієнт маневрування, який показує яка частина власного капіталу була використана для фінансування поточної діяльності підприємства, за 4 останні роки мав негативну динаміку. Починаючи з 2019 року цей показник має від'ємне значення, що говорить що не тільки оборотні кошти а і й необоротні активи фінансуються із зовнішніх джерел.

Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом характеризує відсутність власних оборотних коштів у господарюючого суб'єкта для забезпечення своєї фінансової сталості.

Рентабельність виручки показує доходність підприємства, тобто скільки прибутку припадає на 1 грн. виручки. У 2021 році проти 2018 року рентабельність зменшилася на 7,79% і становила на кінець 2021 року 1,43%. Це відбулося за рахунок зменшення прибутку.

Отже, проаналізувавши основні показники фінансово-господарської діяльності ПАТ “Дніпроспецсталь”, незважаючи на падіння окремих показників у 2021 році проти 2020 року, в цілому ми можемо відмітити, що діяльність підприємства за період, що аналізується була ефективною. До початку фінансової кризи підприємство працювало стабільно і не мало проблем ні з власним капіталом, ні з оборотними коштами. На січень 2022 року стан підприємства є відносно стабільним, існує тенденція збільшення оборотів виробництва, що призведе у 2022 році до збільшення як оборотного капіталу, так і прибутку взагалі.

2.2 Аналіз стану, динаміки і структури оборотних засобів та джерел їх фінансування

Важливість оборотних засобів у фінансово-господарській діяльності будь-якого підприємства беззаперечна. Тому зрозуміло, що ефективне управління формуванням оборотного капіталу є необхідною умовою функціонування підприємства на ринку та його виживання в конкурентній боротьбі. Управління оборотними засобами, прийняття управлінських рішень, пов'язаних з їх розміщенням та використанням, неможливе без надійного й достовірного інформаційного забезпечення, всебічного та ґрунтовного аналізу отриманої інформації. Для проведення фінансового аналізу формування, існуючого стану та використання оборотних засобів, відповідальні за аналітичну роботу (бухгалтерія, фінансовий відділ та інші), мають бути забезпечені відповідною інформацією.

Інформаційною базою для аналізу оборотних засобів підприємства слугують показники про надходження і витрачання грошових коштів: виписки банку про стан рахунків; платіжні календарі, які складаються фінансовим відділом підприємства, та інші дані бухгалтерського та оперативного обліку; баланс (Ф№1), звіт про фінансові результати (Ф№2) та інші форми бухгалтерської звітності; показники статистичної звітності; відомості, які містяться у фінансовому плані підприємства (баланси доходів і витрат).

Основним джерелом інформації для аналізу оборотних засобів є бухгалтерський баланс, складений на певну дату. Усі його показники взаємозв'язані між собою. Їх достатність для своєчасної та якісної оцінки оборотних засобів підприємства залежить від достовірності та дати, на яку складається баланс.

Важливим для підприємства є визначення структури активів, тобто вкладення його капіталу в конкретне майно та матеріальні цінності.

На рисунку 2.1 представлено динаміку структури активів підприємства

за 2018–2021 роки.

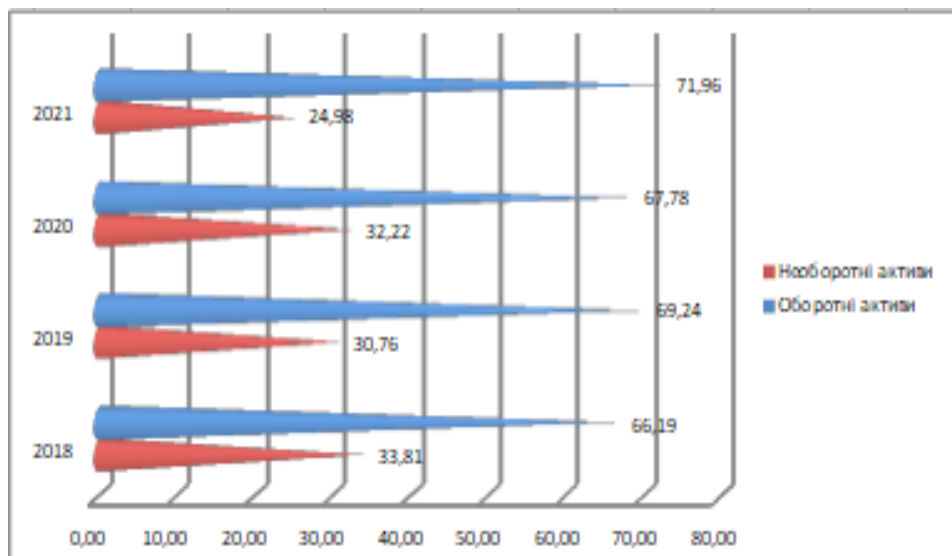

Рисунок 2.1 – Динаміка структури активів підприємства за 2018-2021 роки

Інформація представлена на рисунку 2.1 свідчить, що на підприємстві впродовж чотирьох років структура активів балансу практично не змінювалась. Це обумовлено тим, що підприємство має спеціалізацію, як електromеталургійного підприємства. Частка оборотних активів від загальної вартості майна підприємства станом на кінець 2018 року склала 28,04 %, а на кінець 2021 року збільшилася на 5,77 % і складає 33,81%.

Із чотирьох аналізованих періодів, найвищою питома вага оборотних активів у валюті балансу є у 2021 році – 33,81%.

Отже, проведемо аналіз, який передбачає дослідження складу та структури оборотних засобів ПАТ “Дніпроспецсталь” за видами активів за ознакою ліквідності, що дозволяє оцінити основні тенденції у зміні складу активів. Аналіз складу та структури оборотних засобів ПАТ “Дніпроспецсталь” за 2018 – 2021 роки наведено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 - Аналіз стану та структури оборотних засобів ПАТ "Дніпроспецсталь" (станом на кінець року) за 2007-2010 роки

Оборотний капітал	2018		2019		2020		2021		Відхилення (+,-) 2019 р. від 2018 р.			Відхилення (+,-) 2020 р. від 2019 р.			Відхилення (+,-) 2021 р. від 2020 р.		
	сума, тис.грн.	питома вага, %	сума, тис.грн.	питома вага, %	сума, тис.грн.	питома вага, %	сума, тис.грн.	питома вага, %	абсолютне, тис.грн.	відносне, %	в структурі	абсолютне, тис.грн.	відносне, %	в структурі	абсолютне, тис.грн.	відносне, %	в структурі
1. Грошові кошти та короткострокові фінансові вкладення																	
Короткострокові фінансові вкладення	284860	21,31	260522	20,67	336318	26,34	276066	15,92	-24338	-8,54	-0,63	75796	29,09	5,67	-60252	-17,92	-10,42
Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті	202309	15,13	30043	2,38	18207	1,43	34182	1,97	-172266	-85,15	-12,75	-11836	-39,40	-0,96	15975	87,74	0,54
Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті	28907	2,16	12732	1,01	36800	2,88	30407	1,75	-16175	-55,96	-1,15	24068	189,04	1,87	-6393	-17,37	-1,13
РАЗОМ	516076	38,60	303297	24,07	391325	30,65	340655	19,64	-212779	-41,23	-14,53	88028	29,02	6,58	-50670	-12,95	-11,01
2. Розрахунки з дебіторами та інші оборотні активи																	
Векселі одержані	154	0,01	154	0,01	154	0,01	154	0,01	0	0,00	0	0	0,00	0	0	0,00	0,00
за товари, роботи та послуги	187478	14,02	247018	19,60	202408	15,85	263069	15,17	59540,00	31,76	5,58	-44610	-18,06	-3,75	60661	29,97	-0,68
в бюджетом	31181	2,33	158084	12,54	207206	16,23	319179	18,40	126903,00	406,99	10,21	49122	31,07	3,68	111973	54,04	2,18
за виданими авансами	51141	3,83	17431	1,38	13572	1,06	91957	5,30	-33710,00	-65,92	-2,44	-3859	-22,14	-0,32	78385	577,55	4,24
з нарахованими доходами	701	0,05		0,00		0,00	9	0,00	-701,00	-100,00	-0,05	0	0,00	0,00	9	0,00	0,00
Інша поточна дебіторська заборгованість	1154	0,09	1554	0,12	4165	0,33	4631	0,27	400,00	34,66	0,04	2611	168,02	0,20	466	11,19	-0,06
РАЗОМ	25653	1,92	12877	1,02	11226	0,88	20788	1,20	-12776,00	-49,80	-0,90	-1651	-12,82	-0,14	9562	85,18	0,32
РАЗОМ	297462	22,25	437118	34,68	438731	34,36	699787	40,35	139656,00	46,95	12,44	1613	0,37	-0,32	261056	59,50	5,99
3. Запаси																	
Виробничі запаси	251357	18,80	220700	17,51	186836	14,63	258526	14,91	-30657,0	-12,20	-1,29	-33864	-15,34	-2,88	71690	38,37	0,27
Незавершене виробництво	153140	11,45	105567	8,38	161029	12,61	295465	17,04	-47573,0	-31,07	-3,08	55462	52,54	4,23	134436	83,49	4,42
Готова продукція	73236	5,48	172160	13,66	81170	6,36	110280	6,36	98924,0	135,08	8,18	-90990	-52,85	-7,30	29110	35,86	0,00
Товари	39	0,00	70	0,01	10	0,00		0,00	31,0	79,49	0,00	-60	-85,71	0,00	-10	-100,00	0,00
РАЗОМ	477772	35,74	498497	39,55	429045	33,60	664271,00	38,30	20725,0	4,34	3,82	-69452	-13,93	-5,95	235226	54,83	4,70
Витрати майбутніх періодів	45674	3,42	21361	1,69	17783	1,39	29647	1,71	-24313,0	-53,23	-1,72	-3578	-16,75	-0,30	11864	66,72	0,32
РАЗОМ ОБОРОТНИХ КОШТІВ	1336984	100	1260273	100	1276884	100	1734360	100	-76711	-5,74	0,00	16611	1,32	0,00	457476	35,83	0,00

Згідно з даними таблиці 2.2 у структурі оборотних засобів електрометалургійного заводу на кінець 2018 року переважають грошові кошти та короткострокові фінансові вкладення. Їх питома вага у зальному обсязі оборотних засобів складає 38,6 %. Але на кінець 2021 року структура змінилася і найбільшу питому вагу займають розрахунки з дебіторами та інші оборотні активи, а саме 40,35 %.

Наочно склад і структуру оборотних засобів електрометалургійного заводу за 2018 та 2021 роки подано на рисунку 2.2.

Рисунок 2.2 - Склад і структура оборотних засобів у 2018 та 2021 роках (у%)

Аналіз показує, що на кінець 2021 року найбільшу частку в оборотному капіталі мають розрахунки з дебіторами – 40,35%, запаси мають 38,3%, при цьому частки грошових коштів та витрати майбутніх періодів складають відповідно 19,64% і 1,71%.

Сума розрахунків з дебіторами в основному складається із заборгованості покупців за товари, заборгованості з бюджетом, за виданими авансам. Питома вага дебіторської заборгованості за товари є значною і складала у 2018 році – 14,02% питомої ваги від загальної вартості оборотних засобів, у 2019 – 19,6%, у 2020-15,85%, у 2021 – 15,17%.

Заборгованість же покупців за товари, роботи послуги зростала і становила у 2018 році – 187478 тис.грн., у 2019 – 247018 тис.грн., у 2020 – 202408 тис.грн., у 2021 році проти 2020 відбулося збільшення на 60664 тис.грн., і складала 263069 тис.грн. Це свідчить про необачну кредитну політику підприємства щодо покупців та труднощі в реалізації виробленої продукції.

Слід підкреслити, що протягом періоду з 2018 по 2021 роки спостерігалось поступове зростання питомої ваги заборгованості з бюджетом та за виданими авансами з 2,33% до 18,4% та з 3,83% до 5,3 % відповідно.

Зростання цієї заборгованості свідчить про відволікання грошових коштів з обороту, тому керівництву заводу потрібно здійснювати постійний контроль за станом розрахунків з замовниками.

Інші статті розрахунків з дебіторами через їх малий розмір мали порівняно незначний вплив на структуру оборотних засобів.

Питома вага запасів у загальній сумі оборотного капіталу є також значною і складала 35,74%; 39,55%; 33,6%; 38,3% відповідно у 2018, 2019, 2020, 2021 роках. Вартість запасів також збільшилась. Так, у 2019 році проти 2018 запаси збільшилися на 20725 тис.грн., у 2020 проти 2019 зменшилися на 69452 тис.грн., у 2021 році проти 2020 запаси збільшилися на 235226 тис.грн.

Слід зазначити, що основною складовою частиною запасів є виробничі запаси, незавершене виробництво та готова продукція, що пов'язано з характером діяльності підприємства. Розмір виробничих запасів у 2019 році в порівнянні з 2018 роком зменшився на 30657 тис.грн. і складав 220700 тис.грн., питома вага зменшилася на 1,29 п.п. У 2020 році проти 2019 зменшився на 33864 тис.грн., а зниження питомої ваги складало 2,88 п.п. У 2021 році проти 2020 відбулося зростання вартості виробничих запасів на 71690 тис.грн., та збільшення питомої ваги склало 0,27 п.п. Вартість виробничих запасів у 2021 році складала 258526 тис грн., а питома вага у загальному обсязі оборотних засобів 14,91 %.

Частка незавершеного виробництва у загальному обсязі оборотних засобів становила 11,45%, 8,38%, 12,61% та 17,04% відповідно по роках 2018, 2019, 2020 та 2021. Протягом періоду, що аналізується відбувалося збільшення обсягів незавершеного виробництва, але у 2019 році проти 2018 ця позиція зменшилася на 47573 тис.грн., а питома вага знизилася на 3,08 п.п. У 2021 році проти 2020 відбулося зростання вартості незавершеного виробництва на 134436 тис.грн. (83,49%), та збільшення питомої ваги склало 4,42 п.п. Вартість незавершеного виробництва у 2021 році складала 295465 тис грн., а питома вага у загальному обсязі оборотних засобів 17,04 %.

Обсяг готової продукції за 2018-2021 роки збільшився з 73236 тис.грн. до 110280 тис.грн. Це свідчить про нагромадження продукції на складі, разом з тим завод несе витрати по зберіганню готової продукції.

Грошові кошти ПАТ “Дніпроспецсталь” у національній валюті знаходяться на поточному рахунку заводу в установі банку та у касі, в національній валюті - на валютному рахунку у банку. Протягом періоду, що аналізується їх розмір зменшився з 231216 тис.грн. до 64589 тис.грн. Питома вага найбільш ліквідної частини оборотних активів у їх загальній вартості зменшилася з 17,29 % до 3,72%. Короткострокові фінансові вкладення зменшилися з 284860 тис.грн. до 276066 тис.грн., а питома вага з 21,31 % до

15,92 %. Зменшення частки грошових коштів у складі оборотних засобів є негативним показником у фінансово-господарській діяльності ПАТ.

У 2018 році розмір витрат майбутніх періодів складав 45674 тис.грн., у 2019 – 21361 тис.грн., у 2020 – 17783 тис.грн., у 2021 – 29647 тис.грн. Питома вага витрат майбутніх періодів у вартості оборотних засобів ПАТ “Дніпроспецсталь” знизилася за аналізований період з 3,42 % до 1,71 %.

Станом на кінець 2021 року найбільшу питому вагу в структурі оборотних активів підприємства займають середньо ліквідні активи – 42,1%; найменшу – високоліквідні активи – 19,6%. Частка низько ліквідних оборотних активів зросла з 35,7% у 2018 році до 38,3 % у 2021 році. Отже, структуру оборотних активів оцінити позитивно не має змоги.

На рисунку 2.3 представлено структура оборотних активів за рівнем ліквідності за аналізований період.

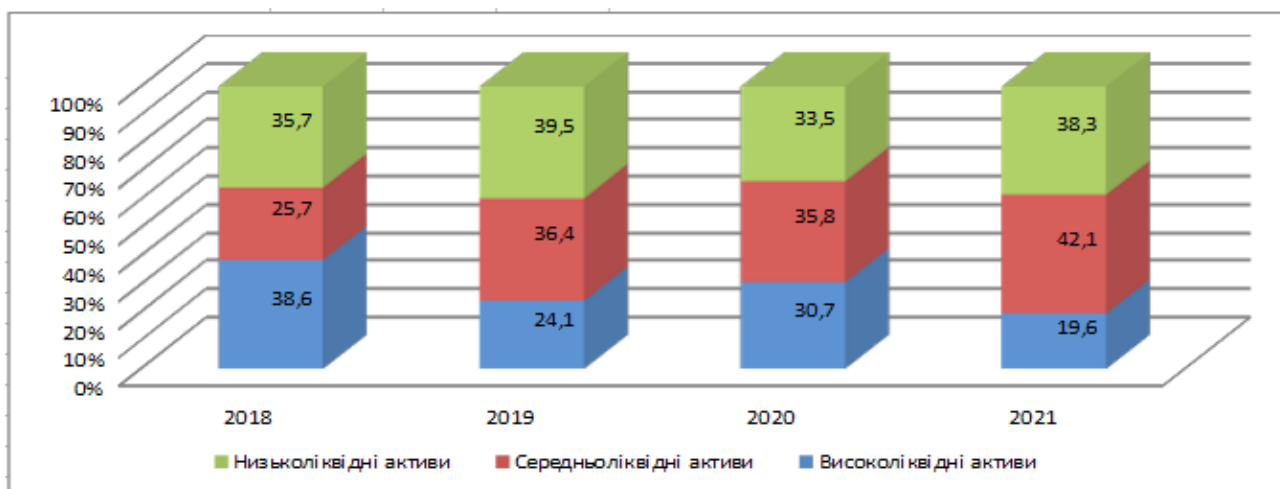

Рисунок 2.3 – Структура оборотних активів підприємства за рівнем їх ліквідності

Таким чином, слід відмітити, що протягом аналізованого періоду відбуваються зміни в бік зниження ліквідності оборотних активів підприємства.

Причини зміни фінансових ресурсів, авансованих в оборотні активи, можливо встановити також при вивченні змін, які відбуваються в складі джерел

їх покриття. Недостатність джерел формування поточних активів призводить до недофінансування господарської діяльності та до фінансових ускладнень.

Наявність зайвих джерел оборотних активів на підприємстві сприяє створенню понад нормованих запасів товарно-матеріальних цінностей, відволіканню оборотних активів з господарського обороту, зниженню відповідальності за цільове й раціональне використання як власного, так і позикового капіталу. Як правило, мінімальна потреба підприємства в оборотних активах покривається за рахунок власних джерел: статутного капіталу, додаткового, пайового капіталу, прибутку підприємства, а також надходженню від емісії цінних паперів, пайових внесків членів-засновників, іноземних учасників.

Однак формувати оборотні активи лише за рахунок власних джерел нині економічно недоцільно, оскільки це знижує можливості підприємства щодо фінансування власних витрат і збільшує ризик виникнення фінансової нестабільності підприємства. У такому разі підприємство вимушене звертатися до залучення коштів, фінансових ресурсів у вигляді короткострокових кредитів та позик, кредиторської заборгованості. Слід мати на увазі, що якщо ціни на фінансові ресурси невисокі, а підприємство може забезпечити вищий рівень віддачі на вкладений капітал, ніж платить за кредитні ресурси, то, залучаючи позикові кошти, воно може підвищити рентабельність власного капіталу.

В той же час, якщо кошти підприємства в основному створені за рахунок короткострокових зобов'язань, то його фінансове положення буде нестійким.

Отже, від того на скільки оптимальне співвідношення власного і позикового капіталу, багато в чому залежить фінансове положення підприємства. Вироблення правильної фінансової стратегії є однією з основних умов ефективної фінансової діяльності підприємства.

Для визначення стратегії фінансування капіталу підприємства, а саме визначення джерел придбання активів, використовується аналіз майна підприємства та джерел його фінансування, що представлений в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 - Аналіз майнової структури і джерел його фінансування (станом на кінець року)

Показники	2018		2019		Зміни 2019 до 2018		2020		Зміни 2020 до 2019		2021		Зміни 2021 до 2020	
	абс. значення, тис.грн.	питома вага, %	абс. значення, тис.грн.	питома вага, %	темپ росту, %	в структурі, +/- п.п	абс. значення, тис.грн.	питома вага, %	темп росту, %	в структурі, +/- п.п	абс. значення, тис.грн.	питома вага, %	темп росту, %	в структурі, +/- п.п
АКТИВ														
Необоротні активи	543948	28,92	610097	32,62	112,16	3,70	595854	31,82	97,67	-0,80	577582	24,98	96,93	-6,83
Оборотні активи	1336984	71,08	1260273	67,38	94,26	-3,70	1276884	68,18	101,32	0,80	1734360	75,02	135,83	6,83
у тому числі:														
- постійна частина	993299,2	52,81	955562,6	51,09	96,20	-1,72	937748,4	50,07	98,14	-1,02	1306324,4	56,50	139,30	6,43
- змінна частина	343684,8	18,27	304710,4	16,29	88,66	-1,98	339135,6	18,11	111,30	1,82	428036	18,51	126,21	0,41
БАЛАНС	1880932	100,00	1870370	100,00	99,44	X	1872738	100,00	100,13	X	2311942	100,00	123,45	X
ПАСИВ														
Власні капітал	802550	42,67	290521	15,53	36,20	-27,13	174118	9,30	59,93	-6,24	232237	10,05	133,38	0,75
Позиковий капітал	1078382	57,33	1579849	84,47	146,50	27,13	1698620	90,70	107,52	6,24	2079705	89,95	122,43	-0,75
у тому числі:														
Довгострокові зобов'язання	74828	3,98	12337	0,66	16,49	-3,32	120585	6,44	977,43	5,78	66151	2,86	54,86	-3,58
Короткострокові кредити банків	751506	39,95	1333572	71,30	177,45	31,35	1236506	66,03	92,72	-5,27	1291207	55,85	104,42	-10,18
Поточні зобов'язання за розрахунками	252048	13,40	233940	12,51	92,82	-0,89	341529	18,24	145,99	5,73	722347	31,24	211,50	13,01
БАЛАНС	1880932	100,00	1870370	100,00	99,44	X	1872738	100,00	100,13	X	2311942	100,00	123,45	X

Як свідчать дані таблиці 2.3, основним джерелом фінансування оборотних активів підприємства є позиковий капітал, так його питома вага складала у 2018 році – 57,33%, у 2019 – 84,47%, у 2020 році – 90,7%, у 2021 році – 89,95%.

Вагомою часткою в активах підприємства залишаються оборотні активи, але порівняно з 2018 роком у 2021 році їхня абсолютна величина збільшилась на 29,7% (або 3,94 п.п), що зумовлено збільшенням обсягів виробництва.

Що стосується необоротних активів, то їх абсолютна величина у 2021 році порівняно з 2018 роком зросла на 6,2 %, але питома вага в структурі активів зменшилася.

Аналіз джерел формування майна показує, що структура пасиву суттєво змінилася. Більш наглядно продемонстровано структуру пасиву балансу наведено на рисунку 2.4.

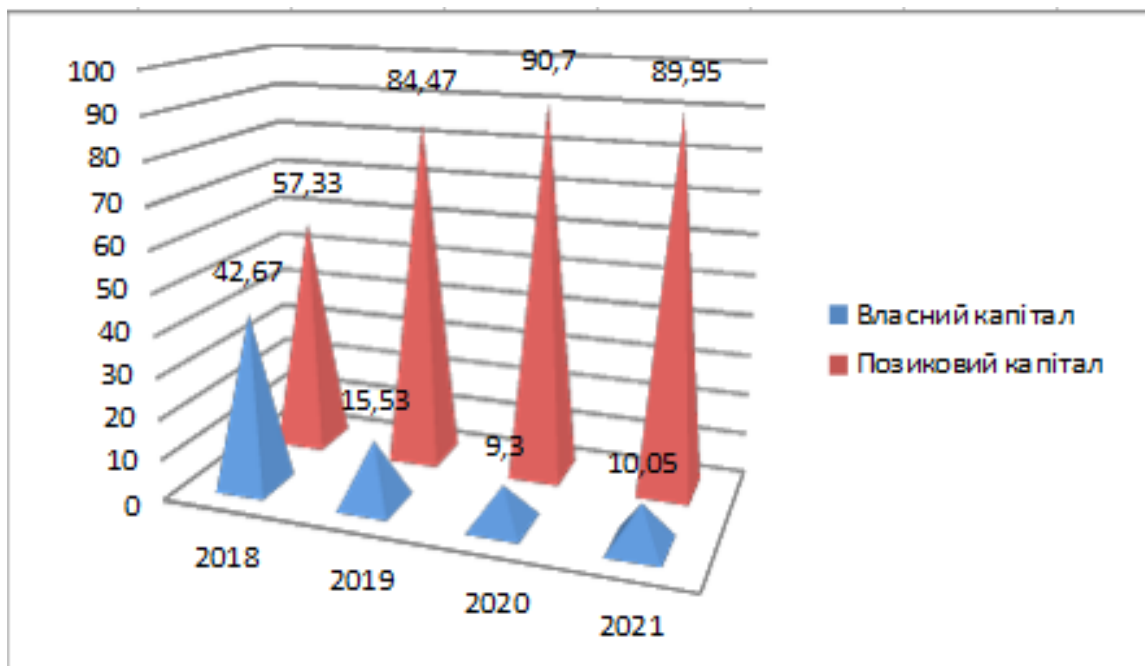

Рисунок 2.4 – Співвідношення власного і позикового капіталу підприємства за 2018-2021 роки

Спостерігається зменшення власного капіталу на протязі всього аналізованого періоду, порівняно з 2018 роком у 2021 році їх величина зменшилася на 570313 тис. грн. (темп зростання 28,9%), його частка знизилася з 42,67% до 10,05%, що є наслідком понесення підприємством збитків за 2019 та 2020 роки.

У пасиві підприємства незначну частину займають довгострокові зобов'язання. Так, абсолютна величина довгострокових пасивів у 2021 році порівняно з 2018 р. зменшилась на 11,6%, питома вага зменшилася на 1,12 п.п. Це можливо пояснити тим, що довгострокові зобов'язання перейшли в поточну заборгованість по довгостроковим зобов'язанням.

Також необхідно відмітити що короткострокові кредити банків збільшилися на 539701 тис.грн. (темп зростання 171,8%), їх частка зросла з 39,95% до 55,85 %, що говорить про зростання залежності від кредиторів.

Негативним явищем, є тенденція до збільшення поточних зобов'язань.

У поточних зобов'язаннях найбільшу питому вагу займає кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги. Спостерігається збільшення заборгованості перед бюджетом на 284%. В цілому сума поточних зобов'язань у 2021 році порівняно з 2018 роком збільшилася на 470299 тис.грн. (темپ зростання 286,6%), їх частка зросла з 13,4 % до 31,24%.

Така структура джерел формування майна підприємства може говорити про залежність підприємства від кредиторів. З капіталами короткострокового використання необхідна постійна оперативна робота, направлена на контроль за своєчасним їх поверненням і на залучення в оборот на нетривалий час інших капіталів. Підприємству необхідно приділити особливу увагу нераціональній структурі балансу і високому ризику втрати фінансової стійкості підприємства.

Розраховані дані таблиці 2.3 свідчать про те, що на початку досліджуваного періоду у 2018 році підприємство використовує агресивну модель фінансування активів, тобто стабільні та довгострокові пасиви виступають джерелом необоротних активів та постійної частини оборотних активів, саме того мінімуму, що необхідний для здійснення діяльності підприємства. При відсутності збоїв в процесі операційної діяльності такий підхід до формування майна забезпечує найбільш високий рівень ефективності їхнього використання. Однак будь-які порушення в здійсненні нормального ходу операційної діяльності, викликані дією будь-яких факторів, приводять до істотних втрат через скорочення обсягу виробництва й реалізації продукції. При застосуванні такої політики фінансування вартість капіталу мінімальна, проте ризик, пов'язаний з проблемою ліквідності, досить високий.

У 2018 році за рахунок власного капіталу підприємства повністю були профінансовані необоротні активи (543948 тис. грн.). Решта суми власного капіталу, довгострокова заборгованість, кредити банків та вся короткострокова заборгованість були спрямовані на фінансування оборотних активів.

Слід зазначити, що підприємство на протязі усіх чотирьох років відходило від даної стратегії. У 2021 році, порівняно з 2018 роком власний капітал підприємства зменшився, і тенденція фінансування не збереглася.

У 2019, 2020, 2021 роках підприємство не обрало не одну з чотирьох видів політики формування активів (ідеальна, консервативна, агресивна, компромісна), використано іншу, яка передбачає зміну пропорцій використання окремих джерел капіталу для формування певних елементів активів.

Таким чином, можна зробити висновок, що підприємство у 2021 році за рахунок власного капіталу та довгострокової заборгованості фінансує тільки половину вартості необоротних активів. Іншу частину необоротних активів та запаси фінансує за рахунок короткострокових кредитів банку. Грошові кошти і дебіторську заборгованість покривають кредиторська заборгованість. Тобто увесь оборотний капітал формується за рахунок поточних зобов'язань.

На рисунку 2.5 представлено динаміку власних оборотних коштів та чистого оборотного капіталу за 2018–2021 роки.

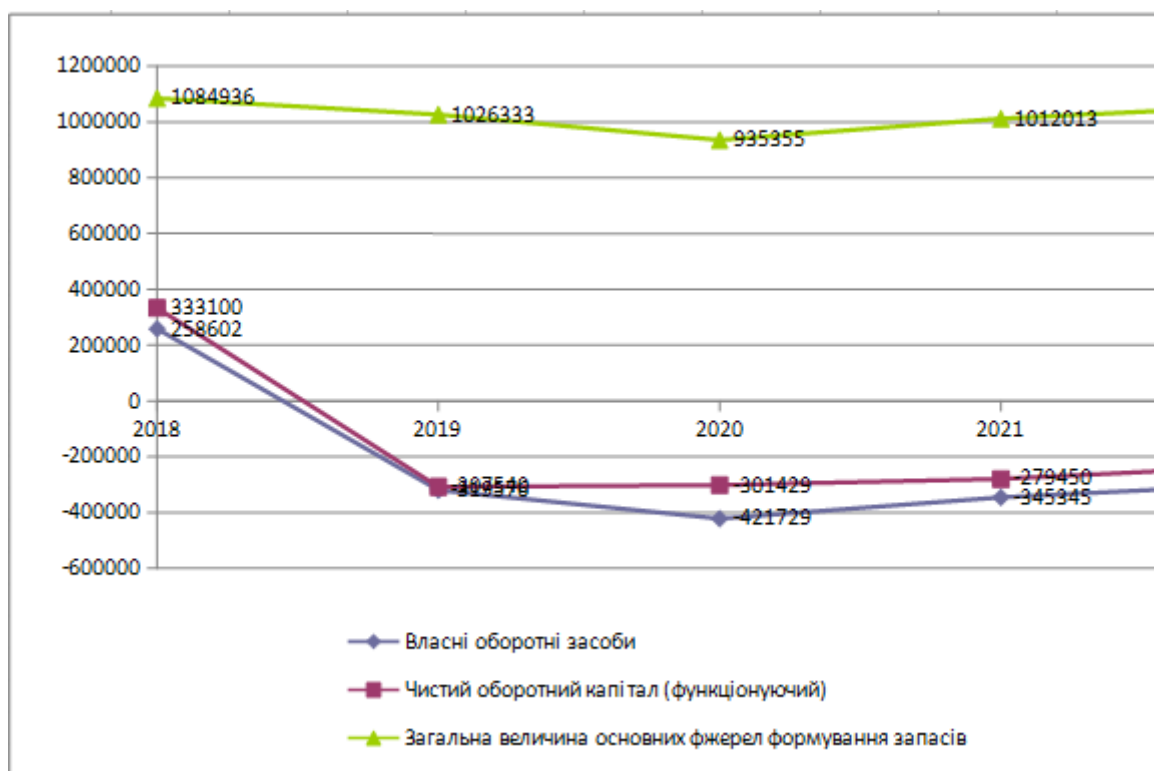

Рисунок 2.5 – Динаміка власних оборотних коштів, чистого оборотного капіталу та загальної величини основних джерел формування запасів за 2018–2021 роки

За даними рисунку 2.5 ми бачимо нестачу чистого оборотного капіталу за останні три роки. Нестача цих коштів може привести підприємство до банкрутства, оскільки свідчить про його нездатність своєчасно погасити короткострокові зобов'язання. Нестача власного оборотного капіталу для фінансування мобільних активів викликана:

- збитковою діяльністю підприємства до попередні два роки. Зазначимо що на підприємстві сума непокритого збитку від фінансово-господарської діяльності за 2019 рік – 285655 тис.грн.; за 2020 рік – 400188 тис.грн.; 2021 рік 341946 тис.грн. Це обумовлює, при всьому, зменшення власного капіталу підприємства;

- ростом дебіторської заборгованості, що призводить до відволікання коштів підприємства із господарського обороту;

- неефективним використанням оборотних активів підприємства.

Дуже важливо зазначити, що власний капітал участь у формуванні оборотних активів взагалі не приймає за виключенням 2018 року, що підтверджується трьохкомпонентним показником визначення типу фінансової стійкості підприємства, яка наведена в таблиці 2.4.

Враховуючи показники фінансової стійкості, розраховані у таблиці 2.4, фінансовий стан підприємства оцінюється як передкризовий (нестійкий) та протягом періоду, що аналізується, він не змінився. Як на початок, так і на кінець 2021 року запаси перевищують «нормальні» джерела фінансування, а саме на кінець 2018 року на 144342 тис.грн., 2019 року на 805736 тис.грн., 2020 року – 730196 тис.грн., 2021 року – 943465 тис.грн.

В такій ситуації, ще є можливість встановити рівновагу за рахунок поповнення джерел власних засобів, зменшення дебіторської заборгованості, прискорення оборотності запасів.

Таблиця 2.4 - Узагальнюючі показники фінансової стійкості підприємства станом на кінець року), тис.грн.

Показники	2018	2019	2020	2021
Наявність власного оборотного капіталу для формування запасів (Н1)	258602	-319576	-421736	-345345
Наявність власного оборотного капіталу, довгострокових кредитів та позик для формування запасів (Н2)	333430	-307239	-301151	-279194
Наявність власного оборотного капіталу, довгострокових, короткострокових кредитів та позик для формування запасів (Н3)	1084936	1026333	935355	1012013
Запаси (Н4)	477772	498497	429045	664271
Надлишок (+) нестача (-) власного оборотного капіталу для формування запасів (Е1=Н1-Н4)	-219170	-818073	-850781	-1009616
Надлишок (+) нестача (-) власного оборотного капіталу, довгострокових кредитів та позик для формування запасів (Е2=Н2-Н4)	-144342	-805736	-730196	-943465
Надлишок (+) нестача (-) власних оборотних, довгострокових, короткострокових кредитів та позик для формування запасів (Е3=Н3-Н4)	607164	527836	506310	347742
Запас стійкості фінансового стану, днів (ЗС=Е3/ЧВ*360)	58,4	52,7	84,8	31,2
Надлишок (+), нестача (-) джерел фінансування на 1 грн запасів, грн (Д1=Е3/Н4)	1,27	1,06	1,18	0,52
S (Ф)	(0;0;1)	(0;0;1)	(0;0;1)	(0;0;1)
Характеристика фінансової сфери	передкризовий фінансовий стан			
Тип ризику	критичний ризик			

У підприємства є надлишок усіх джерел фінансування запасів, але просліджується тенденція до його зменшення. А саме він становить у 2018 році - 58,4 днів; у 2019 році – 52,7 днів, у 2020 році – 84,8 днів, у 2021 році 31,2 днів,

або 1,27 грн., 1,06 грн., 1,18 грн., 0,52 грн на 1 грн запасів відповідно і виникла за рахунок кредиторської заборгованості.

У 2021 році у порівнянні з 2018 роком запас стійкості фінансового стану зменшився майже в двічі (з 58,4 до 31,2 днів).

На підставі вище зазначених розрахунків, можна зробити висновки, що на підприємстві погіршилася структура капіталу і необхідно розробити заходи щодо оптимізації структури капіталу.

Участь кредиторської та дебіторської заборгованості у формуванні та використанні оборотних активів підприємства свідчить про серйозні негаразди в господарській діяльності. Тобто створюється парадоксальна ситуація: чим більше в обороті підприємства грошей постачальника, тим більше це його влаштовує. Однак таке перекачування капіталу в кінцевому підсумку утворює ланцюг неплатежів, погіршує фінансовий стан підприємства, уповільнює оборотність поточних активів.

2.3 Дослідження впливу управління оборотними засобами на фінансовий стан

Наявність у підприємства оборотних засобів, їх склад та структура, швидкість обороту та ефективність використання досить суттєво впливає на фінансовий стан підприємства, стабільність його становища на фінансовому ринку, а саме:

- платоспроможність, тобто можливість погашення у встановлений строк своїх боргових зобов'язань;
- ліквідність – це вибір можливостей підприємства по сплаті заборгованості;
- можливості подальшої мобілізації фінансових ресурсів.

Ефективне використання оборотних засобів відіграє велику роль у забезпеченні нормальної роботи підприємства, підвищенні рівня рентабельності

господарювання та залежить від дії множини факторів. У сучасних умовах великий негативний вплив на ефективність використання оборотних засобів, уповільнення їх оборотності мають фактори кризового стану економіки, що діють незалежно від бажання підприємства. Разом з тим, підприємства мають внутрішні резерви підвищення ефективності використання мобільних активів, на які воно може суттєво впливати. До них відносять:

- нормування матеріальних оборотних активів;
- використання тривалих господарських зв'язків;
- удосконалення системи розрахунків;
- раціональна організація продажу;
- систематичний контроль за оборотністю коштів у розрахунках тощо.

Для дослідження рівня ефективності використання оборотних засобів підприємства, як правило, використовують різні показники оборотності.

Показники оборотності мають велике значення для оцінки фінансового положення компанії, оскільки швидкість обороту коштів оказує безпосередній вплив на платоспроможність підприємства. Крім того, збільшення швидкості обороту коштів, за інших рівних умов, відображає підвищення виробничо-технічного потенціалу підприємства.

На практиці найчастіше використовуються наступні основні показники оборотності:

- 1) коефіцієнт оборотності оборотних засобів;
- 2) тривалість одного обороту оборотних засобів;
- 3) коефіцієнт завантаження оборотних засобів.

Коефіцієнт оборотності всіх оборотних засобів визначається відношенням чистого доходу від реалізації товарів, робіт, послуг до середньорічної вартості оборотних засобів. За своїм змістом всі показники оборотності - це показники ефективності виробництва і обігу. Економічне значення параметра в тому, що він відображає швидкість обороту оборотних засобів.

$$K_{o.o.a.} = \frac{D - ПДВ}{OA^{ср}} \quad , \quad (2.1)$$

де D – дохід (виручка), тис. грн.;

$OA^{ср}$ – середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн.;

$ПДВ$ – податок на додану вартість, тис. грн.

Чим більший коефіцієнт оборотності, тим ефективніше використовується оборотні засоби.

Тривалість одного обороту складає:

$$T_{oa} = \frac{360}{K_{oa}} \quad (2.2)$$

Чим менша тривалість одного обороту, тим ефективніше використовується оборотні засоби.

Коефіцієнт завантаження оборотних засобів. Характеризує розмір оборотних засобів, що припадає на 1 грн. чистого доходу від реалізації товарів, робіт, послуг. Коефіцієнт завантаження розраховується як відношення середньорічної вартості оборотних засобів до об'єму реалізованої продукції.

$$K_z = \frac{OA^{ср}}{D - ПДВ} \quad . \quad (2.3)$$

Цей показник є оберненим показником коефіцієнту оборотності. Чим менший цей коефіцієнт, тим ефективніше використовується оборотні засоби.

Ефект прискорення оборотності оборотних засобів виявляється у вивільненні, зменшенні потреби в ньому у зв'язку з покращенням його використання. Величину вивільнених оборотних засобів визначають як добуток суми фактичної щоденної виручки і величини прискорення оборотності в днях:

$$\Delta OA = (T_1 - T_0) \times \text{Вод}, \quad (2.4)$$

де OA – величина вивільнення або додаткового залучення оборотних засобів, тис.грн.;

T_1 , T_0 – тривалість обігу оборотних засобів у звітному та базисному періодах;

Вод – величина одноденної реалізації, тис.грн.

Проаналізуємо ефективність використання оборотних засобів ПАТ “Дніпроспецсталь” за всіма оборотними активами, групами і видами. Оборотність оборотних засобів ПАТ “Дніпроспецсталь” за 2018 – 2021 роки наведено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 - Оборотність оборотних засобів ПАТ "Дніпроспецсталь" за 2007-2010 роки

Показники	2018	2019	2020	2021	Відхилення (+,-) 2019 р. від 2018 р.		Відхилення (+,-) 2020 р. від 2019 р.		Відхилення (+,-) 2021 р. від 2020 р.	
					абсолютне, тис.грн.	відносне, %	абсолютне, тис.грн.	відносне, %	абсолютне, тис.грн.	відносне, %
1 Середні залишки оборотних засобів, всього, тис.грн.	1065225,5	1298628,5	1268578,5	1505622	233403	21,91	-30050	-2,31	237043,5	18,69
1.1 Грошових коштів, тис.грн.	333667,5	409686,5	347311	365990	76019	22,78	-62375,5	-15,23	18679	5,38
1.2 Коштів у розрахунках, тис.грн.	325756	400807,5	457496,5	592974	75051,5	23,04	56689	14,14	135477,5	29,61
1.3 Матеріальних цінностей, тис.грн.	405802	488134,5	463771	546658	82332,5	20,29	-24363,5	-4,99	82887	17,87
2 Чиста виручка від реалізації продукції, робіт, послуг, тис.грн.	3740877	3608886	2149017	4014356	-131991	-3,53	-1459869	-40,45	1865339	86,80
2.1 Одноденна виручка, тис.грн.	10391,33	10024,68	5969,49	11150,99	-366,64	-3,53	-4055,19	-40,45	5181,50	86,80
3 Оборотність оборотних засобів, дні	102,51	129,54	212,51	135,02	27,03	26,37	82,97	64,05	-77,49	-36,46
3.1 Грошових коштів, дні	32,11	40,87	58,18	32,82	8,76	27,27	17,31	42,36	-25,36	-43,59
3.2 Коштів у розрахунках, дні	31,35	39,98	76,64	53,18	8,63	27,54	36,66	91,68	-23,46	-30,61
3.3 Матеріальних цінностей, дні	39,05	48,69	77,69	49,02	9,64	24,69	29,00	59,55	-28,67	-36,90
4 Число оборотів оборотних засобів, раз	3,51	2,78	1,69	2,67	-0,73	-20,87	-1,08	-39,04	0,97	57,39
4.1 Грошових коштів, раз	11,21	8,81	6,19	10,97	-2,40	-21,43	-2,62	-29,76	4,78	77,27
4.2 Коштів у розрахунках, раз	11,48	9,00	4,70	6,77	-2,48	-21,59	-4,31	-47,83	2,07	44,12
4.3 Матеріальних цінностей, раз	9,22	7,39	4,63	7,34	-1,83	-19,80	-2,76	-37,32	2,71	58,48
5 Коефіцієнт завантаження оборотних засобів	0,28	0,36	0,59	0,38	0,08	26,37	0,23	64,05	-0,22	-36,46
6 Вивільнення (-), залучення (+) оборотних засобів у зв'язку зі зміною їх оборотності, тис.грн.	X	270967,1	495288,6	-864090,2	X	X	224321,5	X	-1359378,8	X
6.1 Грошових коштів, тис.грн.	X	87816,1	103331,9	-282789,1	X	X	15515,8	X	-386121,0	X
6.2 Коштів у розрахунках, тис.грн.	X	86513,0	218841,5	-261602,2	X	X	132328,5	X	-480443,7	X
6.3 Матеріальних цінностей, тис.грн.	X	96638,0	173115,2	-319698,9	X	X	76477,2	X	-492814,1	X

Згідно з даними таблиці 2.5, протягом 2018-2020 років відбулося уповільнення оборотності оборотних засобів. Коефіцієнт оборотності знизився з 3,51 до 1,69 раз. У вартісному виразі цей показник означає, що на 1 грн.

оборотних засобів у 2018 році припадало 3,51 грн. чистого доходу (виручки) від реалізації продукції, у 2019р. – 2,78 грн., а у 2020р. – 1,69 грн.

Але у 2021 році у порівнянні з 2020 роком відбувається прискорення оборотності засобів, коефіцієнт оборотності становить 2,67, що сприяє зменшенню потреби в оборотному капіталі (абсолютне вивільнення), приросту обсягів продукції (відносне вивільнення), а відтак збільшенню одержуваного прибутку. В результаті поліпшується фінансовий стан підприємства, зміцнюється платоспроможність.

У розрізі окремих видів оборотних засобів спостерігається наступна ситуація: так, за період 2018-2020 років кількість оборотів грошових коштів, коштів у розрахунках та матеріальних цінностей зменшилась. У 2021 році проти 2020 відбулося їх прискорення, але оборотність не досягла рівня 2018 року.

Коефіцієнт закріплення оборотного капіталу є оберненим показником до коефіцієнта оборотності. Тому з 2018 по 2020 рік він збільшився з 0,28 до 0,59. А у 2021 році знизився до 0,38. Це зумовлено зовнішніми показниками, кризовими явищами в економіці.

Аналізуючи показник тривалості одного обороту поточних активів, зазначимо, що оборотні засоби проходили всі стадії кругообігу у 2018 році за 102,51 днів, у 2019 – за 129,54 днів, у 2020 - за 212,51 днів. Отже, оборотність поточних активів за період 2018-2020 років уповільнилася.

За окремими видами оборотних засобів відбулися такі самі зміни.

Наглядно проілюструємо динаміку коефіцієнтів оборотності оборотних засобів у розрізі окремих елементів на рисунку 2.6.

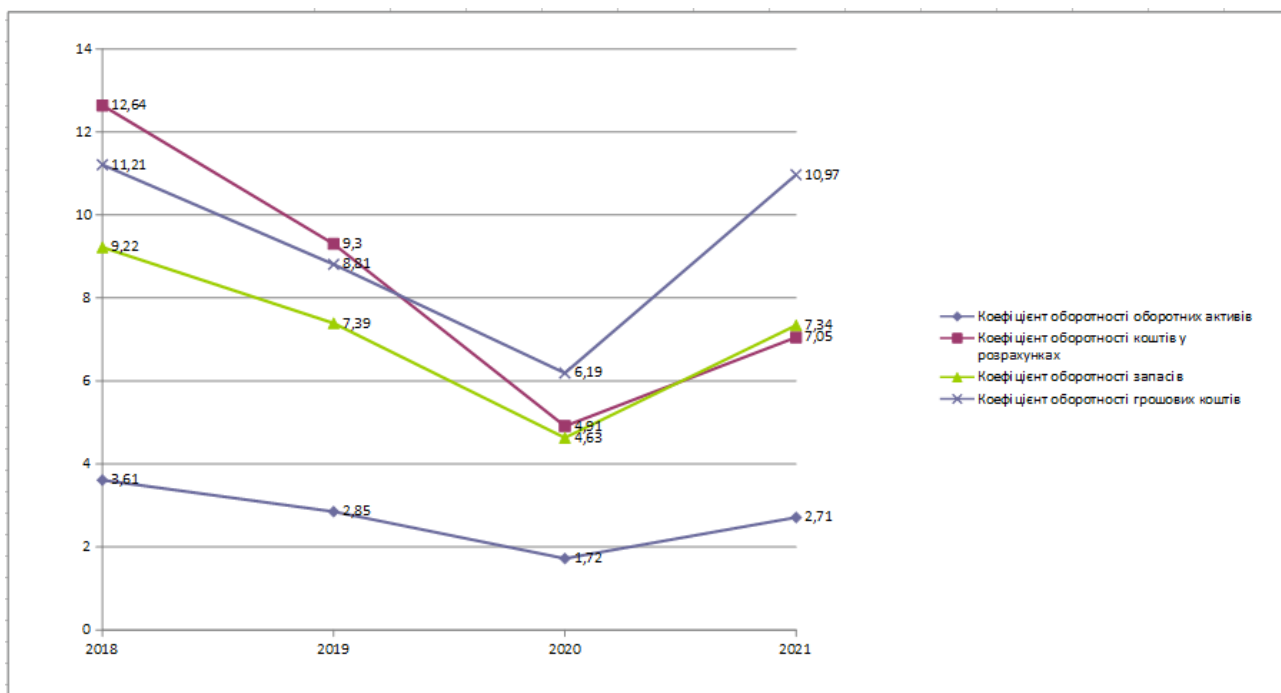

Рисунок 2.6 – Динаміка коефіцієнтів оборотності оборотних засобів, коштів у розрахунках, запасів та грошових коштів ПАТ «Дніпроспецсталь» за 2018-2021 роки (у разях)

Уповільнення оборотності оборотних засобів у період з 2018-2020 роки, свідчить про погіршення використання оборотних коштів, а також про те, що за звітний період кошти повернулися на підприємство із запізненням і тому воно потребує залучення додаткових коштів для продовження господарської діяльності підприємства хоча б на рівні минулого року.

Так, залучення загальних оборотних засобів у 2019 році складало 270967,1 тис.грн., у 2020 році – 495288,6 тис.грн.

Але у 2021 році ситуація покращилася, а саме тривалість обороту зменшилася на 77,49 днів і становила 135,02 днів. Це пояснюється тим, що темпи росту виручки стали вищі за темпи росту середніх залишків оборотних коштів. Тому, вивільнення загальних оборотних коштів у 2021 році складало 864090,2 тис.грн.

Вплив факторів на зміну оборотності оборотних засобів розраховано в таблицях 2.6 та 2.7.

Таблиця 2.6 - Фактори, які впливають на оборотність оборотних засобів підприємства (порівняно з 2018 роком)

Види оборотних засобів	Середні залишки оборотних засобів, тис.грн.		Оборотність оборотних засобів, дні			Відхилення (+.-)		
	2018 рік	2021 рік	2018 рік	2021 рік	скоригований показник	усього	в т.ч. числі	
							виручки	середніх залишків
1. Грошові кошти	333667,5	365990	32,11	32,82	29,92	+0,71	-2,19	+2,90
2. Кошти в розрахунках	325756	592974	31,35	53,18	29,21	+21,8	-2,14	+23,97
3. Запаси	405802	546658	39,05	49,02	36,39	+9,97	-2,66	+12,63
Усього оборотних засобів	1065225,5	1505622	102,51	135,0	95,53	+32,5	-6,98	+39,49
Ододенна виручка, грн.	10391,33	11150,99	X	X	X	X	X	X

Скоригований показник оборотності оборотних засобів розраховано при значенні середніх залишків оборотних засобів за базовий період (2018 рік, 2020 рік) та ододенній виручці від реалізації за звітний період (2021 рік).

Різниця між скоригованим показником та оборотністю оборотних засобів базового періоду є свідчення впливу зміни виручки від реалізації продукції, а різниця між оборотністю оборотних засобів звітнього періоду та скоригованим показником вказує на вплив зміни середніх їх залишків.

Таблиця 2.7 - Фактори, які впливають на оборотність оборотних засобів підприємства (порівняно з 2020 роком)

Види оборотних засобів	Середні залишки оборотних засобів, тис.грн.		Оборотність оборотних засобів, дні			Відхилення (+.-)		
	2020 рік	2021 рік	2020 рік	2021 рік	скоригований показник	усього	в т.ч. числі	
							виручки	середніх залишків
1. Грошові кошти	347311	365990	58,18	32,82	31,15	-25,36	-27,03	+1,67
2. Кошти в розрахунках	457496,5	592974	76,64	53,18	41,03	-23,46	-35,61	+12,15
3. Запаси	463771	546658	77,69	49,02	41,59	-28,67	-36,10	+7,43
Усього оборотних засобів	1268578,5	1505622	212,5	135,0	113,76	-77,49	-98,75	+21,26
Одноденна виручка, грн.	5969,49	11150,99	X	X	X	X	X	X

Проведенні розрахунки свідчать, що у 2021 році порівняно з 2018 роком причиною погіршення ефективності використання мобільних активів стало значне збільшення розміру середніх залишків поточних активів, яке обумовило уповільнення їх оборотності на 39,49 днів як в цілому по підприємству, так і в розрізі окремих видів оборотних засобів. Збільшення виручки від реалізації спричинило прискорення оборотності оборотних активів на 6,98 днів. Негативно на зміну результативного показника оцінюємо вплив збільшення залишку дебіторської заборгованості, що обумовило уповільнення оборотності засобів в розрахунках на 23,97 днів.

Порівняно з 2020 роком у 2021 році відбулося прискорення оборотності оборотних засобів на 77,49 днів. На це вплинуло збільшення виручки від реалізації, що спричинило прискорення оборотності на 98,75 днів; а збільшення середніх залишків поточних активів обумовило уповільнення

оборотності на 21,26 днів. Прискорення оборотності оборотних засобів майже однаково по всім видам.

Підсумовуючи вищезазначене можемо ствердити, що оборотні засоби підприємства у 2021 році використовуються ефективніше у порівнянні з 2020 роком, але рівня 2018 року ще не досягли.

Додатково також досліджено наступні показники ефективності використання оборотних коштів.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості. По цьому коефіцієнту судять, скільки разів в середньому протягом звітного періоду дебіторська заборгованість перетворюється на грошові кошти. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості розраховується шляхом ділення виручки від реалізації на середньорічну вартість чистої дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги:

$$\boxed{Ko.д.з. = \frac{Д - ПДВ}{ДЗ^{сер}}} \quad , \quad (2.5)$$

де - ДЗ - середньорічну вартість чистої дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, тис .грн.

Цей коефіцієнт порівнюють з середньогалузевим коефіцієнтом, із значеннями коефіцієнта підприємства за попередні періоди. Крім того, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості корисно порівнювати з коефіцієнтом оборотності кредиторської заборгованості. Такий підхід дозволяє зіставити умови комерційного кредитування, якими підприємство користується у інших фірм, з тими умовами кредитування, які підприємство надає іншим підприємствам.

Для аналізу оборотності дебіторської заборгованості використовується також показник тривалість обороту дебіторської заборгованості. Його часто називають терміном кредитування. Період оборотності дебіторської

заборгованості в днях можна одержати як приватне від ділення кількості днів в періоді на коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості:

$$\frac{\text{Кі днів}}{KO} \quad (2.6)$$

Цей показник дає розрахункову кількість днів для погашення кредиту, узятого дебіторами. Для оцінки можна також порівнювати терміни погашення дебіторської заборгованості з фактичними термінами, на які надається кредит покупцям. Таким чином, можна визначити ефективність механізмів кредитного контролю

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості. Даний показник доповнює попередній. Для його розрахунку необхідно розділити собівартість реалізованої продукції на середньорічну вартість кредиторської заборгованості:

$$Ko.k.z. = \frac{C}{KZ^{сеп}} \quad (2.7)$$

де C - собівартість реалізованої продукції, тис. грн.

Коефіцієнт показує, скільки оборотів необхідно компанії для оплати наявної заборгованості.

Для аналізу оборотності кредиторської заборгованості, так само як і для аналізу дебіторської, використовують показник періоду обороту кредиторської заборгованості:

$$\frac{\text{Кі днів}}{KO} \quad (2.8)$$

Цей показник дає розрахункову кількість днів для погашення кредиту, одержаного від постачальників компанії.

Тривалість операційного циклу.

По цьому показнику визначають, скільки днів в середньому потрібний для виробництва, продажу і оплати продукції підприємства. Іншими словами, протягом якого періоду грошові кошти зв'язані в запасах. Розраховується тривалість операційного циклу таким чином:

$$T_{\text{оп}} = t_{\text{оз}} + t_{\text{одз}}. \quad (2.9)$$

В більшості випадків підприємству необхідно прагнути до зменшення значення даного показника, тобто до скорочення тривалості операційного циклу.

Тривалість фінансового циклу. Логіка розрахунку даного показника зводиться до наступного: на відміну від тривалості обороту дебіторської заборгованості, яка повинна бути якомога менше, кожне підприємство зацікавлене в тому, щоб тривалість обороту кредиторської заборгованості була більше.

$$T_{\text{ак}} = t_{\text{об}} - t_{\text{одз}} - t_{\text{оз}}. \quad (2.10)$$

Якщо значення даного показника позитивне, то підприємство випробовує потребу в грошових коштах. Негативне значення показника тривалості обороту оборотного капіталу свідчить про те, що підприємство має в безкоштовному користуванні чужі гроші.

Розраховані показники ефективності використання оборотних коштів зведено до таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 - Показники ефективності використання оборотних коштів

Показники	2018	2019	2020	2021	Відхилення (+,-) 2019 р. від 2018 р.		Відхилення (+,-) 2020 р. від 2019 р.		Відхилення (+,-) 2021 р. від 2020 р.	
					абсолютне, тис.грн.	відносне, %	абсолютне, тис.грн.	відносне, %	абсолютне, тис.грн.	відносне, %
Коефіцієнт оборотності оборотних активів, оборотів	3,51	2,78	1,69	2,67	-0,73	-20,87	-1,08	-39,04	0,97	57,39
Період оборотності оборотних активів, днів	102,51	129,54	212,51	135,02	27,03	26,37	82,97	64,05	-77,49	-36,46
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, оборотів	21,56	16,61	9,56	17,25	-4,95	-22,96	-7,05	-42,44	7,69	80,44
Період оборотності дебіторської заборгованості, днів	16,70	21,67	37,66	20,87	4,98	29,80	15,98	73,74	-16,79	-44,58
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, оборотів	23,84	21,91	10,66	9,72	-1,93	-8,10	-11,25	-51,35	-0,94	-8,82
Період оборотності кредиторської заборгованості, днів	15,10	16,43	33,77	37,04	1,33	8,81	17,34	105,53	3,27	9,67
Коефіцієнт оборотності запасів, оборотів	9,22	7,39	4,63	7,34	-1,83	-19,80	-2,76	-37,32	2,71	58,48
Період оборотності запасів, днів	39,05	48,69	77,69	49,02	9,64	24,69	29,00	59,55	-28,67	-36,90
Тривалість операційного циклу, днів	55,75	70,37	115,35	69,89	14,62	26,22	44,98	63,92	-45,45	-39,41
Тривалість оборотності оборотного капіталу (фінансового циклу), днів	40,65	53,94	81,58	32,86	13,29	32,69	27,64	51,25	-48,72	-59,72

Як впливає із таблиці 2.8, протягом 2018-2020 років відбувалося збільшення тривалості операційного циклу, тобто збільшувався період на протязі якого грошові кошти пов'язані з запасами. Тривалість операційного циклу збільшилася з 55,75 днів до 115,35 днів. Але у 2021 році відбулося зменшення цього показника майже вдвічі, і він склав 69,89 днів. Більш наглядно динаміка операційного циклу наведено на рисунку 2.7

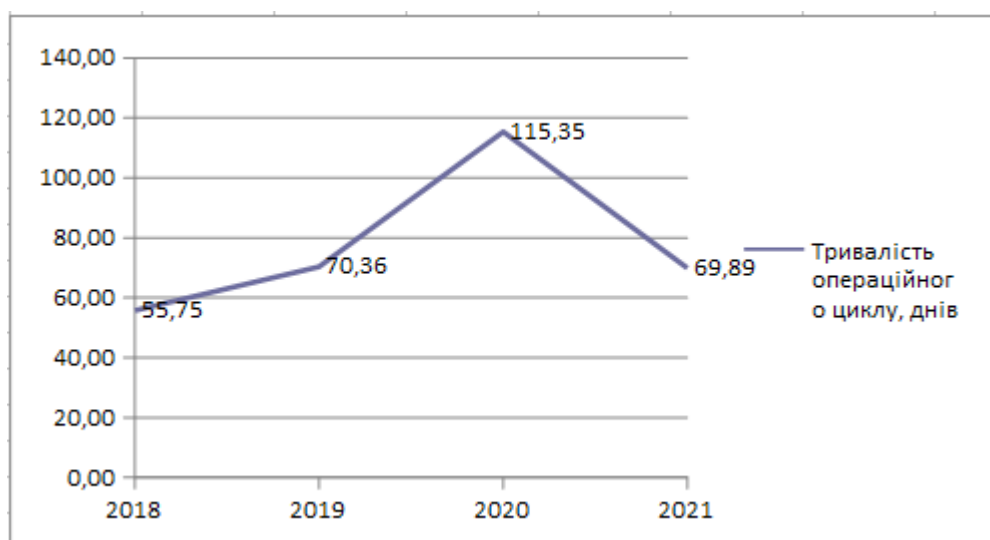

Рисунок 2.7 – Динаміка операційного циклу за 2018-2021 роки

Більш наглядно співвідношення періодів оборотності дебіторської та кредиторської заборгованостей наведено на рисунку 2.8.

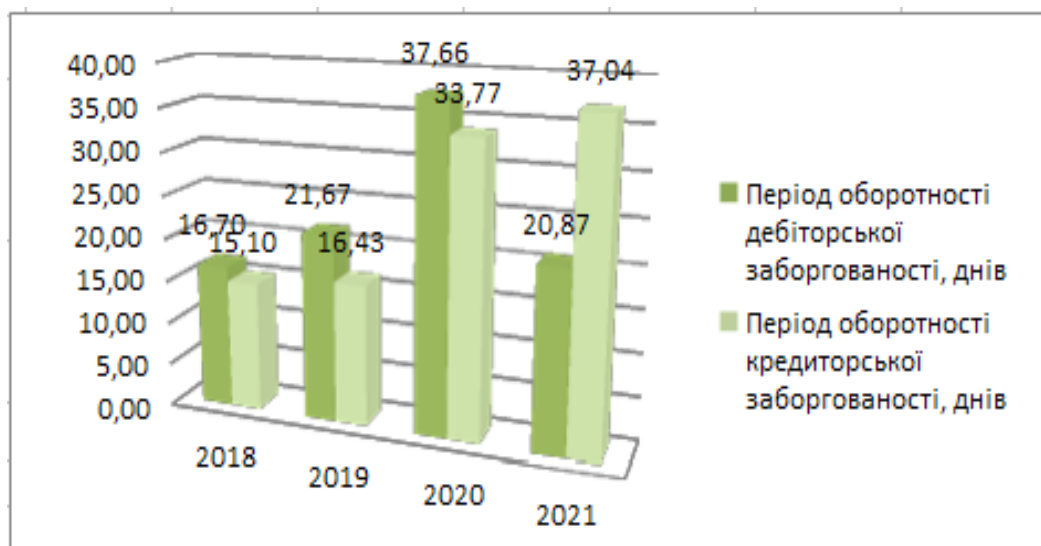

Рисунок 2.8 - Співвідношення періодів оборотності дебіторської та кредиторської заборгованостей

Також позитивним є те що у 2021 році тривалість обороту кредиторської заборгованості більша ніж тривалість обороту дебіторської заборгованості, а відповідно складає 37,04 та 20,87 днів.

Слід зазначити, що умови, які надаються підприємством покупцям своєї продукції набагато гірше, ніж умови на яких підприємство одержує постачання. Це говорить про те, що надходження грошових коштів від кредиторів менш інтенсивні, чим від дебіторів. Збереження такої тенденції може привести до збільшення грошових коштів на рахунках підприємства. Крім того встановлено, що у підприємства немає проблем з реалізацією продукції. Про це свідчить перевищення періоду оборотності запасів над періодом оборотності дебіторської заборгованості, що зображено на рисунку 2.9.

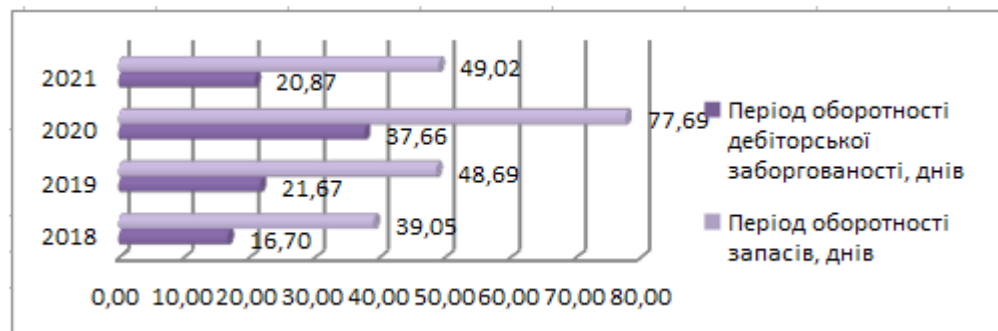

Рисунок 2.9 - Співвідношення періодів оборотності дебіторської та запасів

Позитивне значення показника тривалості оборотності оборотних активів, свідчить про недостатність у підприємства грошових коштів.

Для оцінки ефективності використання оборотних засобів доцільно розрахувати також наступні показники: віддачу оборотних засобів; рентабельність оборотних засобів; інтегральний показник ефективності використання оборотних засобів. Розрахунок вище зазначених показників ефективності використання оборотних засобів аналізованого підприємства наведено в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 – Показники ефективності використання оборотних засобів підприємства ПАТ "Дніпроспецсталь" за 2018-2021 роки

Показники	2018	2019	2020	2021	Відхилення (+,-) 2019 р. від 2018 р.		Відхилення (+,-) 2020 р. від 2019 р.		Відхилення (+,-) 2021 р. від 2018 р.		Відхилення (+,-) 2021 р. від 2020 р.	
					абсолютне, тис.грн.	відносне, %	абсолютне, тис.грн.	відносне, %	абсолютне, тис.грн.	відносне, %	абсолютне, тис.грн.	відносне, %
1 Середні залишки оборотних засобів, тис.грн.	1065225,5	1298628,5	1268578,5	1505622	233403	21,91	-30050	-2,31	440396,5	41,34	237043,5	18,69
2 Чиста виручка від реалізації продукції, робіт, послуг, тис.грн.	3740877	3608886	2149017	4014356	-131991	-3,53	-1459869	-40,45	273479	7,31	1865339	86,80
3 Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	475629	-237079	-112404	114493	-712708	-149,85	124675	52,59	-361136	-75,93	226897	201,86
4 Віддача оборотних активів	3,51	2,78	1,69	2,67	-0,73	-20,87	-1,08	-39,04	-0,85	-24,08	0,97	57,39
5 Рентабельність (збитковість) оборотних активів	44,65	-18,26	-8,86	7,60	-62,91	-140,89	9,39	51,42	-37,05	-82,97	16,46	185,82
6 Інтегральний показник ефективності використання оборотних активів, грн.	1,25	-0,78	-0,38	0,45	-2,03	-162,29	0,4	51,28	-0,80	-64,04	0,83	218,49

Як видно із розрахунків, підприємство у 2021 році підвищило ефективність використання оборотних засобів у порівнянні з 2020 роком. Про це свідчить збільшення їх віддачі порівняно з 2020 роком на 57,39%. Підприємство отримало прибуток, який отримано з 100 грн. оборотних засобів на 16,46 грн. більше відносно 2020 року. Однак порівняно з 2018 роком прибутковість оборотних засобів знизилася на 37,05 грн. або 82,97 %.

Аналізуючи комплексний (інтегральний) показник ефективності, який відображає середній умовний ефект у вигляді виручки, прибутку, що припадає на кожен гривню витрат, вкладених у поточні активи, можна зробити висновок, що у 2018 році він був вищий ніж у 2021 році.

Розрахуємо вплив зміни розміру оборотних засобів та ефективності їх використання на обсяг виручки від реалізації та збитку від звичайної діяльності до оподаткування (таблиці 2.10 та 2.11).

Таблиця 2.10 - Розрахунок впливу факторів, пов'язаних з ефективністю використання оборотних засобів на показники фінансово-господарської діяльності підприємства (порівняно з 2018 роком)

Показники	2018 рік	2021 рік	Скоригований показник	Відхилення (+.-)		
				усього	у т.ч. за рахунок зміни:	
					середньої вартості оборотних активів	ефективності використання оборотних активів
Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	475629	114493	672268,4	-361136	196639,4	-557775,4
Чиста виручка від реалізації продукції, робіт, послуг, тис.грн.	3740877	4014356	5287468,9	273479	1546591,9	-1273112,9
Середні залишки оборотних засобів, тис.грн.	1065226	1505622	1505622	440396,5	X	X
Віддача оборотних активів	3,51	2,67	3,51	-0,85	X	X
Рентабельність оборотних активів	44,65	7,60	44,65	-37,05	X	X
Інтегральний показник ефективності використання оборотних активів, грн	1,25	0,45	X	-0,80	X	X

Таблиця 2.11 - Розрахунок впливу факторів, пов'язаних з ефективністю використання оборотних засобів на показники фінансово-господарської діяльності підприємства (порівняно з 2020 роком)

Показники	2020 рік	2021 рік	Скоригований показник	Відхилення (+.-)		
				усього	у т.ч. за рахунок зміни:	
					середньої вартості оборотних активів	ефективності використання оборотних активів
Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	-112404	114493	-133407,5	226897	-21003,54	247900,5
Чиста виручка від реалізації продукції, робіт, послуг, тис.грн.	2149017	4014356	2550577,1	1865339	401560,10	1463778,90
Середні залишки оборотних засобів, тис.грн.	1268578	1505622	1505622	237043,5	X	X
Віддача оборотних активів	1,69	2,67	1,69	0,97	X	X
Рентабельність оборотних активів	-8,86	7,60	-8,86	16,46	X	X
Інтегральний показник ефективності використання оборотних активів, грн	-0,38	0,45	X	0,83	X	X

Зазначимо, що збільшення виручки від реалізації відносно 2018 року на 273479 тис.грн. є наслідком збільшення розміру оборотних засобів, вплив фактору становить 1546591,9 тис.грн. та погіршення ефективності використання поточних активів. Під впливом цього фактора виручка знизилася на 1273112,9 тис.грн. Порівняно з 2020 роком зростання виручки на 1865339 тис.грн. обумовлено в першу чергу, підвищенням віддачі оборотних активів на 0,97 грн.

У звітному році підприємство отримало 114493 тис.грн. прибутку від звичайної діяльності до оподаткування. Відносно 2018 року сума прибутку зменшилася на 361136 тис.грн. за рахунок:

- зміни обсягу оборотних коштів на 196639,4 тис.грн.

- зниження прибутковості оборотних активів на 577775,4 тис.грн.

Порівняно з 2020 роком прибуток від звичайної діяльності до оподаткування зріс на 226897 тис.грн. Цьому сприяло збільшення прибутковості мобільних активів, вплив фактору становить 247900,54 тис.грн. та зменшення вартості оборотних активів. Вплив цього фактору становить 21003,54 тис.грн.

Необхідно зазначити, що наявність у підприємства оборотних засобів, їх склад та структура, швидкість обороту досить суттєво впливає на фінансовий стан підприємства, а саме на платоспроможність, ліквідність, мобільність подальшої мобілізації фінансових ресурсів.

У процесі взаємин підприємства із кредитною системою, а також з іншими організаціями постійно виникає необхідність у проведенні аналізу кредитоспроможності позичальника. Кредитоспроможність – це здатність підприємства вчасно й повністю розрахуватися по своїм боргам.

Ліквідність балансу вказує, на можливість своєчасної виплати короткострокових і довгострокових зобов'язань за рахунок реалізації частини активів підприємства. Ліквідність балансу виражається у ступені покриття зобов'язань підприємства його активами, термін погашення яких у грошовому еквіваленті є приблизно однаковим.

Для визначення типу ліквідності балансу активи групуються за ступенем їх ліквідності й розташовуються в порядку їх зменшення: найбільш ліквідні активи; активи, які швидко реалізуються; активи, які повільно реалізуються; активи, які важко реалізуються.

Відповідно зобов'язання поділяються за термінами їх погашення і розташовуються в порядку збільшення термінів до сплати: найбільш термінові до сплати; короткострокові пасиви; довгострокові пасиви; постійні пасиви. Групування активів та пасивів наведено у таблиці 2.12.

Таблиця 2.12 - Аналіз ліквідності балансу

Показник, тис. грн.	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
1. Найбільш ліквідні активи, А1	333667,5	409686,5	347311	365990
2. Активи, які швидко реалізуються, А2	332137	470777,5	552578	648982
3. Активи, які повільно реалізуються, А3	399421	418164,5	368689,5	490650
4. Активи, які важко реалізуються, А4	544237	577022,5	602975,5	586718
5. Найбільш термінові до сплати, П1	124978	137574,5	175464	357362,5
6. Короткострокові пасиви, П2	628682	1147958,5	1397309,5	1438432
7. Довгострокові пасиви, П3	73979	43582,5	66461	93368
8. Постійні пасиви, П4	781823,5	546535,5	232319,5	203177,5

Згідно із методикою визначення типу ліквідності балансу, впродовж чотирьох років баланс досліджуваного підприємства був не ліквідним, тобто за період з 2018 по 2021 роки просліджувалася наступна ситуація (таблиця 2.13).

Таблиця 2.13 - Співвідношення груп активів і пасивів балансу з 2018-2021 роки

Активи	Відношення				Пасиви
	2018	2019	2020	2021	
А1	>	>	>	>	П1
А2	<	<	<	<	П2
А3	>	>	>	>	П3
А4	<	>	>	>	П4

Визначений тип ліквідності у 2019р., 2020 р., 2021р. свідчить про те, що підприємство не може розраховатися з короткостроковою заборгованістю, але спроможне покрити найбільш термінові до сплати зобов'язання. Слід зазначити, що підприємство не зможе погасити короткострокову заборгованість при умові повернення дебіторської заборгованості, тобто питання погашення

короткострокових зобов'язань є досить спірним.

Фінансовий стан підприємства у короткостроковій перспективі оцінюється показниками ліквідності та платоспроможності, які характеризують можливість вчасного та в повному обсязі погашення заборгованості перед кредиторами.

Показники платоспроможності характеризують можливість підприємства покривати поточні та довгострокові зобов'язання за рахунок своїх активів. Цей показник оцінює вірогідність настання банкрутства. Підприємство вважається платоспроможним, якщо його активи перевищують зовнішні зобов'язання.

Поняття платоспроможності та ліквідності дуже близькі по значенню. Але все ж таки існує різниця між ними, а саме: поняття ліквідності більш містке, від ступеня ліквідності балансу залежить його платоспроможність. В той же час ліквідність характеризує не тільки поточний стан активів, а й перспективний.

Коефіцієнти ліквідності несуть в собі інформацію про фінансову стійкість підприємства. Так, коефіцієнт проміжної ліквідності в значній мірі цікавить банківські установи та інші кредитні організації, а коефіцієнт абсолютної ліквідності важливий для постачальників товарів (робіт, послуг) та фінансових аналітиків підприємства.

Показники ліквідності представлено в таблиці 2.14.

Таблиця 2.14 - Показники ліквідності підприємства

Показники ліквідності	Нормативне значення	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2-0,35	0,44	0,32	0,22	0,20
2. Коефіцієнт проміжної ліквідності	0,7-0,8	0,88	0,68	0,57	0,57
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	1-2	1,41	1,01	0,81	0,83

Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує яку частину короткострокової

заборгованості підприємство зможе погасити за рахунок своїх грошових коштів. Стосовно даного підприємства слід зазначити, що значення цього показника у 2018-2021 рр. відповідало нормативному, яке признається на рівні 0,2-0,35. Тобто на грошові кошти підприємство могло розраховувати. Але слід зазначити, що у 2018 році значення коефіцієнту перевищувало норматив, що свідчить про надлишок грошових коштів та нераціональне їх використання.

Коефіцієнт проміжної ліквідності визначає ступінь покриття поточних зобов'язань за рахунок дебіторської заборгованості та грошових коштів. Даний коефіцієнт показує зможу підприємства у разі зменшення його товарообороту покрити свої зобов'язання перед кредиторами. Спостерігається тенденція зменшення коефіцієнта з 2018 року, що негативно характеризує підприємство перед кредиторами, тобто цього недостатньо для виплати не тільки самих зобов'язань, а й відсотків по ним.

Коефіцієнт загальної ліквідності застосовується в тому випадку, коли необхідно оцінити зміни фінансової ситуації на підприємстві в розрізі ліквідності, а також при виборі кредиторами найбільш надійного партнера з великої кількості потенційних партнерів на основі звітності. Коефіцієнт загальної ліквідності характеризує платіжні можливості підприємства при умові не тільки вчасного погашення дебіторської заборгованості та реалізації готової продукції, але й продажу в разі необхідності інших елементів оборотних активів.

Динаміка коефіцієнтів ліквідності представлено на рисунку 2.10.

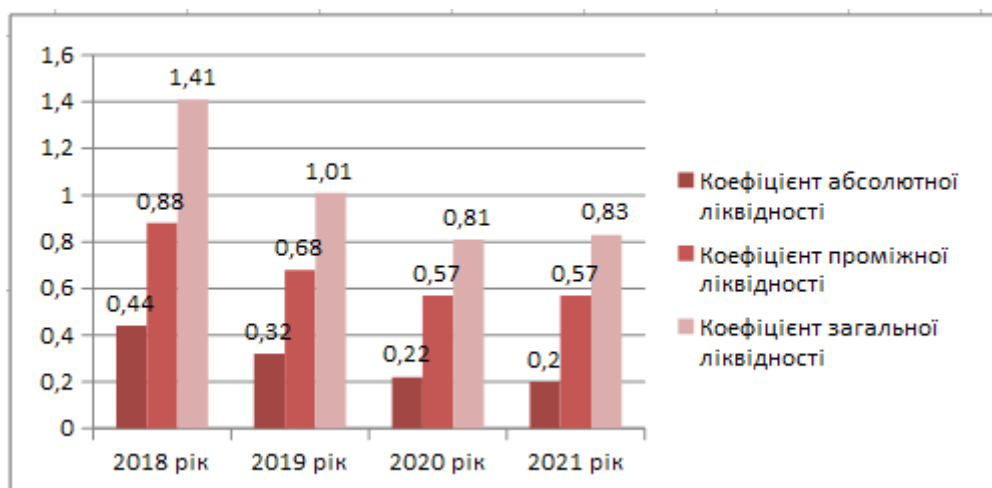

Рисунок 2.10 – Динаміка коефіцієнтів ліквідності

Таким чином, з наведеного рисунку можна зробити висновок, що показники ліквідності тільки у 2018-2019 роках відповідали нормативним значенням. Починаючи з 2020 року показники ліквідності зменшуються і не відповідають нормативним значенням. На підприємстві чітко видно, що оборотний капітал і частина необоротного капіталу фінансується за рахунок позикового капіталу, тому такий низький рівень ліквідності.

Політика управління оборотним капіталом спрямована, з однієї сторони, на відносне скорочення поточних фінансових потреб за допомогою прискорення оборотності оборотних коштів: контролем за дебіторами, використанням векселів, факторингу, диверсифікованістю постачальників товарів та послуг. З іншого боку, політика управління складається в нарощуванні власних оборотних коштів шляхом довгострокових запозичень, розподілу певної частини чистого прибутку на розвиток.

Основна проблема управління оборотним капіталом полягає в тому, що ці два її аспекти підкоряються різним факторам: величина й динаміка поточних фінансових потреб залежать від виручки, а величина й динаміка власних оборотних коштів визначаються політикою інвестицій у власні активи та фінансовою стратегією формування постійних пасивів підприємства.

Однією з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства є стабільність його діяльності з позиції довгострокової перспективи. Вона

пов'язана насамперед із загальною фінансовою структурою підприємства, ступенем його залежності від кредиторів й інвесторів.

Структура капіталу, яка використовується підприємством, визначає багато аспектів не тільки фінансової, але й операційної й інвестиційної його діяльності, активно впливає на кінцеві результати діяльності.

Висновки до 2 розділу

ПАТ «Дніпроспецсталь» - одне з найбільших підприємств у електрометалургійній галузі. Розташований на території міста Запоріжжя.

Основним видом діяльності є виробництво чорних металів: сортових злитків, прокату, поковок, та напівфабрикатів з спеціальних сталей.

За результатами проведеної оцінки управління оборотними засобами ПАТ «Дніпроспецсталь» за 2018-2021 роки можна зробити наступні висновки.

Середньорічна вартість майна протягом 2018-2021 рр. збільшилась на 30% і становила вже у 2021 році 2092340 тис.грн. Це викликано ростом середньорічної вартості оборотних активів. У 2021 році проти 2020 року середньорічна вартість оборотних активів збільшилась на 232900,5 тис.грн (18,65%), у 2021 року порівняно з 2018 роком – на 446448,5 тис.грн. (43,12%).

Статутний капітал ПАТ «Дніпроспецсталь» протягом періоду, що аналізується залишився незмінним.

Валовий та чистий доходи від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за період 2019-2021 рр. збільшилися. Валовий дохід з 2018 року по 2021 рік зріс на 399385 тис.грн. (10,05%), а чистий дохід на 273479 тис.грн., або на 7,31%.

Прибуток від операційної діяльності у 2021 році проти 2020 року збільшився на 179893 тис.грн. (196,22%), але у 2021 році в порівнянні з 2018 роком він зменшився на 261464 тис.грн., або на 49,05%. Ці зміни були спричинені зростанням собівартості продукції у 2021 році на 494740 тис.грн. (16,61%) та сум адміністративних витрат, витрат на збут і інших операційних витрат.

У 2019 і 2020 роках підприємство понесло непокриті збитки у розмірах відповідно 165552 тис.грн. та 117272 тис.грн. Чистий прибуток у 2021 році проти 2020 року збільшився на 174620 тис.грн. (148,9 %). За період з 2018 по 2021 роки чистий прибуток зменшився на 83,36% з 344683 тис.грн. до 57348 тис.грн., що є негативним для підприємства і свідчить про зменшення обсягів виробництва.

Характеризуючи трудові ресурси заводу слід відмітити, що протягом 2018-2021 років середньооблікова чисельність робітників зменшилася на 1471 особи. Фонд оплати праці зріс на 43261,6 тис.грн. Продуктивність праці також має тенденцію до збільшення. Протягом періоду, що аналізується вона зросла на 148,1 тис.грн. (31,58%), що є свідченням ефективного використання трудових ресурсів.

Аналіз структури оборотних засобів показав, що на кінець 2018 року переважають грошові кошти та короткострокові фінансові вкладення. Їх питома вага у зальному обсязі оборотних засобів складає 38,6 %. Але на кінець 2021 року структура змінилася і найбільшу питому вагу займають розрахунки з дебіторами та інші оборотні активи, а саме 40,35 %.

Протягом аналізованого періоду відбуваються зміни в бік зниження ліквідності оборотних активів підприємства.

Основним джерелом фінансування оборотних активів підприємства є позиковий капітал, так його питома вага складала у 2018 році – 57,33%, у 2019 – 84,47%, у 2020 році – 90,7%, у 2021 році – 89,95%.

Вагомою часткою в активах підприємства залишаються оборотні активи, але порівняно з 2018 роком у 2021 році їхня абсолютна величина збільшилась на 29,7% (або 3,94 п.п), що зумовлено збільшенням обсягів виробництва.

Спостерігається зменшення власного капіталу на протязі всього аналізованого періоду, порівняно з 2018 роком у 2021 році їх величина зменшилася на 570313 тис. грн. (темп зростання 28,9%), його частка знизилася з 42,67% до 10,05%, що є наслідком понесення підприємством збитків за 2019 та 2020 роки.

У пасиві підприємства незначну частину займають довгострокові зобов'язання. Так, абсолютна величина довгострокових пасивів у 2021 році порівняно з 2018 р. зменшилась на 11,6%, питома вага зменшилась на 1,12 п.п. Це можливо пояснити тим, що довгострокові зобов'язання перейшли в поточну заборгованість по довгостроковим зобов'язанням.

Короткострокові кредити банків збільшилися на 539701 тис.грн. (темп зростання 171,8%), їх частка зросла з 39,95% до 55,85 %, що говорить про зростання залежності від кредиторів.

Така структура джерел формування майна підприємства може говорити про залежність підприємства від кредиторів.

На початку досліджуваного періоду у 2018 році підприємство використовує агресивну модель фінансування активів. За рахунок власного капіталу підприємства повністю були профінансовані необоротні активи (543948 тис. грн.). Решта суми власного капіталу, довгострокова заборгованість, кредити банків та вся короткострокова заборгованість були спрямовані на фінансування оборотних активів.

У 2021 році, порівняно з 2018 роком власний капітал підприємства зменшився, і тенденція фінансування не збереглася, та стала більш агресивною.

Власний капітал участь у формуванні оборотних активів взагалі не приймає за виключенням 2018 року, що підтверджується трьохкомпонентним показником визначення типу фінансової стійкості підприємства.

Фінансовий стан підприємства оцінюється як передкризовий (нестійкий) та протягом періоду, що аналізується, він не змінився.

У підприємства є надлишок усіх джерел фінансування запасів, але просліджується тенденція до його зменшення. А саме він становить у 2018 році - 58,4 днів; у 2019 році – 52,7 днів, у 2020 році – 84,8 днів, у 2021 році 31,2 днів, або 1,27 грн., 1,06 грн., 1,18 грн., 0,52 грн на 1 грн запасів відповідно і виникла за рахунок кредиторської заборгованості.

У 2021 році у порівнянні з 2018 роком запас стійкості фінансового стану зменшився майже в двічі (з 58,4 до 31,2 днів).

Протягом 2018-2020 років відбулося уповільнення оборотності оборотних засобів. Коефіцієнт оборотності знизився з 3,51 до 1,69 раз. Але у 2021 році у порівнянні з 2020 роком відбувається прискорення оборотності засобів, коефіцієнт оборотності становить 2,67.

Підсумовуючи вищезазначене можемо ствердити, що оборотні засоби підприємства у 2021 році використовуються ефективніше у порівнянні з 2020 роком, але рівня 2018 року ще не досягли.

Збільшення виручки від реалізації відносно 2018 року на 273479 тис.грн. є наслідком збільшення розміру оборотних засобів, вплив фактору становить 1546591,9 тис.грн. та погіршення ефективності використання поточних активів. Під впливом цього фактора виручка знизилася на 1273112,9 тис.грн. Порівняно з 2020 роком зростання виручки на 1865339 тис.грн. обумовлено в першу чергу, підвищенням віддачі оборотних активів на 0,97 грн.

Порівняно з 2020 роком у 2021 році прибуток від звичайної діяльності до оподаткування зріс на 226897 тис.грн. Цьому сприяло збільшення прибутковості мобільних активів, вплив фактору становить 247900,54 тис.грн. та зменшення вартості оборотних активів. Вплив цього фактору становить 21003,54 тис.грн.

Показники ліквідності тільки у 2018-2019 роках відповідали нормативним значенням. Починаючи з 2020 року показники ліквідності зменшуються і не відповідають нормативним значенням. На підприємстві чітко видно, що оборотний капітал і частина необоротного капіталу фінансується за рахунок позикового капіталу, тому такий низький рівень ліквідності.

3 ОПТИМІЗАЦІЯ ПІДХОДУ ЩОДО УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ ЗАСОБАМИ ПАТ «ДНІПРОСПЕЦСТАЛЬ»

3.1 Удосконалення планування приросту оборотних засобів

У сучасному бізнес-середовищі процедура планування оборотних засобів є невід'ємним складником фінансового планування, в середині якого відбувається прогнозування обсягу формування та експлуатації фінансових ресурсів, яких потребує виробник для забезпечення безперервного технологічного процесу. В якості основи роботи з планування може біти використаний фінансовий план, в якому поєднано розробку ефективної фінансової стратегії суб'єкта господарювання та декларування очікуваних конкретних індикаторів. Фінансові плани формують логічний зв'язок прибутків та витрат виробничого процесу на основі скорельованих критеріїв розвитку суб'єкта господарювання з його фінансовим забезпеченням. Перед початком фінансового планування здійснюється оперативний попередній контроль за формуванням і обґрунтованим використанням фінансових ресурсів. Фінансове планування створює умови для діагностики життєздатності суб'єкта господарювання. Відповідно, основна мета фінансового планування – це забезпечення виробничого процесу фінансовими ресурсами в потрібних обсягах та структурою.

У контексті фінансового планування оборотних засобів доцільно сформулювати конкретну мету планування оборотних засобів:

- I. формування оборотних засобів суб'єкта господарювання в достатньому обсязі на всіх стадіях його кругообігу;
- II. забезпечення продуктивності експлуатації оборотних засобів та пришвидшення їх обігу;
- III. оптимізація структури джерел формування оборотних засобів;
- IV. покращення рівня рентабельності оборотних засобів.

Варто зауважити, що основна увага фахівців при плануванні оборотних засобів продовжує зосереджуватись на встановленні оптимальної потреби

виробника у матеріалізованих формах оборотних засобів за допомогою встановлення норм та нормативів, тобто застосування методу прямого розрахунку. Такий метод уможливорює розробку норм запасів для окремих найважливіших видів товарно-матеріальних цінностей, всіх елементів нормованих оборотних коштів і визначення нормативів у грошовому вираженні для кожного складника оборотних коштів та загалом суб'єкта господарювання.

При застосування такого способу планування переміщення оборотних засобів лімітується лише при плануванні мінімально потрібної величини оборотного капіталу, не зважаючи при цьому на показники ліквідності та платоспроможності виробничо-господарської структури. Можна констатувати, що наразі не приділяється належна увага проблемі пошуку джерел формування для задоволення оптимальних потреб в оборотних засобах, застосування норм та нормативів оборотних засобів додатне виключно для поточного планування оборотних засобів, оскільки не враховує стратегічної мети виробника, його динаміку та місце на внутрішньому і зовнішньому ринку.

В сучасних умовах існує чимало чинників, що лімітують фінансове планування на промислових підприємствах. Головна причина – майже повна невизначеність, непередбачуваність на національному економічному ринку, пов'язана з постійними змінами в усіх галузях суспільного життя та відсутність належної нормативно-правової бази для функціонування вітчизняного сучасного товаровиробника.

Серед чинників, що спричинили послаблення уваги до нормування оборотних засобів, науковці виділяючи такі:

- усунення держави від фінансування приросту оборотних коштів за рахунок залишку прибутку;
- втрата зв'язку між кредитуванням матеріальних запасів і затрат та величиною нормативу обігових коштів;
- складна та занадто деталізована методика розрахунку потреби в обігових коштах, яка не придатна для управління ресурсами суб'єкта господарювання.

Досвід багатьох розвинутих компаній промислових країн засвідчує, що в

умовах сучасного ринкового середовища з жорстокою конкуренцією планування фінансово-господарської діяльності стає найважливішою умовою їх виживання, стабільності та економічного. Саме воно дає змогу оптимально скорелювати наявні можливості суб'єкта господарювання з випуску продукції з попитом і пропозицією, що склалися на ринку.

Сучасний стан підприємств, де спостерігається розбалансованість їх фінансової системи та в свою чергу неплатоспроможність, можна виправити завдяки плануванню оборотних засобів. Враховуючи те, що на сучасному етапі розвитку економіки має місце непередбачуваність, то основну увагу при фінансовому плануванні доцільно приділити оперативному та поточному плануванню. Одним із напрямків такого планування є планування ліквідності, платоспроможності, підприємницької структури на основі бюджету руху грошових надходжень та виплат. У вітчизняній практиці такий вид планування реалізується шляхом ведення платіжного календаря, що конкретизує поточний фінансовий план, уточнює його показники, дає змогу використати наявні резерви, дає точніше уявлення про стан платежів та розрахунків [44].

Іншим способом планування ліквідності підприємства є планування робочого капіталу (чистого оборотного капіталу). Робочий капітал визначають як різницю між оборотним капіталом підприємства та його поточними зобов'язаннями. Він показує яка частина оборотного капіталу фінансується за рахунок власного капіталу і довгострокових зобов'язань. Планована величина чистого оборотного капіталу може бути встановлена на мінімальному та максимальному рівнях: мінімальну величину встановлюють на рівні не менше 10% обсягу оборотних активів, максимальна величина зумовлена принципом доцільності. Бюджет чистого оборотного капіталу базується на плануванні змін у складі короткострокових активів і пасивів, основна мета його полягає у прогнозуванні показників ліквідності. Тобто при умові достатньої ліквідності запасів і дебіторської заборгованості, наявність робочого капіталу характеризує його здатність виконати власні зобов'язання та можливості розширення операційної діяльності.

Вітчизняні підприємства на сучасному етапі розвитку майже зовсім не використовують нормування запасів матеріальних ресурсів. Це зумовлено низкою причин, серед яких можна виділити відсутність сталих умов діяльності підприємств як у внутрішньому, так і у зовнішньому середовищі. Зміна цін, зміна умов постачання, зміна кон'юнктури ринку повинні вести відповідно до змін у асортименті та обсязі кінцевої продукції.

Тому необхідність визначення оптимального рівня оборотних засобів є реальною і не викликає сумнівів. Проблема лише полягає в тому, яким чином це необхідно здійснювати.

У кваліфікаційній магістерській роботі пропонується підхід до здійснення перспективного прогнозування обсягу оборотних засобів підприємства із застосуванням методу багатофакторного економіко-математичного моделювання, що базується на побудові економетричних моделей.

Багатофакторна лінійна регресійна модель представлена в такому вигляді:

$$y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_n x_p + \square, \quad (3.1)$$

де y – залежна змінна;

$x_1, x_2, \dots, x_p$ – незалежні змінні (або фактори);

$\beta_0, \beta_1, \dots, \beta_n$ – параметри моделі (константи), які потрібно оцінити;

$\square$ – не спостережувана випадкова величина.

Узагальнена регресійна модель – це модель, яка дійсна для всієї генеральної сукупності. Невідомі параметри даної моделі є константами, а випадкова величина – не спостережувана, і ми можемо зробити тільки припущення відповідно до закону її розподілу. На відміну від узагальненої регресійної моделі, вибіркова модель будується для певної вибірки; невідомі параметри вибіркової моделі є випадковими величинами, математична надія яких рівняється параметрам узагальненої моделі (випадок класичної лінійної регресії), випадкові величини (помилки) можна оцінити, виходячи з вибірових даних.

Для здійснення планування потреби підприємства в оборотному капіталі використовується вибіркова лінійна багатофакторна модель, яка має такий вид:

$$y = b_0 + b_1x_1 + \dots + b_px_p + \epsilon, \quad (3.2)$$

де y – залежна змінна;

$x_1, x_2, \dots, x_p$ – незалежні змінні (або фактори);

b_0, b_1, b_p – оцінки невідомих параметрів узагальненої моделі;

ϵ – випадкова величина (помилка).

У процесі дослідження були визначені фактори, що здійснюють вплив на величину оборотних засобів, а саме: чиста виручка; капітал; індекс інфляції.

За допомогою багатофакторного економіко-методичного моделювання отримана модель величини оборотних засобів підприємства. Така методика дозволяє більш якісно та ґрунтовано визначати перспективну потребу підприємства в оборотних засобах.

У роботі проводиться аналіз за останні чотири роки, але для прогнозування будемо використовувати дані фінансової звітності за останні 9 років (2013-2021рр.). збільшення періоду часу необхідний для того, щоб побудовані моделі були більш адекватними експериментальним даним. Для того, щоб побудована модель була адекватною експериментальним даним, треба брати дані за 7-10 років. Період 4 роки є дуже коротким для того, щоб за цей період можливо було б побудувати модель, яка буде мати мінімальні відхилення від фактичних реальних даних. Тому 9 років – це оптимальний період для прогнозу.

Вихідні дані наведені в таблиці 3.1, вибірка з 9 спостережень. Оборотний капітал виступає в якості залежної змінної y у моделі буде мати позначення Y .

Для того, щоб розглянути, як можна проінтерпретувати параметри регресійної моделі, повернемося до загальної моделі багатофакторного регресійного аналізу (3.1) і знайдемо математичне очікування обох частин. Виходячи з основних припущень, отримаємо:

$$E(y_i / x_{1i}, x_{2i}, \dots, x_{pi}) = \beta_0 + \beta_1 x_{1i} + \dots + \beta_p x_{pi} . \quad (3.3)$$

Таблиця 3.1 – Вихідні дані для побудови моделі

Рік	Оборотні засоби, тис.грн.	Чиста виручка, тис.грн.	Капітал, тис.грн.	Індекс інфляція
2013	241911	752277	803713	0,994
2014	264539	802312	806867	1,082
2015	585744	1622390	1089521	1,123
2016	582127	2261129	1092698	1,103
2017	793467	2542921	1337993	1,116
2018	1336984	3740877	1880932	1,166
2019	1260273	3608886	1870370	1,223
2020	1276884	2149017	1872738	1,123
2021	1734360	4014356	2311942	1,091

Рівняння 3.3 дає умовне математичне очікування у при фіксованих x .

Параметри $\beta_0, \beta_1, \dots, \beta_p$ ще називають частковими коефіцієнтами регресії.

Кожний з них вимірює вплив відповідної змінної за умови, що всі інші залишаються без змін, тобто є константами.

В результаті дослідження була отримана наступна функція:

$$y = -386895,2955 + 0,029621757x_1 + 0,90695763x_2 - 92741,10854x_3, \quad (3.4)$$

де x_1 – чиста виручка;

x_2 – капітал;

x_3 – індекс інфляції;

Кількість спостережень $T=9$, кількість факторів $k=3$.

Коефіцієнт детермінації $R^2=0,997776$, близький до 1, що показує дуже високу міру зв'язку між залежною змінною та пояснюючими факторами X_1 , X_2 , і X_3 .

В процесі нормального розподілення даної досліджуваної величини "оборотні засоби" можна відзначити, що потреби підприємства на протязі 2013-

2021 рр. були неоднозначні, про що свідчать дані таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Динаміка фактичного та розрахованого оборотного капіталу

Рік	Фактичні оборотні засоби, тис.грн.	Розраховані необхідні оборотні засоби	Відхилення, тис.грн.
2013	241911	272137,45	-30226,45
2014	264539	268318,90	-3779,90
2015	585744	545163,87	40580,13
2016	582127	568820,66	13306,34
2017	793467	798434,38	-4967,38
2018	1336984	1321705,55	15278,45
2019	1260273	1302930,22	-42657,22
2020	1276884	1271108,12	5775,88
2021	1734360	1727669,87	6690,13

Отже, з даних таблиці 3.2 видно, що за весь період дослідження підприємство по-різному інвестувало кошти в оборотні засоби. Саме вдале авансуванням коштів в оборотний капітал було здійснено у 2015 та 2018 роках, про що свідчить розраховане відхилення.

Наведений далі рисунок 3.1 графічно показує розмір та динаміку відхилень фактичної та розрахованої величини оборотних засобів.

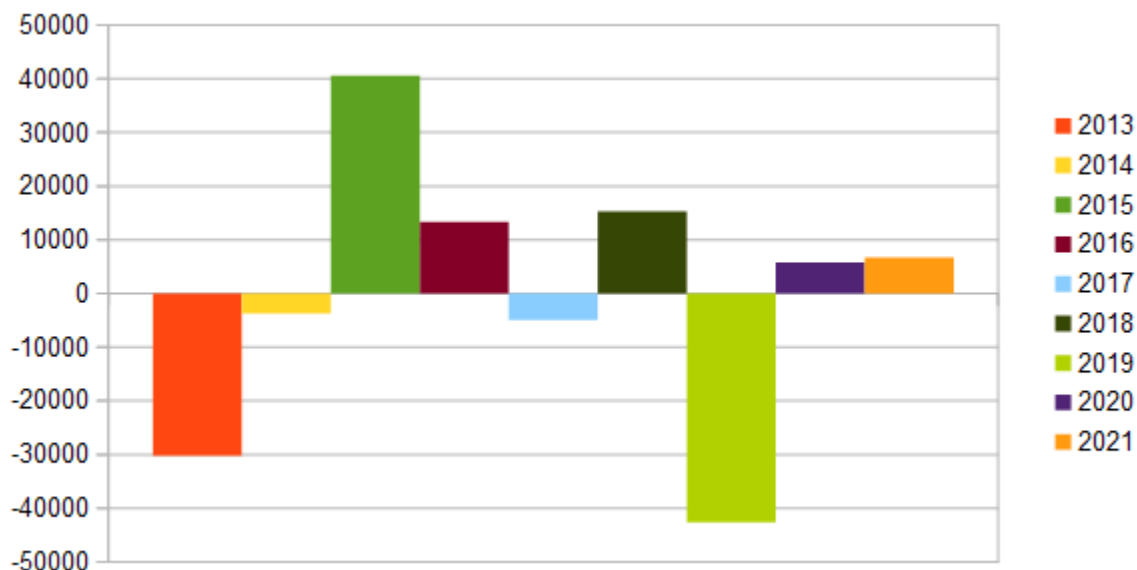

Рисунок 3.1 – Динаміка відхилень фактичної та розрахованої величини оборотних засобів

На нашу думку позитивне відхилення фактичних оборотних засобів від необхідної величини характеризує наявність коштів у підприємства, що краще, ніж їх нестача. Але в тому й полягає необхідність планування величини оборотних засобів, щоб звести ці відхилення до мінімуму і вільні кошти направити на інші цілі підприємства.

Для визначення величини оборотних засобів у 2022 році необхідно спочатку спрогнозувати суму чистої виручки, капіталу та рівня інфляції.

Для прогнозу суми чистої виручки на 2022 рік скористаємося побудовою економетричної моделі парної лінійної регресії.

Уводимо гіпотезу, що між фактором T (рік) і показником Y існує лінійна стохастична залежність [41, с.85]:

$$Y = aT + b, \quad (3.5)$$

де Y – сума чистої виручки, тис. грн.;

T – рік;

a, b - оцінки параметрів парної лінійної регресії.

Оцінки параметрів a і b парної регресії обчислюються по формулах [38, с.31]:

$$b = \frac{\sum_{i=1}^n (t_i - \bar{t})(y_i - \bar{y})}{\sum_{i=1}^n (t_i - \bar{t})^2} \quad (3.6)$$

де n – кількість років.

$$b = \bar{y} - a \cdot \bar{t} \quad (3.7)$$

Отже, рівняння парної лінійної регресії, яке визначає залежність між роком та сумою чистої виручки та за допомогою якого можемо спрогнозувати суму чистої виручки на наступні роки наведено у наступній формулі:

$$Y = 37568 \times T + 50981 \quad (3.8)$$

На рисунку 3.2 відображено щільність зв'язку експериментальних даних по сумі чистої виручки та рівняння парної лінійної регресії.

Рисунок 3.2 - Графік вибіркового рівняння прямої лінії регресії

Розрахуємо прогнозне значення суми чистої виручки на 2022 рік.

$$Y_{2022} = 4266671$$

Для прогнозу капіталу – скористаємось побудовою парної лінійної регресії за формулою 3.5, у якій показник Y це сума капіталу.

Рівняння парної лінійної регресії капіталу наведено нижче:

$$Y = 19300 \times T + 48682 . \quad (3.9)$$

На рисунку 3.3 відображено щільність зв'язку експериментальних даних по сумі капіталу та рівняння парної лінійної регресії.

Рисунок 3.3 - Графік вибіркового рівняння прямої лінії регресії

Прогнозне значення суми капіталу на 2022 рік:

$$Y_{2022} = 2416902$$

Прогноз рівня інфляції за даними держкомстату складає 106,5%.

Використавши модель отриману за формулою 3.4 визначаємо суму оборотних засобів на 2022 рік.

Прогнозне значення оборотних засобів на 2022 рік:

$$Y_{2022} = -386895,2955 + 0,029621757 \times 4266671 + 0,90695763 \times 2416902 - 92741,10854 \times 1,065 = 1832750$$

Таблиця 3.3 Визначення прогнозного рівня оборотних засобів

Рік	Оборотні засоби, тис.грн.	Чиста виручка, тис.грн.	Капітал, тис.грн.	Індекс інфляція
2022	1832750	4266671	2416902	1,065

Розрахунок суми приросту оборотних засобів приведено у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Розрахунок суми приросту оборотних засобів у 2022 році у порівнянні з 2021 роком

Рік	Оборотні засоби, тис.грн.
2021	1734360
2022	1832750
Приріст	98390

Отже запропонована модель дала змогу визначити суму оборотних засобів у 2022 році та суму приросту, яка складає 98390 тис.грн.

3.2 Концептуальні джерела фінансового забезпечення поповнення оборотних засобів

Розвиток ринкових відносин супроводжується суттєвими зрушеннями у складі та структурі джерел формування оборотних засобів. Визначення джерел формування оборотних засобів є досить складним завданням на сучасних українських підприємствах. У підприємства є можливість поповнювати оборотні засоби за рахунок власних або позикових коштів.

Спочатку необхідно визначити суму власних коштів (чистий прибуток), які будуть направлені на фінансування оборотних засобів.

Для прогнозу чистого прибутку – скористаємось побудовою парної лінійної регресії за формулою 3.5, у якій показник Y це сума чистого прибутку.

Таблиця 3.5 –Визначення прогнозного рівня чистого прибутку

Рік	Чистий прибуток, тис.грн.
2013	-107854
2014	-25477
2015	89939
2016	32906
2017	195896
2018	34468
2019	-165552
2020	-117272
2021	57348
2022	49364,5

Рівняння парної лінійної регресії чистого прибутку наведено нижче:

$$Y = 3103 \times T + 18328 \quad (3.10)$$

Прогнозне значення суми чистого прибутку на 2022 рік:

$$Y_{2022} = 49364,5$$

Прогнозний розмір чистого прибутку за 2022 рік складає 49364,5 тис.грн.

Необхідно визначити суму власних коштів, які будуть направлені на реінвестування в підприємство. Для цього необхідно визначити суму реінвестованого прибутку і коефіцієнт реінвестування.

У таблиці 3.6 розраховано суму прибутку направлено на реінвестування в підприємство і коефіцієнт реінвестування.

Таблиця 3.6 – Розрахунок суму реінвестованого прибутку і коефіцієнту реінвестування

Рік	Нерозподілений прибуток, тис.грн. (ф.1 р.350)	Чистий прибуток, тис.грн. (ф.2 р220)	Прибуток направлений на реінвестування в підприємство, тис.грн.	Коефіцієнт реінвестування
2013	-111762	-107854		
2014	-139906	-25477	-28144	*
2015	-49227	89939	90679	1,0
2016	-13353	32906	35874	1,0
2017	186357	195896	199710	1,0
2018	221062	344683	34705	*
2019	-285655	-165552	-506717	*
2020	-400188	-117272	-114533	*
2021	-341946	57348	58242	1,0

* дані не відповідають дійсності через отримання збитків

Виходячи з розрахунків таблиці 3.6 коефіцієнт реінвестування дорівнює 1, що говорить що весь прибуток реінвестують в підприємство, тому приймаємо що 100% прибутку отриманого у 2022 році буде направлено на реінвестування в підприємство.

Залишається визначити суму прибутку, яка буде направлена на фінансування оборотних засобів. У таблиці 3.7 наведемо вихідні дані для обґрунтування долі прибутку направлено на фінансування оборотних засобів

Таблиця 3.7 – Вихідні дані для обґрунтування долі прибутку направлено на фінансування оборотних засобів

Рік	Оборотні засоби, тис.грн.	Нематеріальні активи, тис.грн.
2013	241911	561802
2014	264539	542328
2015	585744	503777
2016	582127	510571
2017	793467	544526
2018	1336984	543948
2019	1260273	610097
2020	1276884	595854
2021	1734360	577582

Отже необоротні активи впродовж 2013-2021 рр. зберігалися на однаковому рівні.

Тому можемо зробити припущення, що всю суму прибутку буде направлена на фінансування оборотних активів.

Але суми чистого прибутку недостатньо для фінансування приросту оборотних засобів, тому у таблиці 3.8 визначаємо суму позикових коштів.

Таблиця 3.8 – Джерела фінансування приросту оборотних засобів

Рік	Приріст оборотних засобів, тис.грн.	Власні джерела фінансування, тис.грн.	Позикові джерела фінансування, тис.грн.
2022	98390	49364,5	49025,5

Плануються отримати позикові кошти у розмірі 49025,5 тис.грн. за рахунок короткострокового кредиту банків.

Плата за короткостроковий кредит розраховується наступним чином:

$$S = P \cdot \left(1 + \frac{i}{t} \right)^t, \quad (3.11)$$

де P – сума кредиту, тис.грн.;

i – річна відсоткова ставка по наданому кредиту;

t – період, на який надається кредит, місяців, днів.

Річну відсоткову ставку по наданому кредиту плануємо у розмірі 22% річних. Період надання кредиту приймає тривалість операційного циклу за 2021 рік.

$$S = 49025,5 \cdot (1 + 0,22/360)^{69,89} = 51164,1 \text{ тис.грн.}$$

Плата за короткостроковий кредит складає 51164,1 тис.грн.

3.3 Обґрунтування обраної політики управління оборотними засобами

Структура капіталу являє собою співвідношення всіх форм власних і позикових його видів, що використовуються підприємством у процесі його господарської діяльності для фінансування активів.

Оптимізація структури капіталу є одним із найбільш важливих і складних завдань фінансового управління.

Оптимальна структура капіталу — це таке співвідношення використання власного та позикового його видів, за якого забезпечується найефективніша пропорційність між коефіцієнтом фінансової рентабельності та коефіцієнтом фінансової стійкості підприємства, тобто максимізується його ринкова вартість.

Одним із механізмів оптимізації структури капіталу підприємства є фінансовий леверидж.

Фінансовий леверидж характеризує використання підприємством позикових коштів, яке впливає на зміну коефіцієнта рентабельності власного капіталу. Інакше кажучи, фінансовий леверидж є об'єктивним чинником, що виникає з появою позикових коштів у обсязі використовуваного підприємством капіталу й дає йому змогу отримати додатковий прибуток на власний капітал.

Показник рівня додаткового прибутку на власний капітал при різній частці використання позикових коштів, називається ефектом фінансового левериджу. Він розраховується за формулою:

$$EFL = \frac{KBR_A - KBR_{\text{власний}}}{KBR_{\text{власний}}} \cdot S_{\text{ПП}}, \quad (3.12)$$

де ЕФЛ — ефект фінансового левериджу, що полягає у прирості коефіцієнта рентабельності власного капіталу, у відсотках;

$S_{\text{ПП}}$ — ставка податку на прибуток, виражена десятковим дробом;

KBR_A — коефіцієнт валової рентабельності активів, у відсотках;

P_k — середній розмір процентів за кредит, що сплачуються підприємством за використання позикового капіталу, у відсотках;

ПК — середня сума використовуваного підприємством позикового капіталу;

ВК — середня сума власного капіталу підприємства.

Розглядаючи наведену раніше формулу розрахунку ефекту фінансового леввериджу, можна виділити в ній три основні складові:

1) податковий коректор фінансового леввериджу ($1 - C_{пп}$), котрий показує, в якій мірі проявляється ефект фінансового леввериджу за різних рівнів оподаткування прибутку;

2) диференціал фінансового леввериджу ($KBP_A - P_k$), який характеризує різницю між коефіцієнтом валової рентабельності активів і середнім розміром процента за кредит;

3) коефіцієнт фінансового леввериджу (ПК/ВК), що характеризує суму позикового капіталу, використовуваного підприємством, з розрахунку на одиницю власного капіталу.

Виділення цих складових дає змогу цілеспрямовано управляти ефектом фінансового леввериджу у процесі фінансової діяльності підприємства.

Податковий коректор фінансового леввериджу практично не залежить від діяльності підприємства, оскільки ставка податку на прибуток встановлюється законодавчо. Проте у процесі управління фінансовим леввериджем диференційований податковий коректор може бути використано за таких умов:

а) якщо з різних видів економічної діяльності підприємства встановлені диференційовані ставки оподаткування прибутку;

б) якщо з окремих видів економічної діяльності підприємство користується податковими пільгами щодо прибутку;

в) якщо окремі дочірні фірми підприємства здійснюють свою діяльність у вільних економічних зонах своєї країни, де діє пільговий режим оподаткування прибутку;

г) якщо окремі дочірні фірми підприємства здійснюють свою діяльність у державах із нижчим рівнем оподаткування прибутку.

У перелічених випадках, впливаючи на галузеву чи регіональну структуру виробництва (а відповідно, й на прибуток за рівнем його оподаткування) і знизивши середню ставку оподаткування прибутку, можна посилити дію податкового коректора фінансового левериджу на його ефект (за інших рівних умов).

Диференціал фінансового левериджу є головною умовою, що формує позитивний ефект фінансового левериджу. Цей ефект проявляється тільки в тому разі, якщо рівень валового прибутку, генерований активами підприємства, перевищує середній розмір процента за використовуваний кредит (що включає не тільки його пряму ставку, а й інші питомі витрати щодо його залучення, страхування та обслуговування), тобто якщо диференціал фінансового левериджу є позитивною величиною.

Чим вище позитивне значення диференціала фінансового левериджу, тим вищим за інших рівних умов буде його ефект [7, с.314].

Коефіцієнт фінансового левериджу є тим важелем, який мультиплікує (змінює пропорційно мультиплікаторові або коефіцієнту) позитивний чи від'ємний ефект, що досягається за рахунок відповідного значення його диференціала. При позитивному значенні диференціала будь-який приріст коефіцієнта фінансового левериджу викликатиме ще більший приріст коефіцієнта рентабельності власного капіталу, а при від'ємному значенні диференціала приріст коефіцієнта фінансового левериджу приводитиме до ще вищого темпу зниження коефіцієнта рентабельності власного капіталу. Інакше кажучи, приріст коефіцієнта фінансового левериджу мультиплікує ще більший приріст його ефекту. Аналогічне зниження коефіцієнта фінансового левериджу призводитиме до зворотного результату, ще більшою мірою знижуючи його позитивний або від'ємний ефект.

Таким чином, при незмінному диференціалі коефіцієнт фінансового левериджу є головним генератором як зростання суми та рівня прибутку на

власний капітал, так і фінансового ризику втрати цього прибутку. Аналогічним чином, при незмінному коефіцієнті фінансового левєриджу позитивна чи від'ємна динаміка його диференціала генерує як зростання суми та рівня прибутку на власний капітал, так і фінансовий ризик її втрати.

Нарешті, в період погіршення кон'юнктури товарного ринку скорочується обсяг реалізації продукції, а відповідно, й розмір валового прибутку підприємства від операційної діяльності. У таких умовах від'ємна величина диференціала фінансового левєриджу може формуватися навіть при незмінних ставках процента за кредит за рахунок зниження коефіцієнта валової рентабельності активів.

Формування від'ємного значення диференціала фінансового левєриджу з будь-якої з перелічених вище причин завжди призводить до зниження коефіцієнта рентабельності власного капіталу. В такому разі використання підприємством позикового капіталу дає від'ємний ефект [7 с.315].

Зростання питомої ваги позикових коштів у загальній сумі використовуюваного підприємством капіталу веде до збільшення рівня прибутку, який воно отримує на власний капітал.

Механізм формування ефекту фінансового левєриджу за 2018-2022 роки наведений у таблиці 3.9. Ця таблиця дозволить обґрунтувати обрану політику управління оборотними засобами (коли залучення позикових коштів дозволило отримати додатковий ефект у вигляді підвищення рентабельності власного капіталу).

Таблиця 3.9 - Формування ефекту фінансового левєриджу

№ п/п	Показники	2018	2019	2020	2021	2022 прогноз
1.	Середня сума всього використовуюваного капіталу (активів) у даному періоді, з якої:	1609462,5	1875651	1871554	2092340	2190730
2.	Середня сума власного капіталу	781823,5	546535,5	232319,5	203177,5	252542
3.	Середня сума позикового капіталу	827639	1329115,5	1639234,5	1889162,5	1938188

Продовження таблиці 3.9

№ п/п	Показники	2018	2019	2020	2021	2022 прогноз
4.	Загальна сума прибутку до оподаткування (без урахування витрат з виплати процентів за кредит)	762015	594049	277864	540743	685911,72
5.	Коефіцієнт валової рентабельності активів (без урахування витрат з виплати процентів за кредит), %	47,35%	31,67%	14,85%	25,84%	31,31%
6.	Середній рівень процентів за кредит, %	24,00%	25,00%	23,00%	22,00%	22,00%
7.	Сума процентів за кредит, сплачена за використання позикового капіталу [(гр. 3 x гр. 6)/100]	198633,36	332278,875	377023,935	415615,75	426401,36
8.	Сума загального прибутку підприємства з урахуванням витрат з виплати процентів за кредит [гр. 4 - гр. 7]	563370,64	261770,125	-99159,935	125127,25	259510,362
9.	Ставка податку на прибуток, %	25,0%	25,0%	25,0%	25,0%	23,0%
10.	Сума податку на прибуток [гр. 8 x гр. 9]	140842,66	65442,53	0,00	31281,81	59687,38
11.	Сума чистого прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства після сплати податку (гр. 8 - гр. 10)	422527,98	196327,59	-99159,94	93845,44	199822,98
12.	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу, або коефіцієнт фінансової рентабельності, % [(гр. 11 x 100) / гр. 2]	54,04%	35,92%	-42,68%	46,19%	79,12%
13.	Приріст рентабельності власного капіталу у зв'язку з використанням позикового капіталу, %		-18,12%	-78,60%	88,87%	32,94%
14	Податковий коректор ФЛ [1-9]	75,00%	75,00%	75,00%	75,00%	77,00%
15	Диференціал ФЛ [5-6]	23,35%	6,67%	-8,15%	3,84%	9,31%
16	Коефіцієнт ФЛ [3/2]	105,86%	243,19%	705,59%	929,81%	767,47%
17	ЕФЛ [14*15*16]	18,53%	12,17%	-43,15%	26,81%	55,02%

Для того, щоб зробити аналіз залучення позикових коштів та аналіз рентабельності власного капіталу, необхідно знати, як всі показники, наведені у таблиці 3.9, змінювались у динаміці.

У таблиці 3.10 розраховані абсолютні та відносні прирости розрахованих показників.

Таблиця 3.10 - Динаміка фінансових показників, необхідних для формування ефекту фінансового левериджу

№ з/п	Показники	Абсолютні відхилення				Відносні відхилення, %			
		2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
1.	Середня сума всього використуваного капіталу (активів) у даному періоді, з якої:	266188,5	-4097	220786	98390	16,54	-0,22	11,80	4,70
2.	Середня сума власного капіталу	-235288	-314216	-29142	49364,5	-30,09	-57,49	-12,54	24,30
3.	Середня сума позикового капіталу	501476,5	310119	249928	49025,5	60,59	23,33	15,25	2,60
4.	Загальна сума прибутку до оподаткування (без урахування витрат з виплати процентів за кредит)	-167955	-316185	262879	145169	-22,04	-53,23	94,61	26,85
5.	Коефіцієнт валової рентабельності активів (без урахування витрат з виплати процентів за кредит), %	-15,67%	-16,82%	11,00%	5,47%	-33,10	-53,12	74,07	21,15
6.	Середній рівень процентів за кредит, %	1,00%	-2,00%	-1,00%	0,00%	4,17	-8,00	-4,35	0,00
7.	Сума процентів за кредит, сплачена за використання позикового капіталу [(гр. 3 x гр. 6)/100]	133645,5	44745,06	38591,82	10785,6	67,28	13,47	10,24	2,60
8.	Сума загального прибутку підприємства з урахуванням витрат з виплати процентів за кредит [гр.4-гр.7]	-301601	-360930	224287,2	134383	-53,54	-137,88	-226,19	107,4
9.	Ставка податку на прибуток, %	0	0	0	-0,02	0,00	0,00	0,00	-8,0

Продовження таблиці 3.10

№ з/п	Показники	Абсолютні відхилення				Відносні відхилення, %			
		2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
10.	Сума податку на прибуток [гр. 8 х гр. 9]	-75400,1	-65442,5	31281,81	28405,6	-53,54	-100,00		90,1
11.	Сума чистого прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства після сплати податку (гр. 8 - гр. 10)	-226200	-295488	193005,4	105978	-53,54	-150,51	-194,6	112,9

Розглядаючи наведені дані, можна побачити, що ефект фінансового левериджу у прогнозованому 2022 році зріс. На це вплинуло 2 фактори: диференціал та коефіцієнт фінансового левериджу (плече фінансового важеля). За рахунок збільшення позикових коштів коефіцієнт фінансового левериджу постійно зростає, що повинно позитивно вплинути на ефект фінансового левериджу при умові не зниження диференціалу. Це буде відбуватися у тому разі, коли рентабельність буде зростати більшими темпами ніж плата за кредит. Оскільки у 2022 році рентабельність збільшиться на 32,93 % і при цьому плата за кредит залишиться незмінною, то диференціал збільшився також на 5,47%. Навіть при умові збільшення долі позикового капіталу це дало збільшення ефекту фінансового левериджу на 28,21%. У 2022 році прогнозується значний приріст рентабельності власного капіталу у зв'язку з використанням позикового капіталу на 32,94%. Це відбулось за рахунок подальшого зростання коефіцієнт фінансового левериджу та збільшення диференціалу за рахунок зростання рентабельності. В цих умовах при зростанні долі позикового капіталу підприємство отримує значну долю додаткового прибутку на позикові кошти. Отже, при такому розмірі диференціалу підприємство має сенс для додаткового залучення позикових коштів.

З огляду на те, що минула політика фінансування оборотних засобів відносилася до агресивного підходу, то можна сказати, що відбулося поліпшення, тобто перехід від більш агресивної до менш агресивної політики.

Але використання позикових коштів призводить до втрати фінансової стійкості, тому проводимо післяоптимізаційний аналіз фінансової стійкості, який зображений у таблиці 3.11.

Таблиця 3.11 – Післяоптимізаційний аналіз фінансової стійкості, тис.грн.

Показники	2018	2019	2020	2021	Прогноз 2022
Наявність власного оборотного капіталу для формування запасів (Н1)	258602	-319576	-421736	-345345	-295980,5
Наявність власного оборотного капіталу, довгострокових кредитів та позик для формування запасів (Н2)	333430	-307239	-301151	-279194	-229829,5
Наявність власного оборотного капіталу, довгострокових, короткострокових кредитів та позик для формування запасів (Н3)	1084936	1026333	935355	1012013	1061038,5
Запаси (Н4)	477772	498497	429045	664271	639907,5
Надлишок (+) нестача (-) власного оборотного капіталу для формування запасів (Е1=Н1-Н4)	-219170	-818073	-850781	-1009616	-935888
Надлишок (+) нестача (-) власного оборотного капіталу, довгострокових кредитів та позик для формування запасів (Е2=Н2-Н4)	-144342	-805736	-730196	-943465	-869737
Надлишок (+) нестача (-) власних оборотних, довгострокових, короткострокових кредитів та позик для формування запасів (Е3=Н3-Н4)	607164	527836	506310	347742	421131
Запас стійкості фінансового стану, днів (ЗС=Е3/ЧВ*360)	58,4	52,7	84,8	31,2	35,53
Надлишок (+), нестача (-) джерел фінансування на 1 грн запасів, грн (Д1=Е3/Н4)	1,27	1,06	1,18	0,52	0,66
S (Ф)	(0;0;1)	(0;0;1)	(0;0;1)	(0;0;1)	(0;0;1)
Характеристика фінансової сфери	передкризовий фінансовий стан				
Тип ризику	критичний ризик				

Післяоптимізаційний аналіз фінансової стійкості дає можливість зробити висновок, що тип фінансової стійкості не змінився, але просліджується тенденція до покращення, а саме надлишок усіх джерел фінансування запасів збільшується і у прогнозованому 2022 році складе 421131 тис.грн. (35,53 дні або 0,66 грн. на 1 грн. запасів).

Більш наглядно післяоптимізаційний аналіз фінансової стійкості наведено на рисунку 3.4.

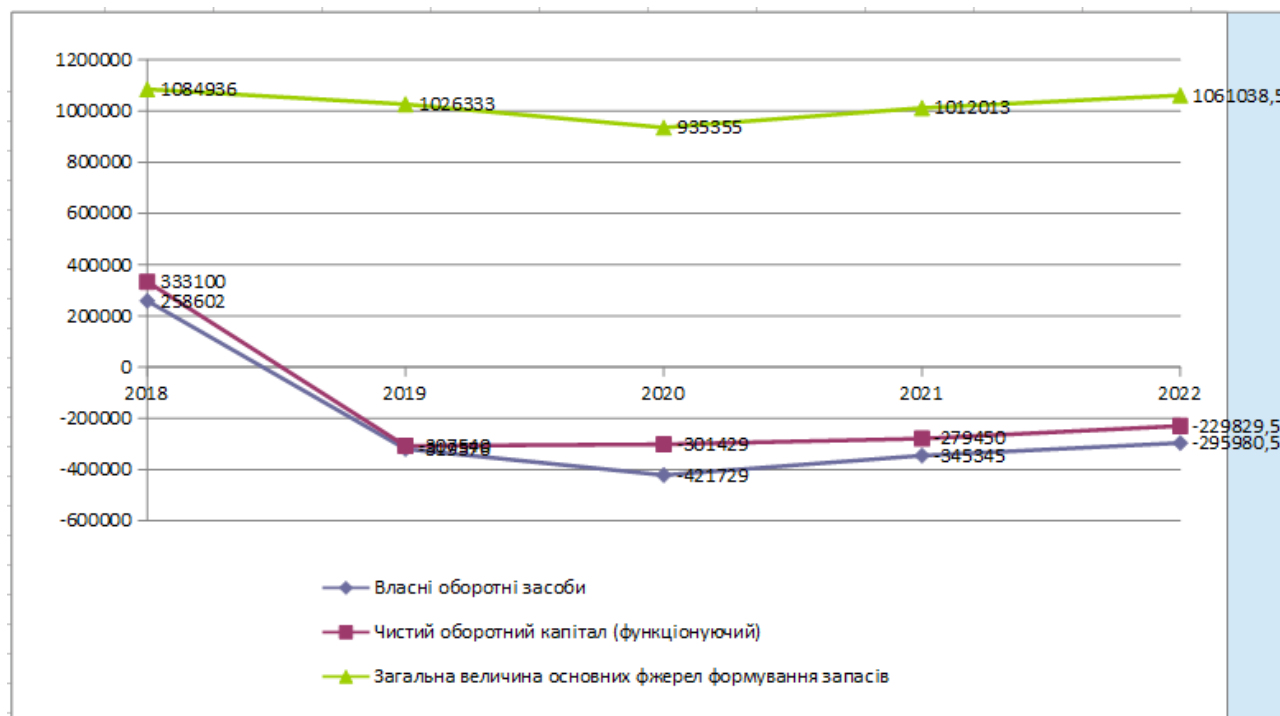

Рисунок 3.4 – Післяоптимізаційний аналіз фінансової стійкості

У таблиці 3.12 представлено післяоптимізаційна оцінка валової рентабельності оборотних активів та коефіцієнт фінансової рентабельності за період 2018-2022 рр., а також наглядно наведена на рисунку 3.5.

Таблиця 3.12 - Післяоптимізаційна оцінка валової рентабельності оборотних активів та коефіцієнту фінансової рентабельності

Показники	2021	2022	Відхилення
Валова рентабельність оборотних активів, %	36,49	38,46	+1,97%
Коефіцієнт фінансової рентабельності, %	46,19	79,12	+32,93

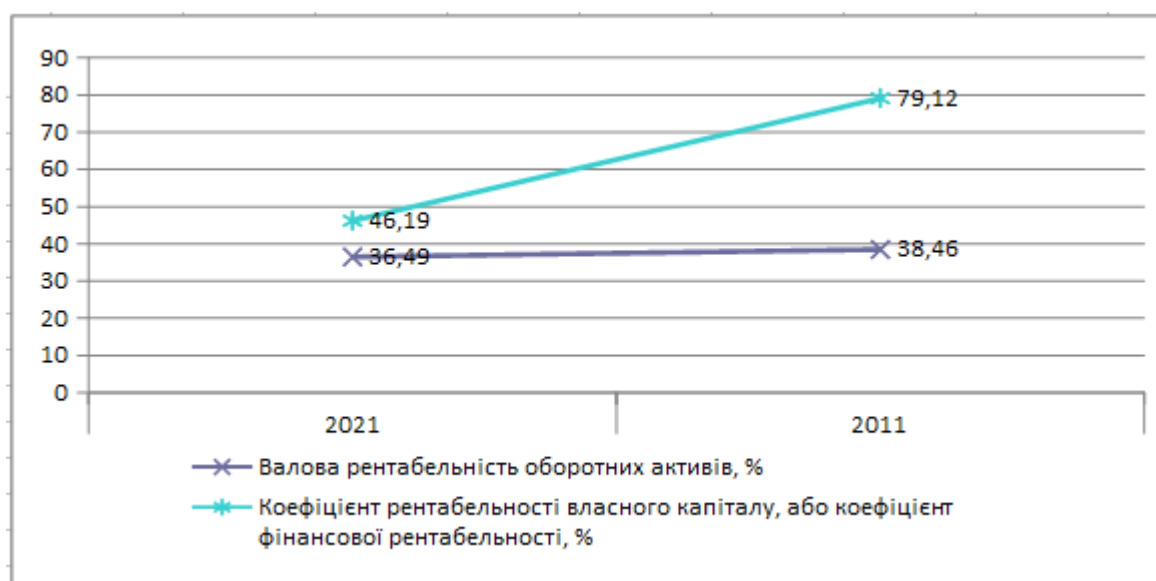

Рисунок 3.5 - Післяоптимізаційна оцінка валової рентабельності оборотних активів та коефіцієнту фінансової рентабельності

Отже запропонована в роботі політика дозволила зменшити агресивність підходу, збільшити ефект фінансового левериджу, підвищити фінансову рентабельність та валову рентабельність оборотних активів.

Висновки до 3 розділу

Політика формування оборотних засобів пов'язана з різноманітними фінансовими ризиками і тому повинна забезпечити пошук компромісу між такими ризиками та загальною фінансовою стійкістю підприємства.

Запропоновано багатофакторну лінійну регресійну модель, яка дозволила здійснити перспективне прогнозування обсягу оборотних засобів ПАТ «Дніпроспецсталь». Обсяг оборотних засобів на кінець 2022 року складають 1832750 тис.грн. Приріст оборотних засобів дорівнює 98390.

Запропоновано концептуальні джерела фінансового забезпечення поповнення оборотних засобів за рахунок фінансування одержаного прибутку у розмірі 49364,5 тис.грн. та отримання короткострокової позики банку на суму 49025,5 тис.грн..

Обґрунтовано обрану політику управління оборотними засобами через механізм формування ефекту фінансового левериджу, показник рівня додаткового прибутку на власний капітал при різній частці використання позикових коштів.

Встановлено, що ефект фінансового левериджу у прогнозному 2022 році зріс. На це вплинуло 2 фактори: диференціал та коефіцієнт фінансового левериджу (плече фінансового важеля). За рахунок збільшення позикових коштів коефіцієнт фінансового левериджу постійно зростає, що повинно позитивно вплинути на ефект фінансового левериджу при умові не зниження диференціалу. Це буде відбуватися у тому разі, коли рентабельність буде зростати більшими темпами ніж плата за кредит. Оскільки у 2022 році рентабельність збільшиться на 32,93 % і при цьому плата за кредит залишиться незмінною, то диференціал збільшився також на 5,47%. Навіть при умові збільшення долі позикового капіталу це дало збільшення ефекту фінансового левериджу на 28,21%.

У 2022 році прогнозується значний приріст рентабельності власного капіталу у зв'язку з використанням позикового капіталу на 32,94%. Це

відбулось за рахунок подальшого зростання коефіцієнт фінансового левериджу та збільшення диференціалу за рахунок зростання рентабельності.

В цих умовах при зростанні долі позикового капіталу підприємство отримує значну долю додаткового прибутку на позикові кошти. Отже, при такому розмірі диференціалу підприємство має сенс для додаткового залучення позикових коштів.

З огляду на те, що минула політика фінансування оборотних засобів відносилася до агресивного підходу, то можна сказати, що відбулося поліпшення, тобто перехід від більш агресивної до менш агресивної політики.

Проведений післяоптимізаційний аналіз фінансової стійкості дав можливість зробити висновок, що тип фінансової стійкості не змінився, але просліджується тенденція до покращення, а саме надлишок усіх джерел фінансування запасів збільшується і у прогнозованому 2022 році складе 421131 тис.грн. (35,53 дні або 0,66 грн. на 1 грн. запасів).

Отже запропонована в роботі політика дозволила зменшити агресивність підходу, збільшити ефект фінансового левериджу, підвищити фінансову рентабельність та валову рентабельність оборотних активів.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного аналізу та узагальнення наукових підходів до визначення сутності оборотних засобів (оборотного капіталу) їх можна визначити таким чином. Оборотні засоби – це авансована вартість в елементи оборотних виробничих фондів і фондів обігу на рік чи операційний цикл для забезпечення безперервного процесу виробництва та реалізації продукції з метою досягнення достатнього рівня прибутковості підприємства. Цим підкреслено, по-перше, вартісну природу оборотних засобів, по-друге, визначається термін авансування вартості, по-третє, виділяється речове втілення оборотних засобів – оборотні виробничі фонди і фонди обігу, по-четверте, визначається мета авансування – досягнення достатнього рівня прибутковості.

Розглянуто структуру оборотних засобів за такими класифікаційними ознаками: за характером фінансових джерел формування, за видами, за характером участі в операційному процесі, за періодом функціонування, за ступенем ліквідності.

Визначено основні джерела формування оборотного капіталу, а саме: власні, позикові, додатково залучені.

Вивчено нормативно-правове регулювання оборотних засобів.

Розглянуто ідеальну, консервативну, компромісну та агресивну стратегії щодо політики формування оборотних коштів підприємства та проведено порівняльний аналіз цих підходів.

Сформульовано стратегії управління оборотним капіталом залежно від стратегічних цілей підприємства.

Визначено, що в основу політики управління оборотними засобами покладено принципи комплексності, оперативності, ефективності та контролю поряд з цим ефективна політика управління оборотним капіталом повинна базуватися на принципах адекватності, результативності, гнучкості, керованості.

Приведено алгоритм системи управління оборотними засобами, який включає: оцінку ефективності використання оборотного капіталу на підприємстві та його вплив на фінансовий стан підприємства; вибір стратегії управління оборотним капіталом; шляхи удосконалення системи управління оборотним капіталом; розробку критеріїв та розрахунок параметрів оптимізації оборотного капіталу; комплексну програму управління оборотним капіталом, враховуючи стратегічні цілі підприємства.

Розглянуто основні методи визначення потреби в оборотних засобах.

ПАТ «Дніпроспецсталь» - одне з найбільших підприємств у електromеталургійній галузі. Розташований на території міста Запоріжжя.

Основним видом діяльності є виробництво чорних металів: сортових злитків, прокату, поковок, та напівфабрикатів з спеціальних сталей.

За результатами проведеної оцінки управління оборотними засобами ПАТ «Дніпроспецсталь» за 2018-2021 роки можна зробити наступні висновки.

Середньорічна вартість майна протягом 2018-2021 рр. збільшилась на 30% і становила вже у 2021 році 2092340 тис.грн. Це викликано ростом середньорічної вартості оборотних активів. У 2021 році проти 2020 року середньорічна вартість оборотних активів збільшилась на 232900,5 тис.грн (18,65%), у 2021 року порівняно з 2018 роком – на 446448,5 тис.грн. (43,12%).

Статутний капітал ПАТ «Дніпроспецсталь» протягом періоду, що аналізується залишився незмінним.

Валовий та чистий доходи від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за період 2019-2021 рр. збільшилися. Валовий дохід з 2018 року по 2021 рік зріс на 399385 тис.грн. (10,05%), а чистий дохід на 273479 тис.грн., або на 7,31%.

Прибуток від операційної діяльності у 2021 році проти 2020 року збільшився на 179893 тис.грн. (196,22%), але у 2021 році в порівнянні з 2018 роком він зменшився на 261464 тис.грн., або на 49,05%. Ці зміни були спричинені зростанням собівартості продукції у 2021 році на 494740 тис.грн. (16,61%) та сум адміністративних витрат, витрат на збут і інших операційних витрат.

У 2019 і 2020 роках підприємство понесло непокриті збитки у розмірах відповідно 165552 тис.грн. та 117272 тис.грн. Чистий прибуток у 2021 році проти 2020 року збільшився на 174620 тис.грн. (148,9 %). За період з 2018 по 2021 роки чистий прибуток зменшився на 83,36% з 344683 тис.грн. до 57348 тис.грн., що є негативним для підприємства і свідчить про зменшення обсягів виробництва.

Характеризуючи трудові ресурси заводу слід відмітити, що протягом 2018-2021 років середньооблікова чисельність робітників зменшилася на 1471 особи. Фонд оплати праці зріс на 43261,6 тис.грн. Продуктивність праці також має тенденцію до збільшення. Протягом періоду, що аналізується вона зросла на 148,1 тис.грн. (31,58%), що є свідченням ефективного використання трудових ресурсів.

Аналіз структури оборотних засобів показав, що на кінець 2018 року переважають грошові кошти та короткострокові фінансові вкладення. Їх питома вага у зальному обсязі оборотних засобів складає 38,6 %. Але на кінець 2021 року структура змінилася і найбільшу питому вагу займають розрахунки з дебіторами та інші оборотні активи, а саме 40,35 %.

Протягом аналізованого періоду відбуваються зміни в бік зниження ліквідності оборотних активів підприємства.

Основним джерелом фінансування оборотних активів підприємства є позиковий капітал, так його питома вага складала у 2018 році – 57,33%, у 2019 – 84,47%, у 2020 році – 90,7%, у 2021 році – 89,95%.

Вагомою часткою в активах підприємства залишаються оборотні активи, але порівняно з 2018 роком у 2021 році їхня абсолютна величина збільшилась на 29,7% (або 3,94 п.п), що зумовлено збільшенням обсягів виробництва.

Спостерігається зменшення власного капіталу на протязі всього аналізованого періоду, порівняно з 2018 роком у 2021 році їх величина зменшилася на 570313 тис. грн. (темп зростання 28,9%), його частка знизилася з 42,67% до 10,05%, що є наслідком понесення підприємством збитків за 2019 та 2020 роки.

У пасиві підприємства незначну частину займають довгострокові зобов'язання. Так, абсолютна величина довгострокових пасивів у 2021 році порівняно з 2018 р. зменшилась на 11,6%, питома вага зменшилась на 1,12 п.п. Це можливо пояснити тим, що довгострокові зобов'язання перейшли в поточну заборгованість по довгостроковим зобов'язанням.

Короткострокові кредити банків збільшилися на 539701 тис.грн. (темп зростання 171,8%), їх частка зросла з 39,95% до 55,85 %, що говорить про зростання залежності від кредиторів.

Така структура джерел формування майна підприємства може говорити про залежність підприємства від кредиторів.

На початку досліджуваного періоду у 2018 році підприємство використовує агресивну модель фінансування активів. За рахунок власного капіталу підприємства повністю були профінансовані необоротні активи (543948 тис. грн.). Решта суми власного капіталу, довгострокова заборгованість, кредити банків та вся короткострокова заборгованість були спрямовані на фінансування оборотних активів.

У 2021 році, порівняно з 2018 роком власний капітал підприємства зменшився, і тенденція фінансування не збереглася, та стала більш агресивною.

Власний капітал участь у формуванні оборотних активів взагалі не приймає за виключенням 2018 року, що підтверджується трьохкомпонентним показником визначення типу фінансової стійкості підприємства.

Фінансовий стан підприємства оцінюється як передкризовий (нестійкий) та протягом періоду, що аналізується, він не змінився.

У підприємства є надлишок усіх джерел фінансування запасів, але просліджується тенденція до його зменшення. А саме він становить у 2018 році - 58,4 днів; у 2019 році – 52,7 днів, у 2020 році – 84,8 днів, у 2021 році 31,2 днів, або 1,27 грн., 1,06 грн., 1,18 грн., 0,52 грн на 1 грн запасів відповідно і виникла за рахунок кредиторської заборгованості.

У 2021 році у порівнянні з 2018 роком запас стійкості фінансового стану зменшився майже в двічі (з 58,4 до 31,2 днів).

Протягом 2018-2020 років відбулося уповільнення оборотності оборотних засобів. Коефіцієнт оборотності знизився з 3,51 до 1,69 раз. Але у 2021 році у порівнянні з 2020 роком відбувається прискорення оборотності засобів, коефіцієнт оборотності становить 2,67.

Підсумовуючи вищезазначене можемо ствердити, що оборотні засоби підприємства у 2021 році використовуються ефективніше у порівнянні з 2020 роком, але рівня 2018 року ще не досягли.

Збільшення виручки від реалізації відносно 2018 року на 273479 тис.грн. є наслідком збільшення розміру оборотних засобів, вплив фактору становить 1546591,9 тис.грн. та погіршення ефективності використання поточних активів. Під впливом цього фактора виручка знизилася на 1273112,9 тис.грн. Порівняно з 2020 роком зростання виручки на 1865339 тис.грн. обумовлено в першу чергу, підвищенням віддачі оборотних активів на 0,97 грн.

Порівняно з 2020 роком у 2021 році прибуток від звичайної діяльності до оподаткування зріс на 226897 тис.грн. Цьому сприяло збільшення прибутковості мобільних активів, вплив фактору становить 247900,54 тис.грн. та зменшення вартості оборотних активів. Вплив цього фактору становить 21003,54 тис.грн.

Показники ліквідності тільки у 2018-2019 роках відповідали нормативним значенням. Починаючи з 2020 року показники ліквідності зменшуються і не відповідають нормативним значенням. На підприємстві чітко видно, що оборотний капітал і частина необоротного капіталу фінансується за рахунок позикового капіталу, тому такий низький рівень ліквідності.

Політика формування оборотних засобів пов'язана з різноманітними фінансовими ризиками і тому повинна забезпечити пошук компромісу між такими ризиками та загальною фінансовою стійкістю підприємства.

Запропоновано багатофакторну лінійну регресійну модель, яка дозволила здійснити перспективне прогнозування обсягу оборотних засобів ПАТ «Дніпроспецсталь». Обсяг оборотних засобів на кінець 2022 року складають 1832750 тис.грн. Приріст оборотних засобів дорівнює 98390.

Запропоновано концептуальні джерела фінансового забезпечення поповнення оборотних засобів за рахунок фінансування одержаного прибутку у розмірі 49364,5 тис.грн. та отримання короткострокової позики банку на суму 49025,5 тис.грн..

Обґрунтовано обрану політику управління оборотними засобами через механізм формування ефекту фінансового левериджу, показник рівня додаткового прибутку на власний капітал при різній частці використання позикових коштів.

Встановлено, що ефект фінансового левериджу у прогнозованому 2022 році зріс. На це вплинуло 2 фактори: диференціал та коефіцієнт фінансового левериджу (плече фінансового важеля). За рахунок збільшення позикових коштів коефіцієнт фінансового левериджу постійно зростає, що повинно позитивно вплинути на ефект фінансового левериджу при умові не зниження диференціалу. Це буде відбуватися у тому разі, коли рентабельність буде зростати більшими темпами ніж плата за кредит. Оскільки у 2022 році рентабельність збільшиться на 32,93 % і при цьому плата за кредит залишиться незмінною, то диференціал збільшився також на 5,47%. Навіть при умові збільшення долі позикового капіталу це дало збільшення ефекту фінансового левериджу на 28,21%.

У 2022 році прогнозується значний приріст рентабельності власного капіталу у зв'язку з використанням позикового капіталу на 32,94%. Це відбулось за рахунок подальшого зростання коефіцієнт фінансового левериджу та збільшення диференціалу за рахунок зростання рентабельності.

В цих умовах при зростанні долі позикового капіталу підприємство отримує значну долю додаткового прибутку на позикові кошти. Отже, при такому розмірі диференціалу підприємство має сенс для додаткового залучення позикових коштів.

З огляду на те, що минула політика фінансування оборотних засобів відносилася до агресивного підходу, то можна сказати, що відбулося поліпшення, тобто перехід від більш агресивної до менш агресивної політики.

Проведений післяоптимізаційний аналіз фінансової стійкості дав можливість зробити висновок, що тип фінансової стійкості не змінився, але просліджується тенденція до покращення, а саме надлишок усіх джерел фінансування запасів збільшується і у прогнозованому 2022 році складе 421131 тис.грн. (35,53 дні або 0,66 грн. на 1 грн. запасів).

Отже запропонована в роботі політика дозволила зменшити агресивність підходу, збільшити ефект фінансового левериджу, підвищити фінансову рентабельність та валову рентабельність оборотних активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ареф'єва Е.В. Фінансовий менеджмент. Навчальний посібник. – К.: СУ, 2017. – 94 с.
2. Арутюнов Ю.Д. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. – М.: Лібра, 2018. – 312 с.
3. Бакінов М.Р. Теорія економічного аналізу. – 4-е вид., доп. та перероб. – Рівне: ФІД, 2020. – 416 с.
4. Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова К.Я. Фінансова діяльність підприємства: Підручник. – К.: Либідь, 2019. – 384 с.
5. Білик М.Д. Управління фінансами державних підприємств. – К.: Знання, КОО. – 2016. – 312 с.
6. Бланк И.А. Управление активами. – К.: Ника -Центр: Эльга, 2013. – 720 с.
7. Бланк І.О. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. – К.: Ельга, 2015. – 724 с.
8. Бойчик І.М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2018. – 528 с.
9. Бондар Н.М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Видавництво А.С.К., 2018. – 400 с.
10. Бочаров В.В. Фінансовий менеджмент. – К.: Атіка, 2018. – 240 с.
11. Брейли Р., Майерс С. Принципи корпоративних фінансів. – К.: Бізнес, 2016. - 1088 с.
12. Бригхем Є.Ф. Основи фінансового менеджменту: Підручник / Пер. з англ. – К.: Молодь, 2017. – 1000 с.
13. Бугай А.В. Формування та ефективне використання оборотних коштів на машинобудівних підприємствах: Автореф.дис.канд.екон.наук: 08.00.04 / Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2009. – 23 с.

14. Ван Хорн Дж. К., Вахович Дж. М. (мл.) Основи фінансового менеджменту. – 12-е изд. / Пер. с англ. – К.: Лібра, 2017. – 1232 с.
15. Василичев Д.В. Удосконалення методів управління оборотними коштами підприємства: Автореф.дис.канд.екон.наук: 08.06.01 / Криворізький технічний університет. – Кривий ріг, 2016. – 17 с.
16. Володькіна М.В. Економіка промислового підприємства. Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2015. — 196 с.
17. Господарський кодекс України. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 304 с.
18. Гридчина М.В. Фінансовий менеджмент: Курс лекцій. – 4-е вид., перероб. та доп. – К.: МАУП, 2019. – 168 с.
19. Єрмасова Н.Б. Фінансовий менеджмент: Конспект лекцій. – К.: Центр навчальної літератури, 2018. – 205 с.
20. Єфимова Н.Ф. Фінансовий менеджмент. К.: Вектор, 2020. – 199 с.
21. Зви Боди, Роберт Мертон Фінанси. — К.: Центр навчальної літератури, 2018. — 592 с.
22. Звір'яко Г.П. Методичні підходи щодо аналізу прибутковості господарської діяльності суб'єкта господарювання // Вісник. – 2022. - №7. – С. 28-36.
23. Зелвилс І.В. Фінанси підприємств: Учебное пособие. – Х.: Фактор, 2021. – 352 с.
24. Зубовський В.М. Економіка підприємства. Опорний курс лекцій. – К.: вид-во Європейського університету, 2001. – 64 с.
25. Зятковський І.В. Фінанси підприємств: Навч. посібник. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: Кондор – 2014. – 364 с.
26. Івахненко В.М. Економіка та статистика фірм. - К.: Знання-Прес, 2019 – 288 с.
27. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу: навчальний посібник. – К.: Знання-Прес, 2013. – 190 с.
28. Ізмайлова Н.В. Управління оборотними активами підприємства: Автореф.дис.канд.екон.наук: 08.00.08 / Державний вищий навчальний заклад

«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – Київ, 2020. – 24 с.

29. Коваль В.В. Збірник задач з фінансового аналізу: Навч. посіб. – К.: Либідь, 2020. – 128 с.

30. Коваль В.В. Фінанси підприємства. – Х.: Фактор, 2018. – 352 с.

31. Коваль В.В. Фінансовий менеджмент. Теорія та практика. – 4-е вид., перероб. та доп. – К.: Либідь, 2019. – 1024 с.

32. Кононенко О., Маханько О. Аналіз фінансової звітності. – 4-те вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2019. – 200 с.

33. Конституція України –К.: Преса України, 1997. – 80 с.

34. Коробов М.Я. Фінанси промислового підприємства: Підручник. – К.: Либідь, 2021. – 160 с.

35. Костирко Р.О. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. – Х.: Фактор, 2018. – 748 с.

36. Крейнін М.Н. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2018. – 304 с.

37. Кулішов В.В. Економіка підприємства: теорія і практика: Навчальний посібник. – К.: Ніка-Центр, 2013. – 216 с.

38. Лещинський О. Л. Економетрія: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Л. Лещинський, В. В. Рязанцева, О. О. Юнькова. - К: МАУП, 2018. -208 с.

39. Лиса О.В. Управління оборотними коштами підприємства: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Дніпропетровський державний аграрний університет. – Дніпро, 2017. – 20 с.

40. Мошенський С.З., Олійник О.В. Економічний аналіз: Підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. / За ред. д.е.н., проф. Ф.Ф.Бутинця. – 2-ге вид., доп. і перероб. Житомир: ПП «Рута», 2018. – 704 с.

41. Наконечний С.І., Терещенко Т.О., Романюк Т.П. Економетрія: Підручник. – Вид. 2-ге, допов. та перероб. – К.: КНЕУ, 2000. – 296 с.

42. Нікбахт Е., Гроппеллі А. Фінанси. – К.: Основи, 1993. – 383 с.

43. Парфаняк П.О. Фінанси підприємств: Навч. посіб. – К.: Основи, 1999. – 208 с.
44. Поддєрьогін А.М., Буряк Л.Д., Нам Г.Г. та ін. Фінанси підприємств: Підручник / керівник авт. кол. і наук. ред. А. М. Поддєрьогін. 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 460 с.
45. Подольська В.О., Яріш О.В. Фінансовий аналіз: Навч. Посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2018. – 488 с.
46. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: Підручник. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
47. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: Структурно-логічний навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 457 с.
48. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 2 “Баланс” від 21.06.99 №396/3689 // Все про бухгалтерський облік. – 2022. - № 277 – С. 13-20.
49. Поляк Г.Б. Фінансовий менеджмент. – К.: КНЕУ, 2020. – 518 с.
50. Примак Т.О. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Вікар, 2001. – 178 с.
51. Ріксин А.В., Сароян Р.Р. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. 5-е вид. – К.: Центр навчальної літератури, 2019. – 224 с.
52. Роштейн Л.А. Оборотні засоби у промисловості. – К.: ВД «Професіонал», 2013. – 93 с.
53. Русак Н.А., Русак В.А. Фінансовий аналіз суб'єкта господарювання. – К.: Вид-во Європ. ун-ту фін., інформ. Систем, менеджменту і бізнесу, 2019. – 309 с.
54. Селябін І.В. Економіка та підприємництво. Практикум. Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2018 – 752 с.
55. Смагін В.Н. Фінансовий менеджмент. – К.: Центр учбової літератури, 2018. – 144 с.
56. Соляник Л.Г. Управління оборотними активами та джерелами їх фінансування на промисловому підприємству: Автореф.дис.канд.екон.наук:

08.04.01 / Дніпропетровський державний аграрний університет. – Дніпро, 2017. – 25 с.

57. Стонер Джеймс А.Ф., Долан Едвін Г. Вступ у бізнес. – К.: Вид-во Європ. ун-ту фін., інформ. Систем, менеджменту і бізнесу, 2000. – 752 с.

58. Таркуцяк А.О. Фінансовий аналіз та управлінські рішення: Навчальний посібник. – К.: Вид-во Європ.ун-ту, 2001. – 201 с.

59. Усікань Л. В. Фінансово-господарський контроль: навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – Х: вид. ХНЕУ, 2018. – 336 с.

60. Фридинський В.А., Дерев'янку А.І. Основні елементи політики управління оборотними активами // Вісник. 2022. - №7. – С. 36-41.

61. Холт Р.Н. Основи фінансового менеджменту / Пер. з англ. – К.: Основи, 2017. – 128 с.

62. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2019. – 566 с.

63. Ченг Ф. Лі, Джозеф І. Фіннерті. Фінанси корпорації: теорія, методи та практика. - К.: Основи, 2019. - 685 с.

64. Шегда А.В. Економіка підприємства: Навч. Посібник. К.: Знання, 2016. – 431 с.

65. Шершньова Е.В. Методика фінансового аналізу. – К.: Знання, 2021. – 208 с.

66. Шершньова Е.В. Фінанси підприємств. – К.: Знання, 2018. – 343 с.